

ESTUDI

*SOBRE ELS CONEIXEMENTS
I LA PERCEPCIÓ SOBRE*

L'EDUCACIÓ AFECTIVA I SEXUAL

I DE PREVENCIÓ DE LES

VIOLENCIES MASCLISTES

*AL MUNICIPI
DE CALVIÀ*

ESTUDI

*SOBRE ELS CONEIXEMENTS
I LA PERCEPCIÓ SOBRE*

L'EDUCACIÓ AFECTIVA I SEXUAL

I DE PREVENCIÓ DE LES

VIOLÈNCIES MASCLISTES

AL MUNICIPI DE CALVIÀ

Responsable municipal:

Nati Francés Gárate,

tinenta de batle de Cohesió social,
Igualtat, Comunicació i Policia Local

Equip d'investigació principal
Responsable tècnica de l'estudi,
Ajuntament de Calvià:

Sandra Sedano Colom

Responsable tècnic de l'estudi,
Universitat de les Illes Balears:

Lluís Ballester Brage

Equip d'investigació

Albert Cabellos Vidal

Gracia María Fornieles Carvajal

Mònica Gelabert Botella

Noemi Gelabert Mures

Col·laboració especial, estudi sobre els
programes autonòmics d'EAS:

Nina Parrón Mate

Agraïments

Agraïm la voluntat de compartir el seu temps, coneixements i experiències a totes les persones enquestades i entrevistades en aquesta investigació: alumnat, pares i mares, responsables de centres educatius i professorat de diversos nivells, així com altres professionals que han volgut fer aportacions significatives.

També agraïm a les responsables municipals l'acompanyament, direcció i suggeriments quan s'han presentat dificultats i quan no hem tingut problemes, sempre al servei de l'estudi que era necessari al municipi.

Contingut

9	Introducció
14	Mètode
17	1. Educació Afectiu-Sexual de l'alumnat de PRIMÀRIA
58	2. Educació Afectiu-Sexual de l'alumnat d'ESO i cursos superiors
121	3. Famílies
155	4. Professorat i altres professionals
179	5. Consulta a expertes i experts
190	Conclusions
201	Annex 1. Estudi sobre educació afectiu sexual a les CC AA de l'Estat. Mapeig de la situació
229	Referències bibliogràfiques

Introducció

El coneixement de la pròpia realitat és una part essencial, indefugible, de nosaltres mateixos. Conèixer les necessitats actuals, les creences, opinions, expectatives i propostes, pel que fa a qüestions educatives tan rellevants com les relatives a l'educació i la salut afectiva i sexual, és una tasca cabdal. Conèixer-la, a partir del que diuen i fan les persones implicades (opinions, activitats, propostes) una part molt important dels seus habitants, equival a conèixer-la amb dades a la mà, recollides amb la participació de molts i moltes persones.

Segons la maduració, l'evolució de les emocions i la sexualitat, el procés fins la joventut es podria dividir en quatre etapes. La primera es centra en els primers quatre anys de vida, de 0 a 3 anys, nines i nins tracten de familiaritzar-se amb ells mateixos i requereixen molta cura i afecte. Els nins i les nines són egocèntrics, s'interessen pel seu propi sexe i es comparen amb els altres. Les característiques típiques són acceptar i estimar-se, gaudir del propi cos i ser curios.

La segona etapa es produeix entre els 4-8 anys d'edat. Nines i nins tenen amistats i, en el conjunt de les relacions que estableixen amb la família i l'escola, aprenen maneres adequades d'expressar les emocions. S'informen els significats de l'amistat, la intimitat i els límits. És típic mostrar emocions i enganxar-se a moltes coses i persones.

La tercera etapa es produeix al voltant dels 9-12 anys d'edat i es quan s'experimenten els canvis que preparen l'adolescència, amb velocitats diferents en funció del sexe: les nines experimenten abans els canvis hormonals de la pubertat. La quarta etapa es pot superposar parcialment amb l'anterior, pot haver persones que ja es troben en un procés més avançat als 12 anys que altres. En principi es pot dir que aquesta quarta etapa comença en torn als 12 anys i, amb intensitats diferents segons les biografies, els contextos familiars i socials, es perllonga fins els 16-18 anys. Es tracta de l'adolescència.

A l'estudi, s'ha optat per considerar les dues darreres etapes, la pubertat i l'adolescència. Així, s'ha consultat directament una mostra d'alumnat de 10-12 anys, dels dos darrers cursos d'Educació Primària i una altra mostra d'alumnat de 12-18 anys, d'Educació Secundària Obligatòria i de cursos posteriors a l'etapa obligatòria. És a dir, l'estudi es centra sobretot en la pubertat, entesa com a una fase de transició, i l'adolescència.

L'adolescència és essencialment una etapa de canvi en tots els nivells de la persona: corporal, mental i social. En aquesta fase, té lloc ni més ni menys que la transició de la infància a la joventut. Possiblement, entre la pubertat i l'adolescència es produeix la transformació més brusca i complexa de la vida, que a més va acompanyada d'una sèrie de canvis físics importants en poc temps, amb el seu corresponent impacte psicològic i social.

En aquest sentit, una qüestió central de l'adolescència és l'aparició d'una sexualitat quasi adulta: tot i que nins i nines, a la segona etapa del desenvolupament,

podrien ser conscients de la seva sexualitat, no han experimentat encara l'atracció sexual cap a una altra persona ni els sentiments que l'acompanyen. Principalment, perquè el seu cos no està preparat per a això: la pubertat s'inicia amb aquest canvi fisiològic que ens prepara per començar a experimentar com a joves persones adultes, adolescents i joves amb totes les conseqüències. El cos genera hormones que propicien el creixement, i també la diferenciació sexual adulta. No només això, sinó que també canvien internament la manera en què percebem el món que ens envolta i a nosaltres mateixos (Jensen i Nutt, 2015) i com percebem a les altres persones.

En la pubertat i l'adolescència la vida pot semblar un conflicte continu. Tractar d'assimilar tots aquests canvis, començant pel propi cos, que es canvia gairebé cada dia, és una tasca complicada. La seva pròpia imatge ja no és la mateixa; i totes aquestes sensacions noves, tan intenses, fascinants i plenes de nous reptes. El descobriment del desig, de les noves respostes del cervell i el cos davant la presència de l'altra persona. L'interès pel sexe va indivisiblement unit a la recerca d'afecte i amor fora de l'enllaç matern o patern, i tot sembla barrejar-se i confondre.

Viure aquests canvis i redefinir-se com a persona pot provocar inseguretat o agressivitat davant d'allò que és desconegut, tristesa per les dificultats o alegria per experimentar aquestes capacitats noves. Davant aquesta barreja d'emocions cada jove respon com pot, amb amics i amigues, tot sol o sola, demanant ajuda o explorant els límits de la seva nova condició sense atendre els riscos.

Apareixen preguntes que els i les adolescents es fan respecte a la seva identitat i respecte de les relacions en les quals es troben. La sensació més habitual és de confusió: "Et pots quedar embarassada si ho fas només una vegada? Què se sent en tenir un orgasme? Masturbar és perjudicial? ..." La sexualitat per als i les adolescent, però a vegades també en la pubertat, planteja reptes difícils. Els dubtes, les emocions, l'experiència diària... poden conduir a una sexualitat engrescadora, però també a algunes realitats més dures: embarassos no desitjats, abusos sexuals o infeccions de transmissió sexual.

A això se li suma una altra de les característiques típiques de la transició que s'experimenta al final de la pubertat i al llarg de tota l'adolescència: la progressiva separació del vincle amb les figures familiars. A l'adolescència es produeix una distància dels pares i mares, es busca més l'acceptació de les persones que viuen els mateixos processos, del grup d'iguals, en els àmbits socials externs a la família (escola, barri, amistats i altres). Això no implica que no necessitin del suport de pares i mares, sobretot en aquest moment tan estrany pel que passen: la majoria d'adolescents desitjarien haver pogut parlar amb els seus pares i mares sobre els canvis, les emocions i la sexualitat. Però, l'acostament pot resultar difícil, per la tensió entre el desig de distància i la necessitat d'ajuda. Aquí és on entra en joc una tasca parental (de les mares i els pares) de redefinir el seu paper respecte als fills i filles.

Les mares i els pares juguen un paper essencial en l'educació emocional, afectiva i sexual dels seus fills i filles adolescents. En un moment vital en què apareixen tants interrogants sobre un aspecte tan essencial com el sexe, l'afecte i les relacions amb altres persones, no es pot delegar aquesta tasca en les amistats de l'institut (que segurament tinguin els mateixos temors i incògnites) ni en els missatges que reben dels mitjans de comunicació tradicionals o d'Internet. Es pot córrer el risc que es creï una concepció distorsionada, que no es limita a informació purament física sobre el sexe, sinó que té una dimensió emocional i afectiva rellevant.

Aquest moment pot ser complicat per a molts pares i mares, per diversos factors. El principal, que es tracta d'un assumpte que pot arribar a ser incòmode, donar-nos vergonya, o por a aconseguir un efecte no volgut i animar a infants i joves a relacions sexuals sense tenir preparació... En tots aquests bloquejos s'estan posant en relleu els nostres propis dubtes, les idees preconcebudes, els interrogants o conflictes sense resoldre sobre aquests temes tan transcendents. A vegades, la pròpia biografia tal vegada no ajudi, pensem que entenem l'adolescència a partir de la nostra pròpia, però cada vegada és diferent, ells i elles viuen una adolescència diferent a la nostra. La pròpia educació sexual que hem rebut i assimilat pot ajudar o no. Per tant, per als pares i les mares també representa un moment de replantejar-se la seva experiència i preparació, la manera de comunicar i altres qüestions. No serveix de res perseguir als nostres fills i filles intentant que comparteixin amb nosaltres allò que no volen compartir, com tampoc és una bona opció ajornar o defugir les converses sobre sexualitat. Com més aviat comencem a crear ponts amb elles i ells, bona comunicació, molt millor; esperar a les fases finals de l'adolescència és massa tard, mentre que iniciar la comunicació a edats primerenques ajuda que el percebin amb la naturalitat necessària.

En aquest procés han de poder trobar l'ajuda dels serveis educatius. Tot i no tenir totes les respostes, la comunicació amb professionals acostumats a parlar amb infants i adolescents, permet contrastar les nostres idees i millorar les capacitats que ja es disposin.

Aquests processos de maduració i experimentació són personals i socials, afecten els infants i adolescents, també pares i mares i professorat, juntament amb altres professionals implicats des de diversos sectors.

Per orientar la reflexió i la intervenció, en qualsevol cas, és necessari conèixer quines són les necessitats actuals, les creences, opinions, expectatives i propostes. Aquest ha estat el repte de l'estudi: donar veu a persones que viuen la seva pubertat i adolescència, a pares i mares, al professorat i a expertes i experts en aquestes qüestions. L'Ajuntament de Calvià ha volgut fonamentar en evidències contrastades, ampliant les consultes a una gran quantitat de persones.

Els reptes de l'estudi es concreten en tres grans objectius:

1. Disposar d'un **diagnòstic de les necessitats** en el **conjunt del municipi** (i en cada **nucli**), incloent els continguts detallats en el repertori del propi ajuntament:
  - **Sensibilitzar** al llarg de la realització de l'estudi sobre la importància de la salut i l'educació afectiva i sexual de manera integral per viure una sexualitat saludable.
  - **Conèixer el nivell i la forma de comunicació** entre persones adultes i l'alumnat sobre afectivitat i sexualitat.
  - Avaluar les formes de **relacions afectives** entre infants, adolescents i joves, tenint en compte les **violències masclistes, les situacions de risc i les actituds sexistes**.
  - Analitzar els **coneixements**, les **actituds** i les **pràctiques sexuals** relacionades amb la salut sexual i la salut reproductiva dels infants i joves del municipi.
  - Comprovar si hi ha un predomini dels **rols de gènere** i de **noves formes de sexisme** i la seva incidència en el desenvolupament de la salut sexual.
  - Conèixer la **relació directa entre la nova pornografia i les noves modalitats de prostitució amb la necessitat de l'educació afectiva-sexual** com un aspecte fonamental per prevenir les violències masclistes.
2. En l'àmbit de l'Educació Afectiva i Sexual, identificar les **dificultats, amenaces, forces i oportunitats** de les **actuacions i programes actuals** i de **noves actuacions**, d'acord amb l'orientació dels programes autonòmics, estatals i europeus.
3. Proposar **línies estratègiques i orientacions per desenvolupar un pla d'actuació** en els propers 3/4 anys, que contempli **accions de millora i enfortiment** dels programes actuals, així com **noves iniciatives** en base les conclusions del diagnòstic.

Com es veurà al llarg de l'informe, els objectius s'han pogut assolir gràcies a la col·laboració de moltes persones, gràcies també a una metodologia fiable que s'ha pogut adaptar a circumstàncies molt adverses (restriccions motivades pel COVID-19, des del 14 de març), així com gràcies a l'acompanyament en tot el procés que ha aportat l'Ajuntament de Calvià mitjançant el Servei d'Igualtat.

Mètode

L'estudi realitzat s'ha fet d'acord a un disseny que permetia complir cinc criteris fonamentals:

- 1.** aconseguir la millor fiabilitat possible, per tal de poder confiar en els resultats obtinguts;
- 2.** desenvolupar les diverses consultes incloent quatre sectors diferenciats:
  - alumnat (darrers cursos d'Educació Primària, tots els cursos de l'ESO, cursos d'educació secundària no obligatòria, tant de batxillerat com de cicles formatius);
  - professorat dels centres del municipi;
  - pares i mares, residents a Calvià i amb fills i filles als centres del municipi;
  - professionals experts i expertes en educació afectiva i sexual, en coeducació, educació inclusiva o en temes objecte de l'estudi;
- 3.** mantenir l'equilibri de gènere a les consultes fetes als diversos sectors;
- 4.** mantenir la distribució territorial com a referent a totes les consultes;
- 5.** incloure totes les qüestions plantejades com a objectius específics a l'encàrrec fet per l'Ajuntament.

Les investigacions que formen part de l'estudi, s'ha desenvolupat amb dos mètodes complementaris:

- l'enquesta semiestructurada, incloent preguntes obertes;
- l'entrevista focal, substituint els grups de discussió, els quals s'havien previst, però varen ser anul·lats per les condicions restrictives de la mobilitat, motivades per la pandèmia des del 14 de març de 2020.

Finalment els estudis realitzats són els següents:

- enquesta a l'alumnat de 5è i 6è d'Educació Primària;
- enquesta a l'alumnat d'Educació Secundària Obligatòria, amb dues modalitats diferenciades: una per primer cicle (1r i 2n curs) i l'altre per segon cicle (3r i 4t cursos);
- enquesta a l'alumnat d'Educació Secundària post-obligatòria;
- enquestes a pares i mares, residents a Calvià i amb fills i filles als centres del municipi;
- enquesta al professorat i professionals del sistema educatiu de tots els nivells impartits a Calvià;
- entrevistes a experts i expertes en educació afectiva i sexual, en coeducació, educació inclusiva o entemes objecte de l'estudi.

Mostres

Les enquestes a pares i mares, així com al professorat i expertes i experts, no tenien restriccions de nivells educatius, però per a l'alumnat sí hi havia restriccions d'edats i de cursos. Es fa servir la conceptualització de les etapes que considera la pubertat com a adolescència primerenca (10-12 anys), mentre l'adolescència es considera definida pels canvis experimentats entre els 13 i els 16-17 anys (Healty Children, 2020). Aquesta caracterització, té en compte les recomanacions de l'OMS, la qual defineix l'adolescència com el període de

creixement i desenvolupament humà que es produeix després de la infantesa i abans de l'edat adulta, entre els 10 i els 18 anys (OMS, 2020).

Mostra 1. L'estudi centrat en l'**alumnat** de 5è i 6è de Primària, ha comptat amb una mostra de **220 enquestes** vàlides. Amb una distribució entre 15 nuclis de població i 7 centres públics de Calvià, la mostra és suficient com per a poder considerar-la representativa de la població del darrer cicle de primària (5è i 6è) i de les edats de referència. Inicialment, es considerava només població entre 10 i 11 anys, atès que les edats previstes per aquests cursos eren els 10 anys a 5è i els 11 a 6è, però vàrem trobar nins i nines entre 10 i 12 anys a aquests cursos. La mostra empírica, finalment té un marge d'error del 5% i un nivell de confiança de 2 sigmes (p ajustada: 0,20). Es tracta d'una mostra probabilística.

Mostra 2. L'estudi centrat en l'**alumnat** de l'ESO i els cursos d'educació post-obligatòria no universitària (12-18 anys), ha comptat amb una mostra de **656 enquestes** vàlides. Amb una distribució entre 16 nuclis de població (taula 1) i 3 centres públics de Calvià (taula 2), la mostra té una bona representativitat de la població entre 12 i 18 anys (ESO, batxillerat i cicles formatius). La mostra empírica, la realment validada, finalment té un marge d'error del 2,82% i un nivell de confiança de 2 sigmes (p ajustada: 0,20). Es tracta d'una mostra probabilística.

Mostra 3. La mostra de **famílies**, tot i comptar amb **211 enquestes** vàlides a famílies, no és estadísticament representativa. Es tracta d'una mostra no probabilística, amb una bona distribució territorial. En aquest cas, s'ha garantit la circumstància que tots els membres de la població de pares i mares tinguessin l'oportunitat de participar en l'estudi. La diferència clau amb les dues mostres anteriors és que no s'ha pogut garantir un procediment de selecció probabilístic.

Mostra 4. Varen participar **55 professors i professores** dels diversos nivells educatius obligatoris i postobligatoris, sempre amb docència a Calvià. També es tracta d'una mostra no probabilística. En qualsevol cas, s'ha garantit la circumstància que tots els membres de la població de professorat tinguessin l'oportunitat de participar en l'estudi.

Per què es parla d'"enquestes vàlides"? A les mostres d'alumnat i famílies s'han descartat els qui viuen a altres municipis, per tal de mantenir la representativitat de les mostres de Calvià. En general, les mostres disposen de bona representativitat, amb marges de fiabilitat i error habituals a les investigacions socials basades en enquesta. També s'han fet proves e consistència, descartant unes poques enquestes que varen ser contestades sense llegir els enunciats.

Mostra 5. L'estudi d'entrevistes a **experts i expertes** s'ha basat en un mostreig intencional o per judici. En aquesta tècnica de mostreig no probabilístic, les mostres es seleccionen basant-se en el coneixement de l'equip d'investigació i de l'equip del Servei d'Igualtat de l'Ajuntament de Calvià. Es tracta d'un procediment habitual quan el que es pretén es realitzar una consulta a

personal expert. Es varen triar 20 persones, totes varen ser convidades en funció de la seva experiència i formació en els temes objecte de consulta, per participar a l'estudi. Finalment, es va poder comptar amb **14 persones**.

Instruments

Els quatre qüestionaris utilitzats amb l'alumnat, varen ser dissenyats i revisats mitjançant un procediment de consulta d'experts i expertes; posteriorment varen ser sotmesos a una consulta entre els equips de direcció dels centres educatius. Aquest procés va ser liderat pel Servei d'Igualtat de l'Ajuntament de Calvià, garantint que els instruments complien amb els estàndards de qualitat necessaris. En cap cas serveixen per fer estudis diagnòstics, sinó que es tracta d'enquestes sociològiques, de tal manera que no han de garantir propietats psicomètriques, però sí els criteris de qualitat (validesa i fiabilitat) dels estudis sociològics (Ballester, Nadal, Amer, 2017).

Les enquestes s'han aplicat mitjançant modalitats digitalitzades (versió per web, gestionada des d'ordinadors, tablets i mòbils), però disposant de versions en paper. El 95% de les complimentades per **l'alumnat** es varen aplicar en modalitat digital, amb control per part de personal educatiu. Les enquestes complimentades pel **pares i mares** majoritàriament es varen fer en paper, en sessions realitzades a cada un dels centres públics de Calvià; tot i que unes poques es varen fer a partir de la convidada realitzada pels mitjans de comunicació interns dels centres. Les enquestes complimentades pel **professorat** s'han fet també majoritàriament mitjançant les modalitats digitalitzades.

El guió de les entrevistes a expertes i experts es va dissenyar a partir dels primers resultats de les enquestes realitzades amb l'alumnat, però també a partir dels objectius relatius al disseny de recomanacions.

Procediment d'anàlisi

Tota la informació recollida es va mantenir protegida, mitjançant anonimat pel que fa a l'alumnat i pares i mares. La informació aportada pel professorat, per part de l'equip de recerca. L'anàlisi s'ha realitzat amb els programes SPSS (versió 25) i NVIVO (versió 12).

Es fa una anàlisi descriptiva i una anàlisi comparativa, amb estadística no paramètrica (Chi-quadrat) i ocasionalment amb estadística paramètrica (t test i anàlisi de variància). S'analitzen les respostes diferenciant per gènere o per sexe, així com per altres característiques diferencials (edats, experiència professional...). També es fan anàlisi de contingut de les preguntes obertes, per determinar la presència de tipus de respostes dominants, amb comparacions com en les anàlisis anteriors.

1

Educació
Afectiu-Sexual
de l'alumnat de
PRIMÀRIA

1.1. Mostra d'alumnat

L'estudi centrat en l'alumnat de 5è i 6è de Primària, ha comptat amb una mostra de 220 enquestes vàlides. Amb una distribució entre 15 nuclis de població (taula 1) i 7 centres públics de Calvià (taula 2), la mostra és suficient com per a poder considerar-la representativa de la població del darrer cicle de primària (5è i 6è) i de les edats de referència. Inicialment, es considerava només població entre 10 i 11 anys, atès que les edats previstes per aquests cursos eren els 10 anys a 5è i els 11 a 6è, però vàrem trobar nins i nines entre 10 i 12 anys a aquests cursos. La mostra empírica, finalment té un marge d'error del 5% i un nivell de confiança de 2 sigmes (p ajustada: 0,20).

Taula 1. A quina zona vius?

	Total zona	Total 10-12 anys	Persones 10-12 anys enquestades	
Cas Català-Illetes, Ses	2.990	90	8	3,6%
Calvià	2.576	81	33	15,0%
Capdellà, Es	981	30	6	2,7%
Costa de la Calma	1.512	37	6	2,7%
Costa d'en Blanes	1.894	53	2	0,9%
Magaluf	4.861	120	18	8,2%
Peguera	3.930	95	4	1,8%
Palmanova	6.762	199	33	15,0%
Portals Nous	2.127	66	3	1,4%
Santa Ponça	10.967	314	30	13,6%
Galatzó	1.605	44	4	1,8%
Son Ferrer	6.004	200	49	22,3%
Toro, El	2.255	74	19	8,6%
Altres (< 900 hab.): Bendinat, Badia	2.095	77	5	2,3%
TOTAL CALVIÀ	50.559	1.480	220	100,0%

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) i elaboració pròpia.

La identificació dels nuclis de població de residència no es pot assegurar, a aquestes edats ja que a vegades la denominació del barri o de la zona no coincideix exactament amb la denominació oficial. És possible que part de

l'alumnat enquestat hagi contestat que viu a "Calvià", en lloc d'identificar la seva zona, tot i que, la probabilitat d'aquest error no afecta a la identificació de la bona distribució territorial, amb presència de tots els nuclis del municipi, com es pot observar a la taula 1.

La selecció es va fer a partir dels conglomerats que formen els cursos de 5è i 6è al conjunt de centres de Calvià. No s'ha pogut incloure l'alumnat del municipi que cursa primària a centres privats, però la distribució entre els centres públics i la col·laboració del professorat per facilitar la realització de l'enquesta ha sigut molt notable.

Taula 2. *Quin és el teu centre educatiu?*

	Nbre.	%
CEIP Son Ferrer	54	24,5
CEIP Galatzó	10	4,5
CEIP Puig de sa Morisca	27	12,3
CEIP Ses Quarterades	30	13,6
CEIP Son Caliu	36	16,4
CEIP Jaume I Palmanova	46	20,9
CEIP Cas Saboners	17	7,7
Total	220	100,0

L'equilibri de la distribució per cursos, als diversos centres, es pot observar a la taula 3. A tots els centres, amb l'excepció del CEIP Cas Saboners, es va poder comptar amb representació d'alumnat de 5è i de 6è de primària. La bona col·laboració del professorat ha permès que quasi totes les enquestes completades fossin vàlides, amb 4 descartades per inconsistència de les respostes (resposta erràtica), habitual en alumnat d'aquestes edats quan l'enquesta és anònima, com la que es va passar.

Taula 3. Quin és el teu centre educatiu? A quin curs estàs?

		A quin curs estàs?		Total
		5è	6è	
CEIP Son Ferrer	Nbre.	35	19	54
	%	37,6%	15,0%	24,5%
CEIP Galatzó	Nbre.	3	7	10
	%	3,2%	5,5%	4,5%
CEIP Puig de sa Morisca	Nbre.	12	15	27
	%	12,9%	11,8%	12,3%
CEIP Ses Quarterades	Nbre.	16	14	30
	%	17,2%	11,0%	13,6%
CEIP Son Caliu	Nbre.	11	25	36
	%	11,8%	19,7%	16,4%
CEIP Jaume I Palmanova	Nbre.	16	30	46
	%	17,2%	23,6%	20,9%
CEIP Cas Saboners	Nbre.	0	17	17
	%	0,0%	13,4%	7,7%
TOTAL	Nbre.	93	127	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%

La distribució per edats respon a la distribució real a aquests cursos, amb alumnat entre 10 i 12 anys. Cal dir que la mitjana es situa en un punt central, confirmat per la mediana i la moda (taula 4). No hi ha cap alumne de menor ni major edat.

Taula 4. Quina edat tens?

N	Vàlids	220
Mitjana		10,85
Mediana		11,00
Moda		11
Desv. Est.		0,715
Mínim		10
Màxim		12

Taula 5. Quina edat tens? Amb quin gènere t'identifiques?

		Amb quin gènere t'identifiques?			
% columnes		Masculí	Femení	Altres	Total
10	Nbre.	35	40	0	75
	%	33,0%	35,4%	0,0%	34,1%
11	Nbre.	50	52	1	103
	%	47,2%	46,0%	100,0%	46,8%
12	Nbre.	21	21	0	42
	%	19,8%	18,6%	0,0%	19,1%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

		Amb quin gènere t'identifiques?			
% files		Masculí	Femení	Altres	Total
10	Nbre.	35	40	0	75
	%	46,7%	53,3%	0,0%	100,0%
11	Nbre.	50	52	1	103
	%	48,5%	50,5%	1,0%	100,0%
12	Nbre.	21	21	0	42
	%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	48,2%	51,4%	0,5%	100,0%

La distribució per edat i gènere també mostra equilibri (taula 5), com és previsible a aquestes cursos, ja que l'escolarització és obligatòria. Només processos d'escolarització diferencial per sexe podrien haver afectat l'equilibri de la mostra. El 48,2% d'alumnat enquestat era masculí i el 51,4% femení. Cal considerar que una persona s'ha identificat a la categoria d'altres, ja que la pregunta no es centrava en el sexe, sinó en el gènere. Com s'ha explicat, els qüestionaris varen ser construïts en un procés participatiu, amb el professorat i altres professionals, de tal manera que la decisió de donar opcions d'expressar la identitat de gènere s'havia considerat correcta.

Per acabar de completar la caracterització de la mostra, es varen demanar dues informacions sobre la família. La primera qüestió es centrava en l'edat de pares i mares, la segona es referia al nivell d'estudis.

La qüestió de les edats (taula 6) dels progenitors, o de qui exerceix de mare o pare (parelles reconstituïdes o sense formalitzar), confirma com pertanyen a edats molt similars: el 50,9% es troben entre els 41 i els 50 anys. Hi ha una

limitada tendència a que els pares tinguin major edat que les mares, però sense gran importància, ja que les diferències són reduïdes. Això vol dir que hi ha unes referències culturals comuns.

Taula 6. Quina és l'edat de la teva mare i la del teu pare?

		Quina és l'edat del teu pare? PARE					Total	
		Entre 30 i 35 anys	Entre 36 i 40 anys	Entre 41 i 55 anys	Més de 56 anys	No sap o no contesta		
Quina és l'edat de la teva mare? MARE	Menys de 30 anys	Nbre.	2	0	0	0	0	2
		% del total	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,9%
	Entre 30 i 35 anys	Nbre.	7	5	7	0	1	20
		% del total	3,2%	2,3%	3,2%	0,0%	0,5%	9,1%
	Entre 36 i 40 anys	Nbre.	2	26	30	3	2	63
		% del total	0,9%	11,8%	13,6%	1,4%	0,9%	28,6%
	Entre 41 i 55 anys	Nbre.	0	6	112	7	6	131
		% del total	0,0%	2,7%	50,9%	3,2%	2,7%	59,5%
	Més de 56 anys	Nbre.	0	0	0	1	0	1
		% del total	0,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,0%	0,5%
	No sap o no contesta	Nbre.	0	0	0	0	3	3
		% del total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%	1,4%
	Total	Nbre.	11	37	149	11	12	220
		% del total	5,0%	16,8%	67,7%	5,0%	5,5%	100,0%

La identificació dels nivells d'estudis dels progenitors, o de qui exerceix de mare o pare, mostra el mateix fenomen anterior, amb una igualació dels nivells d'estudis dels pares i les mares (taula 7). Un 37,7% es troben en el mateix nivell d'estudis. Aquesta pregunta era més difícil de contestar per a l'alumnat d'aquestes edats, ja que a vegades no acaben de tenir clar quins estudis han completat, per aquest motiu un 30,5% de l'alumnat no ho sap amb seguretat. Cal dir que entre aquest 30,5% s'inclouen les situacions a les quals només hi ha un progenitor o progenitora present, així com les situacions amb els dos progenitors del mateix sexe, en total aquestes situacions representen el 11,5%; és a dir, el desconeixement es redueix al 19,0%.

També es pot precisar que, amb les dades que tenim, a un 13,2% de les parelles les dones tenen nivells d'estudis superiors als dels homes; mentre només a un 6,4% de les parelles són els homes els qui tenen un nivell d'estudis superior.

Aquesta preferència per persones del mateix nivell d'estudis per a formar les parelles es denomina, en sociologia, la relació d'homogàmia. Permet una bona negociació entre els dos membres de la parella, ja que disposen de nivells de coneixements suposadament similars.

Taula 7. Quina és el nivell d'estudis de la teva mare i el del teu pare?

		Quin és el nivell d'estudis del teu pare? PARE					Total	
		Sense estudis	Graduat escolar o ESO	Batxillerat o FP mitjà	Universitat o FP superior	No sap o no contesta		
Quin és el nivell d'estudis de la teva mare? MARE	Sense estudis	Nbre.	13	0	0	2	1	16
		% del total	5,9%	0,0%	0,0%	0,9%	0,5%	7,3%
	Graduat escolar o ESO	Nbre.	1	15	2	2	4	24
		% del total	0,5%	6,8%	0,9%	0,9%	1,8%	10,9%
	Batxillerat o FP mitjà	Nbre.	1	5	15	8	5	34
		% del total	0,5%	2,3%	6,8%	3,6%	2,3%	15,5%
	Universitaris o FP superior	Nbre.	0	8	14	40	13	75
		% del total	0,0%	3,6%	6,4%	18,2%	5,9%	34,1%
	No sap o no contesta	Nbre.	0	1	1	2	67	71
		% del total	0,0%	0,5%	0,5%	0,9%	30,5%	32,3%
	Total	Nbre.	15	29	32	54	90	220
		% del total	6,8%	13,2%	14,5%	24,5%	40,9%	100,0%

Els estudis sobre el grau d'homogàmia en les parelles destaquen que és molt superior a la que es produiria si només intervingués l'atzar en una determinada societat, i això vol dir que els individus amb característiques similars tendeixen a unir-se entre si (Blossfeld i Timm, 2003; Birkelund i Heldal, 2003; González, 2003; Cortina, 2004). A Calvià, concretament a les mostres estudiades, s'observa aquest fenomen de manera clara, amb els efectes positius per a l'exercici de la coparentalitat: missatges coherents per part de les parelles, per la referència cultural compartida.

1.2. Posicionaments bàsics de l'alumnat

Un dels indicadors més clars, pel que fa a la qualitat de l'educació de gènere no segregadora, és la selecció dels regals amb els quals es marquen les oportunitats que es consideren adequades per a un o l'altra gènere. L'alumnat d'aquestes edats expressa amb autenticitat les opinions que han interioritzat a tots els àmbits (mitjans de comunicació, famílies, àmbits comunitaris...), identificant quines són les opcions dominants. A la taula 8.a es pot observar com nins i nines, sense diferències significatives en els patrons d'elecció, com consideren els millors regals (> del 25% els seleccionen) per a les nines els següents: una bicicleta (56,4%), una pilota de futbol (34,1%), una Barbie (27,7%) i unes sabates d'esport (26,8%). Aquests regals els hi semblen bones opcions per a una nina, sense grans diferències en les eleccions entre els nins i les nines, amb una excepció: les sabates d'esport, una bona opció per al 35,9% dels nins, però només bona per a un 19,5% de les nines.

Taula 8.a. En cas que tenguessis una germana o cosina de 7 anys, què li regalaries?

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quadrat de Pearson	Significació (bilateral)
		Masculí	Femení	Altres			
Disfressa de Spiderman	Nbre.	9	4	0	13	2,474	0,290
	%	8,5%	3,5%	0,0%	5,9%		
Cotxe	Nbre.	9	6	0	15	0,945	0,624
	%	8,5%	5,3%	0,0%	6,8%		
Pilota de futbol	Nbre.	35	40	0	75	1,431	0,489
	%	33,0%	35,4%	0,0%	34,1%		
Puzzle	Nbre.	25	29	0	54	0,454	0,797
	%	23,6%	25,7%	0,0%	24,5%		
Bicicleta	Nbre.	60	63	1	124	0,794	0,672
	%	56,6%	55,8%	100,0%	56,4%		
Sabates d'esport	Nbre.	37	22	0	59	7,009	0,030
	%	34,9%	19,5%	0,0%	26,8%		
Tren	Nbre.	10	5	0	15	2,234	0,327
	%	9,4%	4,4%	0,0%	6,8%		
Casa de pepes	Nbre.	17	23	0	40	0,908	0,635
	%	16,0%	20,4%	0,0%	18,2%		
Barbie	Nbre.	31	30	0	61	0,584	0,747
	%	29,2%	26,5%	0,0%	27,7%		
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Hi ha un conjunt d'opcions que moderen la selecció sexista, representada per la Barbie; però també representada per la no selecció de les opcions que es consideren tradicionalment de nins, com ara els trens o els cotxes. En qualsevol cas, ja s'observa una moderació dels plantejaments més masculistes.

Taula 8.b. En cas que tenguessis un germà o cosí de 7 anys, què li regalaries?

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quadrat de Pearson	Significació (bilateral)
		Masculí	Femení	Altres			
Ordinador	Nbre.	32	22	0	54	3,72	0,156
	%	30,2%	19,5%	0,0%	24,5%		
Pepa	Nbre.	10	9	0	19	0,245	0,885
	%	9,4%	8,0%	0,0%	8,6%		
Llibre de contes	Nbre.	30	51	0	81	7,246	0,027
	%	28,3%	45,1%	0,0%	36,8%		
Cotxe	Nbre.	25	38	0	63	3,103	0,212
	%	23,6%	33,6%	0,0%	28,6%		
Puzzle	Nbre.	41	39	1	81	2,132	0,344
	%	38,7%	34,5%	100,0%	36,8%		
Casa de pepes	Nbre.	6	5	0	11	0,229	0,892
	%	5,7%	4,4%	0,0%	5,0%		
Diari	Nbre.	22	19	0	41	0,790	0,674
	%	20,8%	16,8%	0,0%	18,6%		
Estoig escolar	Nbre.	44	29	0	73	6,693	0,035
	%	41,5%	25,7%	0,0%	33,2%		
Disfressa de Wonder Woman	Nbre.	10	9	0	19	0,245	0,885
	%	9,4%	8,0%	0,0%	8,6%		
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

A la taula 8.b es pot observar com nins i nines, sí mostren algunes diferències significatives en els patrons d'elecció. Consideren els millors regals (> del 25% els seleccionen) per als nins els següents: un llibre de contes (36,8%), però són les nines les que massivament el consideren una bona opció per a un nin; un puzzle (36,8%), seleccionat de manera similar; un estoig escolar (33,2%), amb una clara diferència, ara són els nins els qui el consideren una

bona opció; un cotxe (28,6%). Recordem que el cotxe només es seleccionava com a un bon regal per a una nina en un 6,8% dels casos. A aquesta pregunta, el cotxe és el marcador de la diferenciació en les eleccions, mentre ho són les pepes pel que fa a la no elecció. No se li ocorre més que a un 8,6% que pugui ser un bon regal per a un nin de 7 anys.

Durant dècades, hem reflexionat sobre el significat de l'educació inclusiva, sobre l'educació dels fills i les filles en l'acceptació de les altres persones, nens i nenes a qui volem veure emancipats dels prejudicis sexistes: s'intenta a l'escola, en el carrer, a la família, donar-los les mateixes oportunitats a uns i a altres per fer front als clixés. Però, en part seguim educant als fills i filles sota el mateix motlle patriarcal que abans, amb una moderació de l'educació sexista apreciable encara no instaurada de manera més consistent. Ja són molts els estudis científics que permeten aportar criteris coeducatius sòlids, per ajudar els pares i mares a educar d'una manera igualitària pel que fa al gènere, un bon resum es pot trobar al treball d'Aurèlia Blanc (2020), al qual descriu com la perspectiva tradicional segueix sent vigent, de manera inconscient. Adoptar una educació igualitària, inclusiva, és educar aportant l'oportunitat de desenvolupar la seva singularitat i conreant l'acceptació de la diferència en la igualtat.

1.3. L'educació afectiva-sexual de l'alumnat de primària

L'educació afectiva i sexual, realment comença amb el naixement i és constant al llarg de la vida a través de l'entorn familiar primerament i després social i cultural. Hi ha influències des del naixement i influències educatives des de les primeres edats, siguin més o manco encertades. Cada període vital té unes característiques pròpies que el diferencien de la resta però és potser l'edat de les transicions (pubertat i adolescència) l'etapa més determinant per ser l'època de formació de la identitat. En la pubertat s'inicia el procés de canvis físics i hormonals que permeten la transformació del cos infantil en un cos adult, cap al final de l'adolescència. Aquests canvis preparen l'organisme per a la reproducció i per gaudir del plaer sexual adult. En la pubertat (primera etapa preparatòria de l'adolescència), les preguntes sobre els canvis i el cos són fonamentals, posteriorment, a l'adolescència, a més, sorgeixen les primeres experiències sexuals conscients i en interacció, es presenten de manera massiva els canvis corporals i les primeres conductes relacionals pel que fa a la sexualitat i les emocions més profundes, i quan s'evidencia la sexualitat com a una nova forma de socialització entre els grups (Carrasco, 2020). Fins a tal punt que, segons el sondeig d'opinió del 2008 sobre "*Jóvenes, salud y sexualidad*" de l'Institut de la Joventut, la gran majoria de les persones enquestades (>90%) consideraven bastant o molt importants les qüestions relatives a la sexualitat (INJUVE, 2008).

La legislació educativa espanyola mitjançant la Llei d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE) va incloure, el 1990, l'educació sexual com a

contingut transversal en el currículum educatiu. Tanmateix, la realitat és que aquesta proposta no va garantir una consistent i articulada educació sexual en el sistema educatiu, deixant en mans de la bona voluntat del professorat i dels equips de direcció dels centres la seua inclusió en el currículum. Com afirma Martínez (2011), l'educació sexual el 2011 continuava sent una assignatura pendent en el sistema educatiu. Ballester et al. (2019) investigaren sobre la formació en educació sexual dels i les adolescents i joves a l'Estat espanyol, i un 69,9% havien rebut formació, però poc temps i sense respondre a les curiositats i inquietuds que tenien. Un 42,2% d'adolescents i joves havien quedat clarament insatisfets. Aquest aspecte ens indica que no s'ha garantit la formació en educació afectiva i sexual dels infants, tot i que es pugui pressuposar que té reconeixement als currículums. La falta d'educació emocional i de coneixements de l'alumnat i d'una part important del personal docent explicaria que el panorama en educació afectiva i sexual encara sigui un repte.

Pel que fa a l'alumnat de primària de Calvià, es pot comprovar que l'EAS encara només ha arribat a un 35,5% (taula 9a). A l'educació primària encara l'EAS més estructurada no s'ha desenvolupat, per tant, els resultats eren esperables. Amb l'edat es produeix un canvi en aquest patró, amb una significativament major presència d'EAS als 12 anys, com acredita l'estadístic Chi-quadrat.

Taula 9.a. *Has rebut algun tipus d'educació afectiva-sexual (EAS)? EDATS*

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
SI	Nbre.	26	29	23	78
	%	34,7%	28,2%	54,8%	35,5%
NO	Nbre.	49	74	18	141
	%	65,3%	71,8%	42,9%	64,1%
No ho sé	Nbre.	0	0	1	1
	%	0,0%	0,0%	2,4%	0,5%
TOTAL	Nbre.	75	103	42	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,030			
Significació (bilateral)		0,007			

Taula 9.b. Has rebut algun tipus d'educació afectiva-sexual (EAS)? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			
		Masculí	Femení	Altres	Total
SI	Nbre.	38	40	0	78
	%	50,7%	38,8%	0,0%	35,5%
NO	Nbre.	67	73	1	141
	%	89,3%	70,9%	2,4%	64,1%
No ho sé	Nbre.	1	0	0	1
	%	1,3%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		0,571			
Significació (bilateral)		0,752			

No s'observen diferències significatives en funció del gènere (taula 9a). Les decisions a aquestes edats les prenen les famílies i els responsables del sistema educatiu, no disposen dels marges de decisió dels i les joves, a l'hora de formar-se.

A les taules 10a i 10b, es mostra la intensitat de la formació en EAS. Un 35,5% ha rebut EAS, però de quina formació parlen? La majoria ha rebut qualche xerrada i poc més, ja que s'identifiquen durades d'entre 1 i 3 hores en un 62,8% dels qui sí han rebut EAS. Per tant la intensitat ha estat molt baixa, amb un impacte probablement també reduït.

Taula 10.a. Contesta només si a EAS has dit "SÍ". Què va durar la formació? EDATS

		Quina edat tens?			
		10	11	12	Total
D'1 a 3 hores	Nbre.	21	21	7	49
	%	80,8%	72,4%	30,4%	62,8%
De 4 a 10 hores	Nbre.	5	8	16	29
	%	19,2%	27,6%	69,6%	37,2%
TOTAL	Nbre.	26	29	23	78
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		15,057			
Significació (bilateral)		0,001			

També hi ha una diferència significativa per edats (taula 10.a), l'alumnat més major (12 anys) és el que ha gaudit de formacions de més llarga durada (69,6%) front als més joves (10 anys), els quals només han rebut formacions de 4 o més hores en un 19,2% dels casos. Hi ha una diferenciació clara per centres educatius, tot i que aquí no es poden identificar aquestes diferències.

Taula 10.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Què va durar la formació? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?		
		Masculí	Femení	Total
D'1 a 3 hores	Nbre.	21	28	49
	%	55,3%	70,0%	62,8%
De 4 a 10 hores	Nbre.	17	12	29
	%	44,7%	30,0%	37,2%
TOTAL	Nbre.	38	40	78
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,812		
Significació (bilateral)		0,178		

No hi ha diferències significatives en funció del gènere, encara que ho sembli pels percentatges. De tal manera que, com s'ha dit abans, encara no es pot considerar que l'EAS s'estigui fent a l'educació primària de manera suficientment consistent, al marge d'algunes excepcions de centres educatius i famílies.

Pel que fa a un tema introduït abans, a diferència del que deien adolescents i joves (Ballester et al., 2019), l'alumnat de primària que ha participat a EAS està més satisfet amb el que han fet. Un 61,5% considera que l'EAS ha contestat als seus dubtes, curiositat o interessos, front a un 25,6% que no ha quedat satisfet. A l'estudi de referència arribava al 42,2% els insatsifets. Ara no hi ha diferències significatives en la satisfacció, segons l'edat (taula 11.a) o el gènere (taula 11.b).

Taula 11.a. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Va respondre als teus dubtes, curiositat o interessos? EDATS

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Sí, totalment	Nbre.	14	16	18	48
	%	53,8%	55,2%	78,3%	61,5%
Només en part	Nbre.	6	9	5	20
	%	23,1%	31,0%	21,7%	25,6%
No ho sé	Nbre.	6	4	0	10
	%	23,1%	13,8%	0,0%	12,8%
TOTAL	Nbre.	26	29	23	78
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		7,122			
Significació (bilateral)		0,130			

Taula 11.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Què va durar la formació? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?		Total
		Masculí	Femení	
Sí, totalment	Nbre.	24	24	48
	%	63,2%	60,0%	61,5%
Només en part	Nbre.	10	10	20
	%	26,3%	25,0%	25,6%
No ho sé	Nbre.	4	6	10
	%	10,5%	15,0%	12,8%
TOTAL	Nbre.	38	40	78
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		0,349		
Significació (bilateral)		0,840		

Un aspecte clau de l'EAS, en especial quan no és satisfactòria, consisteix en el procediment de resolució dels dubtes i de la curiositat. Entre els infants més majors, el paper de la consulta a internet és decisiu per a trobar pornografia, però com ara es veurà, entre l'alumnat de Calvià aquesta opció és minoritària a aquestes edats.

Encara que hagin quedat satisfets amb l'EAS, l'alumnat vol conèixer més coses, té nous dubtes, etc. per tant s'ha preguntat com resolen aquests dubtes (taula 12 a i b). Els procediments majoritaris declarats (>25%) són tres, sent el més important els pares, les mares i els adults educatius de referència, amb un 59%; seguit del professorat (44,9%) i els amics o amigues (32,1%). Hi ha diferències significatives,

en funció de l'edat (taula 12a), pel que fa al professorat (tenen més confiança els més majors) i a la consulta de llibres (també amb més lectura per part dels infants majors). Les altres opcions no presenten diferències significatives.

Sorprèn la poca importància atribuïda, en aquest grup d'edat, a internet com a mitjà per a resoldre els dubtes. No es pot dubtar de la resposta, però tal vegada es troba una mica influenciada per un problema que es denomina "deseabilitat social", és a dir, els i les adolescents saben que no es valora positivament la consulta directa a internet, una opció que sí és molt consultada pel grups de l'alumnat d'edats superiors. En qualsevol cas, es tracta d'una interpretació sobre la baixa utilització d'aquesta opció.

Taula 12.a. *Contesta només si a EAS has dit "Sí": Com has resolt els teus dubtes sobre aquests temes? EDATS*

(No excloents)	Amb...	Quina edat tens?			Total	Chi- quadrat de Pearson	Significació (bilateral)
		10	11	12			
Pare, mare o tutors/es	Nbre.	18	19	9	46	5,387	0,068
	%	69,2%	65,5%	39,1%	59,0%		
Professorat	Nbre.	7	10	18	35	15,017	0,001
	%	26,9%	34,5%	78,3%	44,9%		
Altres persones adultes	Nbre.	4	1	1	6	3,265	0,195
	%	15,4%	3,4%	4,3%	7,7%		
Amigues o amics	Nbre.	8	8	9	25	0,814	0,666
	%	30,8%	27,6%	39,1%	32,1%		
A llibres	Nbre.	1	3	17	21	36,901	0,000
	%	3,8%	10,3%	73,9%	26,9%		
A Internet	Nbre.	2	4	2	8	0,641	0,726
	%	7,7%	13,8%	8,7%	10,3%		
Altres	Nbre.	10	5	0	15	3,796	0,150
	%	9,4%	4,4%	0,0%	6,8%		
TOTAL	Nbre.	26	29	23	78		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Pel que fa a les diferències significatives, en funció del gènere (taula 12b), no s'ha trobat cap ni una, tot i la diferència en els percentatges pel que fa al professorat (tenen més confiança elles que ells) i a la consulta amb els pares i les mares, amitats (a la inversa, tenen més confiança ells que elles). No hi ha un patró característic i diferent entre els o les adolescents. Les diferències encara no es presenten, a aquestes edats, d'una manera significativa.

Taula 12.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Com has resolt els teus dubtes sobre aquests temes? GÈNERE

(No excloents)	Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Significació (bilateral)
	Amb...	Masculí	Femení			
Pare, mare o tutors/es	Nbre.	24	22	46	0,536	0,464
	%	63,2%	55,0%	59,0%		
Professorat	Nbre.	16	19	35	0,229	0,632
	%	42,1%	47,5%	44,9%		
Altres persones adultes	Nbre.	3	3	6	0,004	0,948
	%	7,9%	7,5%	7,7%		
Amigues o amics	Nbre.	14	11	25	0,781	0,377
	%	36,8%	27,5%	32,1%		
A llibres	Nbre.	12	9	21	0,816	0,366
	%	31,6%	22,5%	26,9%		
A Internet	Nbre.	4	4	8	0,006	0,939
	%	10,5%	10,0%	10,3%		
Altres	Nbre.	3	5	8	0,449	0,503
	%	7,9%	12,5%	10,3%		
TOTAL	Nbre.	38	40	78		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

Per tal de poder determinar amb més precisió la importància de les persones properes, com a persones de confiança i també com a agents educatius per a l'alumnat d'aquestes edats, es va estudiar la qualitat de la comunicació, en relació a aquests temes. La comunicació és molt expressiva de la relació de confiança, de la vinculació i del valor que s'atribueix a les persones properes, les que influeixen de manera rellevant. Els éssers humans no només es caracteritzen per la relació social que estableixen amb els altres, sinó per l'afectivitat i la vinculació amb les persones amb qui conviuen, a la casa, l'escola o la comunitat. Amb la pubertat no només comença a canviar el cos sinó també la forma d'entendre, comunicar o sentir. Les emocions són viscudes amb més intensitat i comença a aparèixer la necessitat d'experimentar, de transgredir les normes. Entre els 10 i els 12 anys, encara s'estan començant a produir aquests canvis, però hi ha una necessitat d'entendre què està passant. La comunicació és clau per a poder fer els canvis.

S'han considerat quatre perfils: la mare, el pare, diferenciant cada figura parental; el professorat i les amistats. La funció i disponibilitat de cada figura, amb rols clarament diferents, és essencial a aquestes edats. Se sap que, a aquestes edats de l'adolescència temprana, encara les figures parentals conserven una gran capacitat d'influència, com s'ha vist abans (taules 12a i 12b); però per a poder-ho comprovar, s'ha demanat una valoració directa de la qualitat de la comunicació (taules 13a i 13b).

La valoració es feia amb puntuacions entre 0 i 10. Els resultats són realment baixos, si es considera que el punt mitjà és el 5, cap de les figures valorades arriba a aquesta puntuació. Com es pot observar a les taules 13a i 13b, una part de l'alumnat valora la comunicació com a inexistent (amb un "0"), de tal manera que totes les puntuacions mitjanes baixen. Més endavant sabrem per què passa això.

Considerant primer per edats, es pot observar com les mares són les més valorades, com s'esperava, juntament amb les amistats. Les puntuacions mitjanes de pares són més baixes, a totes les edats. El professorat obté les puntuacions més baixes de les quatre figures de referència. Les ràtios professorat-alumnat no faciliten la relació de confiança necessària per tractar aquests temes. Només per a una part de l'alumnat són el referent.

Taula 13.a. Valoració de la comunicació, en temes afectius i sexuals, amb les persones properes. EDATS

Valoracions de 0 a 10		Les teves amistats	El professorat	El teu pare	La teva mare
10 anys	Vàlids	75	75	75	75
	No contesta	0	0	0	0
Mitjana	3,41	2,40	3,36	4,52	
Desv. Est.	3,994	3,417	3,889	4,397	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
11 anys	Vàlids	103	103	103	103
	No contesta	0	0	0	0
Mitjana	2,84	1,57	2,44	2,77	
Desv. Est.	3,244	2,685	3,295	3,376	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
12 anys	Vàlids	40	38	39	38
	No contesta	2	4	3	4
Mitjana	4,60	2,68	3,64	4,63	
Desv. Est.	3,209	2,960	3,924	4,103	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	8	10	10	

Quan aquestes mateixes dades s'analitzen diferenciant per gènere, la valoració de la mare és bona entre ells i elles, mentre que la del pare és significativament més bona entre els al·lots. Per a bona part dels canvis que viuen a la pubertat les adolescents, el referent principal és la seva mare, per tant aquesta diferència és coherent amb l'experiència vital de les al·lotes. Pel que fa a les amistats, també són més valorades per ells. No es pot trobar una explicació tan consistent.

Taula 13.b. Valoració de la comunicació, en temes afectiu i sexuals, amb les persones properes. GÈNERE

	Valoracions de 0 a 10	Les teves amistats	El professorat	El teu pare	La teva mare
Masculí	Vàlids	104	103	103	103
	No contesta	2	3	3	3
Mitjana	3,86	2,12	3,45	3,76	
Desv. Est.	3,646	3,050	3,801	4,084	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
Femení	Vàlids	113	112	113	112
	No contesta	0	1	0	1
Mitjana	2,88	2,01	2,56	3,68	
Desv. Est.	3,430	3,033	3,472	3,891	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
Altres	Vàlids	1	1	1	1
	No contesta	0	0	0	0
Mitjana	6,00	1,00	1,00	1,00	
Desv. Est.	6	1	1	1	
Mínim	6	1	1	1	
Màxim	10	8	10	10	

En la pubertat, els pares i mares, així com el professorat, han de continuar tenint cura de la comunicació, amb una actitud de confiança i respecte, la mateixa confiança i respecte que els el i les adolescents han de tenir en la seva relació amb els pares, les mares i el professorat. En aquesta etapa el diàleg ha d'anar prenent un caire d'adult a adult, ja que hi ha una capacitat millorada per a elaborar la informació. Els i les adolescents han de sentir que els escolten, que hi ha comprensió per part de les famílies i professorat. Això no vol dir que els pares, les mares i el professorat hagin d'aprovar totes les seves actituds, conductes i maneres de pensar.

Per tal d'avaluar si aquest repte s'afronta de la millor manera, s'ha demanat pel contingut de la relació de comunicació, pel que fa als temes objecte d'estudi. A la taula 14a es pot veure com es concreta la comunicació, segons l'edat de l'alumnat. Lamentablement, per a un 40,5% no hi ha cap comunicació sobre aquests temes amb la seva mare, el seu pare o les persones amb funcions de tutoria. Això significa que per a 4 de cada 10 no hi ha possibilitat d'elaborar, amb els adults de referència, els canvis i les emocions més importants que experimenten. Afortunadament, aquest percentatge baixa amb els anys i als 12, ja només afecta al 28,6%.

Un altre 23,6% només en parla quan hi ha qualche problema, per tant no en té una comunicació preparatòria, la qual li permeti fer front a les seves experiències amb criteri. Aquesta comunicació preventiva, més natural, és declarada per part d'un 24,5%, amb una millora poc significativa amb l'augment de l'edat. Per tant, només una de cada quatre persones d'aquestes edats té la possibilitat de parlar amb naturalitat d'aquests temes. Hi ha un repte important, si les famílies i el professorat que encara no ho facin, volen millorar la seva capacitat de parlar amb naturalitat amb els seus fills i filles d'aquestes edats.

Taula 14.a. Com és la comunicació amb la teva mare, el teu pare o el teu tutor o tutora en temes de sexualitat? EDATS

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
No xerr mai d'aquests temes	Nbre.	35	42	12	89
	%	46,7%	40,8%	28,6%	40,5%
Només en xerr si hi ha hagut algun problema	Nbre.	15	22	15	52
	%	20,0%	21,4%	35,7%	23,6%
Alguna vegada, però només sobre coses que han passat a les meves amistats	Nbre.	8	13	3	24
	%	10,7%	12,6%	7,1%	10,9%
Es tracta el tema de manera natural	Nbre.	17	26	11	54
	%	22,7%	25,2%	26,2%	24,5%
Ns/Nc	Nbre.	0	0	1	1
	%	0,0%	0,0%	2,4%	0,5%
TOTAL	Nbre.	75	103	42	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,661			
Significació (bilateral)		0,222			

Quan aquest contingut comunicatiu s'analitza des de la perspectiva del gènere de l'alumnat (taula 14b), no s'observa un patró significativament diferent, però sí qualque variant que indica una moderada diferència:

- Parlen manco els al·lots que les adolescents.
- Les al·lotes ho fan més quan hi ha problemes: un 27,4%, front a un 19,8% dels adolescents.

Taula 14.b. Com és la comunicació amb la teva mare, el teu pare o el teu tutor o tutora en temes de sexualitat? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
No xerr mai d'aquests temes	Nbre.	46	42	1	89
	%	43,4%	37,2%	100,0%	40,5%
Només en xerr si hi ha hagut algun problema	Nbre.	21	31	0	52
	%	19,8%	27,4%	0,0%	23,6%
Alguna vegada, però només sobre coses que han passat a les meves amistats	Nbre.	10	14	0	24
	%	9,4%	12,4%	0,0%	10,9%
Es tracta el tema de manera natural	Nbre.	28	26	0	54
	%	26,4%	23,0%	0,0%	24,5%
Ns/Nc	Nbre.	1	0	0	1
	%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	5,115				
Significació (bilateral)	0,745				

Com es pot veure, no hi ha un patró de contingut comunicatiu per gènere suficientment significatiu al llarg de la pubertat. S'ha d'esperar a edats superiors per observar com es conformen les diferències més significatives per gènere. Per ara, només s'apunten com a tendències que han començat a expressar-se.

És important que a aquestes edats, quan els canvis hormonals comencen a accentuar les sensacions, desigs, pensaments i fantasies, tinguin l'acompanyament dels adults educatius de referència que puguin fer una funció educativa, preventiva, també de promoció de salut emocional, en una visió saludable de la sexualitat. En la comunicació educativa amb els i les adolescents, a aquestes

primeres edats, cal utilitzar una terminologia correcta i trobar la manera més natural de parlar i reflexionar conjuntament.

Al llarg dels anys de la pubertat i l'adolescència, la importància dels pares i les mares es redueix, en favor de la progressiva influència dels iguals, de les amistats, però també del grup d'iguals que interactua sense que hi hagi vincles d'amistat. Una de les influències que cal estudiar i prevenir, és la pressió del grup. Aquesta pot ser positiva (fer exercici físic, augmentar els hàbits de reciclatge, moderar les emocions agressives, etc.), però també pot ser negativa (incitació al consum de substàncies tòxiques, experimentació dels límits, etc.).

En la pubertat, aquest fenomen comença a expressar-se i encara és el moment de prevenir-lo, pel que fa als seus efectes més negatius. S'ha preguntat a l'alumnat sobre els canvis d'opinió motivats per la pressió grupal (15a). En primer lloc, cal destacar que encara és minoritària aquesta influència, afectant el 38,6% de l'alumnat. En segon lloc, cal constatar com augmenta la seva influència amb l'edat, passant d'un 37,3% als 10 anys a un 47,6% als 12 anys els qui declaren haver fet canvis d'opinió sota pressió del grup.

Taula 15.a. *Has canviat d'opinió alguna vegada perquè el teu grup o alguna amic o amiga pensava diferent? EDATS*

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Sí, totalment	Nbre.	28	37	20	85
	%	37,3%	35,9%	47,6%	38,6%
Només en part	Nbre.	47	66	20	133
	%	62,7%	64,1%	47,6%	60,5%
No ho sé	Nbre.	0	0	2	2
	%	0,0%	0,0%	4,8%	0,9%
TOTAL	Nbre.	75	103	42	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		2,482			
Significació (bilateral)		0,289			

No hi ha un patró significativament diferent per edat, hi ha moderats canvis. Aquestes edats encara són adequades per a fer prevenció eficaç en aquest sentit. La por de perdre una amistat o l'exclusió del grup d'iguals pot fer que s'iniciïn en el consum de substàncies, en la visualització de pornografia o en altres conductes, encara que no els vengui de gust, només per la pressió que el grup exerceix. La pressió del grup pot ser explícita (verbal) si incita directament una persona a experimentar o a mantenir una conducta, però moltes vegades és una pressió implícita, en la qual tots coneixen les maneres d'actuar del grup i ni es plantegen fer res diferent. Cal una actuació preventiva molt consistent

per a poder compensar la pressió del grup cap a conductes no recomanables, no saludables o directament no desitjades per la persona d'aquestes edats.

Quan s'analitzen les diferències per gènere sí es troben patrons diferenciats significativament (Chi quadrat=23,512; $p < 0,05$).

S'observa com els adolescents, en la pubertat són més influenciables que les adolescents. Un 43,5% ha canviat d'opinió, mentre només ho ha fet un 34,5% d'elles. En l'adolescència es presenta una major susceptibilitat a la influència dels seus iguals però, precisament, és en l'etapa prèvia (o en la inicial) de l'adolescència quan es pot desenvolupar una major capacitat de resistència a la pressió social. L'evolució avançada, per part de les adolescents, pot fer que es desenvolupi una major capacitat crítica enfront de les primeres experiències d'influència per part del grup d'iguals.

A aquestes edats, encara es tracta de les primeres experiències, de tal manera que encara no s'han consolidat els mecanismes d'influència i resistència. Justament, això permet una feina preventiva prometedora, en el context familiar, escolar i comunitari.

Taula 15.b. Has canviat d'opinió alguna vegada perquè el teu grup o alguna amiga o amig va pensar diferent? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí, totalment	Nbre.	46	39	0	85
	%	43,4%	34,5%	0,0%	38,6%
Només en part	Nbre.	59	73	1	133
	%	55,7%	64,6%	100,0%	60,5%
No ho sé	Nbre.	1	1	0	2
	%	0,9%	0,9%	0,0%	0,9%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		23,512			
Significació (bilateral)		0,009			

Bona part de l'educació afectiva i sexual es relaciona amb l'educació en el respecte de les diferències, en el dret a la igualtat. Els estereotips, que sovint creiem oblidats, sembla que encara estan instaurats en la vida quotidiana de l'alumnat. Aquests estereotips condicionen les seves relacions de forma conscient o no. S'expressen en les relacions quotidianes amb el seu entorn. Els resultats obtinguts confirmen la nostra hipòtesi de què els i les adolescents encara tenen clarament marcats alguns estereotips de gènere rellevants. Si analitzem les seves respostes veiem que una part encara accepten diverses variants de sexisme, des dels trets marcadament sexistes i misògins com amb el sexisme benevolent.

Per tal de començar amb l'anàlisi, s'ha demanat quin és el coneixement de les opcions alternatives a les heterosexuales dominants. S'han identificat quatre grups alternatius i s'ha consultat el coneixement que en tenien.

Cal dir que les preguntes han estat contestades amb molta normalitat, amb un nivell de no resposta molt baix: sempre inferior al 1,5%.

Pel que fa al primer grup, el coneixement de dones lesbianes (taula 16) és moderat, amb menys del 50% que en té coneixement. Concretament un 50,9% no sap què vol dir o no en coneix cap ni una. Quan coneixen, el més freqüent és que es tracti de "gent de la tele o el cinema" (24,1%). No resulta estrany aquesta opció, però no és habitual al seu entorn.

Un 16,8% si en coneix dones properes i un 11,8% declara que té amigues lesbianes. Tot això (nivell de resposta, normalitat en la resposta) indica un nivell de coneixement i normalització en procés.

Taula 16. Di si coneixes i de què a les següents persones: LESBIANES. EDATS

No excloents		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Persones conegudes	Num	7	23	7	37
	%	9,3%	22,3%	16,7%	16,8%
Amigues	Num	7	13	6	26
	%	9,3%	12,6%	14,3%	11,8%
Familiars	Num	4	8	2	14
	%	5,3%	7,8%	4,8%	6,4%
Gent de la tele/ cinema	Num	13	23	17	53
	%	17,3%	22,3%	40,5%	24,1%
No sé què vol dir	Num	7	1	1	9
	%	9,3%	1,0%	2,4%	4,1%
No en conec cap	Num	43	49	11	103
	%	57,3%	47,6%	26,2%	46,8%
Ns/Nc	Num			3	3
	%			7,1%	1,4%
	Num	75	103	42	220
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Quan es demana per homes gais (taula 17), el nivell de coneixement augmenta considerablement. Només un 36,4% no sap què vol dir o no en coneix cap. Coneixen homes gais un 24,5% i un 14,5% tenen amics gais. Però, encara el més freqüent és que es tracti de "gent de la tele o el cinema" (26,4%).

Com en el cas anterior, es tracta el tema amb normalitat, amb un nivell de no resposta molt baix (0,9%) i una capacitat de contestar molt raonable. Cal dir que en aquestes dues qüestions (taula 16 i taula 17) hi ha una evolució en el nivell de coneixement amb l'edat. Als 10 anys el nivell de desconeixement és significativament superior que als 12 anys, en els dos casos (Lesbianes i Gais). Es pot posar l'exemple dels homes gai: als 10 anys no saben què vol dir o no coneixen ningú en un 52% de l'alumnat, mentre als 12 anys aquest nivell ha baixat fins el 19,1%. Com s'ha insistit, durant aquests anys es produeix un coneixement atent de qüestions que els comencen a interessar, com les relatives a l'objecte d'estudi.

Taula 17. Di si coneixes i de què a les següents persones: GAIS. EDATS

No excoents		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Persones conegudes	Num	12	27	15	54
	%	16,0%	26,2%	35,7%	24,5%
Amics	Num	5	18	9	32
	%	6,7%	17,5%	21,4%	14,5%
Familiars	Num	8	13	4	25
	%	10,7%	12,6%	9,5%	11,4%
Gent de la tele /cinema	Num	13	30	15	58
	%	17,3%	29,1%	35,7%	26,4%
No sé què vol dir	Num	6		1	7
	%	8,0%		2,4%	3,2%
No en conec cap	Num	33	33	7	73
	%	44,0%	32,0%	16,7%	33,2%
Ns/Nc	Num			2	2
	%			4,8%	0,9%
	Num	75	103	42	220
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Pel que fa als dos grups següents (bisexuals i transexuals), el nivell de desconeixement és bastant més alt, com era previsible. Pel que fa a la bisexualitat (taula 18), un 62,7% no saben què vol dir o no coneixen ningú. Aquest percentatge baixa un poc pel que fa a les persones transexuals (taula 19), amb un 60,4% que no saben què vol dir o no coneixen ningú.

Els nivells de desconeixement estrictament són baixos, és a dir, la resposta "No sé què vol dir" mai arriba al 20% de l'alumnat, com passaria amb moltes altres coses rellevants de la seva realitat. Per tant, tant les famílies com tots els agents de la socialització els han facilitat un cert coneixement. Una qüestió diferent és la concepció que en tinguin d'aquestes opcions de l'orientació sexual i de la identitat de gènere. Per a tractar aquest tema s'han inclòs altres qüestions. Com s'ha dit, es pretén conèixer quins són els criteris i les informacions amb les que els i les més joves faran el canvi cap a l'adolescència, així com avaluar els temes clau del seu procés maduratiu a aquest àmbit.

Taula 18. Di si coneixes i de què a les següents persones: BISEXUALS. EDATS

No excloents		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Persones conegudes	Num	3	11	10	24
	%	4,0%	10,7%	23,8%	10,9%
Amics o amigues	Num	10	15	3	28
	%	13,3%	14,6%	7,1%	12,7%
Familiars	Num	2	4	1	7
	%	2,7%	3,9%	2,4%	3,2%
Gent de la tele /cinema	Num	7	22	13	42
	%	9,3%	21,4%	31,0%	19,1%
No sé què vol dir	Num	19	7	3	29
	%	25,3%	6,8%	7,1%	13,2%
No en conec cap	Num	39	53	17	109
	%	52,0%	51,5%	40,5%	49,5%
Ns/Nc	Num			1	1
	%			2,4%	0,5%
	Num	75	103	42	220
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 19. Di si coneixes i de què a les següents persones: TRANSEXUALS. EDATS

No excloents		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Persones conegudes	Num	9	11	11	31
	%	12,0%	10,7%	26,2%	14,1%
Amics o amigues	Num	4	15	1	20
	%	5,3%	14,6%	2,4%	9,1%
Familiars	Num	2	1		3
	%	2,7%	1,0%		1,4%
Gent de la tele /cinema	Num	6	19	15	40
	%	8,0%	18,4%	35,7%	18,2%
No sé què vol dir	Num	25	14	2	41
	%	33,3%	13,6%	4,8%	18,6%
No en conec cap	Num	30	46	16	92
	%	40,0%	44,7%	38,1%	41,8%
Ns/Nc	Num			1	1
	%			2,4%	0,5%
	Num	75	103	42	220
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Una de les primeres qüestions planteja un tema que es pot enfocar de dues maneres, el de les discussions en les parelles. Per una part, es pot plantejar amb la naturalitat de la relació que experimenta situacions de discrepància, a les quals ningú té per què imposar-se i llavors es produeix el debat o la discussió. Per una altra banda, es pot interpretar des de la perspectiva de la conflictivitat interpersonal, en concret a les parelles. Sigui com sigui, un 85,0% accepten i afirmen que sí és normal que les parelles tinguin discussions.

Quasi s'observa un patró diferenciat per edats (Chi quadrat = 8,456; p=0,076): un 78,7% dels de 10 anys, front un 85,7% dels de 12 anys consideren normals les discussions. Segurament, aquí s'inclou l'experiència familiar i la seva pròpia experiència en les primeres relacions més exclusives amb amics i amigues.

Taula 20.a. Creus que és normal que les parelles tinguin discussions? EDATS

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Sí	Nbre.	59	92	36	187
	%	78,7%	89,3%	85,7%	85,0%
No	Nbre.	16	11	5	32
	%	21,3%	10,7%	11,9%	14,5%
Ns/Nc	Nbre.	0	0	1	1
	%	0,0%	0,0%	2,4%	0,5%
TOTAL	Nbre.	75	103	42	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		8,456			
Significació (bilateral)		0,076			

Taula 20.b. Creus que és normal que les parelles tinguin discussions? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre.	86	100	1	187
	%	81,1%	88,5%	100,0%	85,0%
No	Nbre.	19	13	0	32
	%	17,9%	11,5%	0,0%	14,5%
Ns/Nc	Nbre.	1	0	0	1
	%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		3,147			
Significació (bilateral)		0,534			

Si ho avaluem per gènere: un 88,5% de les adolescents diuen que sí és normal que les parelles tinguin discussions, i un 81,1% dels adolescents també. No hi ha diferències significatives, creuen i accepten la idea de que un cert nivell de conflicte és normal.

Per precisar més aquests resultats, s'ha demanat escalada, amb cinc opcions ordenades, la valoració de la gelosia a les parelles (taula 21a).

Un 50,9% considera poc o gens normal la gelosia a les parelles. En aquest cas es veuen les matisacions i ja es pot observar una clara diferència per edats: hi ha un patró diferenciat d'avaluació de la gelosia a les parelles (Chi quadrat=26,982; p=0,003). Mentre el 40% de l'alumnat de 10 anys considera que només és "una mica normal" o "gens normal", aquest mateix percentatge arriba fins el 66,7% als 12 anys. És a dir, augmenta el rebuig de la gelosia, correctament interpretada com una de les degradacions de les relacions emocionalment significatives.

Taula 21.a. En quin grau creus que la gelosia és normal a una relació de parella?
EDATS

		Quina edat tens?			Total
		10	11	12	
Gens normal	Nbre.	18	20	15	53
	%	24,0%	19,4%	35,7%	24,1%
Una mica normal	Nbre.	12	34	13	59
	%	16,0%	33,0%	31,0%	26,8%
Normal	Nbre.	22	35	10	67
	%	29,3%	34,0%	23,8%	30,5%
Bastant normal	Nbre.	10	10	1	21
	%	13,3%	9,7%	2,4%	9,5%
Molt normal	Nbre.	13	4	2	19
	%	17,3%	3,9%	4,8%	8,6%
Ns/Nc	Nbre.	0	0	1	1
	%	0,0%	0,0%	2,4%	0,5%
TOTAL	Nbre.	75	103	42	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		26,982			
Significació (bilateral)		0,003			

Pel que fa a l'anàlisi per gènere (taula 21b), el rebuig és més radical en el cas de les adolescents més joves, amb un 29,2% que consideren que no és gens normal, per un 17,9% dels al·lots. És a dir, una diferència important. Però queda una mica compensada perquè el sentit del rebuig de la gelosia és majoritari en els dos gèneres més rellevants.

En qualsevol cas, també es pot fer una lectura inversa: un 18,1% de tot l'alumnat considera bastant normal o molt normal la gelosia. Cal recordar que la violència de gènere es fonamenta en la visió d'elles i d'ells de les relacions emocionalment significatives, també de l'amor. Els estereotips i creences que els envolten al llarg de la vida els poden influir en casos singulars, però massa freqüents. Malgrat que aquesta visió els hi sembli superada a la majoria d'adolescents, és encara habitual en un percentatge significatiu. Els estereotips tradicionals de dona i home condicionen i posen les bases per instaurar una relació que no accepta bé l'autonomia de l'altra persona. Encara hi ha actituds i creences que troben bé i accepten com, per exemple, la protecció, la possessió, la gelosia o la dependència.

Taula 21.b. En quin grau creus que la gelosia és normal a una relació de parella? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			
		Masculí	Femení	Altres	Total
Gens normal	Nbre.	19	33	1	53
	%	17,9%	29,2%	100,0%	24,1%
Una mica normal	Nbre.	32	27	0	59
	%	30,2%	23,9%	0,0%	26,8%
Normal	Nbre.	33	34	0	67
	%	31,1%	30,1%	0,0%	30,5%
Bastant normal	Nbre.	12	9	0	21
	%	11,3%	8,0%	0,0%	9,5%
Molt normal	Nbre.	9	10	0	19
	%	8,5%	8,8%	0,0%	8,6%
Ns/Nc	Nbre.	1	0	0	1
	%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-cadrat de Pearson		8,606			
Significació (bilateral)		0,570			

Per a poder estudiar més en detall aquestes creences, s'ha confrontat l'alumnat amb una sèrie de frases o de situacions que ajuden a esbrinar els posicionaments (taula 22a). La gran majoria ofereixen respostes molt correctes, però n'hi ha entre un 15% i un 25% que mostren en ocasions els estereotips convencionals. Comencem per algunes de les creences protectores i que faciliten relacions de parella saludables:

- Poder parlar amb tranquil·litat de les coses que em passen (94,5% a favor).
- Respectar el temps que l'altra comparteix amb les seves amistats (95,0% a favor).
- Compartir gustos comuns i activitats en comú (78,6% a favor).

Com es pot observar, hi ha un acord important sobre qüestions raonables. Quan pot haver interpretacions alternatives, com a la tercera frase, baixa aquest acord.

Taula 22.a. Creus que les següents característiques han d'estar presents a una relació de parella?

		Quina edat tens?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		10	11	12			
Poder parlar amb tranquil·litat de les coses que em passen	Nbre	72	102	34	208	32,478	0,000
	%	96,0%	99,0%	81,0%	94,5%		
Contar-s'ho tot	Nbre	55	72	25	152	22,131	0,000
	%	73,3%	69,9%	59,5%	69,1%		
Gelosia	Nbre	25	28	10	63	18,246	0,001
	%	33,3%	27,2%	23,8%	28,6%		
Respectar el temps que l'altra comparteix amb les seves amistats	Nbre	70	102	37	209	21,891	0,000
	%	93,3%	99,0%	88,1%	95,0%		
Saber on és la teva parella en tot moment	Nbre	23	23	5	51	9,376	0,052
	%	30,7%	22,3%	11,9%	23,2%		
Compartir gustos comuns i activitats en comú	Nbre	62	78	33	173	19,838	0,001
	%	82,7%	75,7%	78,6%	78,6%		
Fer comentaris sobre l'aspecte físic o sobre la roba	Nbre	40	28	12	80	14,186	0,001
	%	53,3%	27,2%	28,6%	36,4%		
Fer acudits masclistes o homòfobs	Nbre	37	33	19	89	5,882	0,053
	%	49,3%	32,0%	45,2%	40,5%		
Controlar l'última connexió de WhatsApp	Nbre	37	49	12	98	5,417	0,067
	%	49,3%	47,6%	28,6%	44,5%		
Demandar ubicació o fotografies des del seu mòbil	Nbre	33	30	13	76	4,542	0,103
	%	44,0%	29,1%	31,0%	34,5%		
Besades sense consentiment	Nbre	44	41	11	96	12,701	0,002
	%	58,7%	39,8%	26,2%	43,6%		
La parella s'enfada quan vol estar amb les seves amistats	Nbre	41	52	23	116	0,391	0,823
	%	54,7%	50,5%	54,8%	52,7%		
Pensar en la parella com una possessió	Nbre	36	34	12	82	5,852	0,054
	%	48,0%	33,0%	28,6%	37,3%		
TOTAL	Nbre	106	113	1	220		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Les frases que representes creences tòxiques són més expressives i preocupants, per exemple:

- Saber on és la teva parella en tot moment (23,2% a favor).
- Controlar l'última connexió de WhatsApp (44,5% a favor).
- Pensar en la parella com una possessió (37,3% a favor).

Afortunadament, en aquests casos hi ha una reducció a mesura que augmenta l'edat, amb una diferència significativa per edats (Chi quadrat amb $p < 0$). En qualsevol cas, les creences negatives que poden promoure relacions tòxiques encara són molt presents.

Taula 22.b. Creus que les següents característiques han d'estar presents a una relació de parella?

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Poder parlar amb tranquil·litat de les coses que em passen	Nbre	98	109	1	208	1,914	0,752
	%	92,5%	96,5%	100,0%	94,5%		
Contar-s'ho tot	Nbre	69	82	1	152	3,301	0,509
	%	65,1%	72,6%	100,0%	69,1%		
Gelosia	Nbre	34	29	0	63	2,913	0,573
	%	32,1%	25,7%	0,0%	28,6%		
Respectar el temps que l'altra comparteix amb les seves amistats	Nbre	98	110	1	209	2,822	0,588
	%	92,5%	97,3%	100,0%	95,0%		
Saber on és la teva parella en tot moment	Nbre	25	26	0	51	1,406	0,843
	%	23,6%	23,0%	0,0%	23,2%		
Compartir gustos comuns i activitats en comú	Nbre	83	89	1	173	1,474	0,831
	%	78,3%	78,8%	100,0%	78,6%		
Fer comentaris sobre l'aspecte físic o sobre la roba	Nbre	46	34	0	80	4,760	0,093
	%	43,4%	30,1%	0,0%	36,4%		
Fer acudits masclistes o homòfobs	Nbre	46	42	1	89	2,359	0,307
	%	43,4%	37,2%	100,0%	40,5%		
Controlar l'última connexió de WhatsApp	Nbre	46	51	1	98	1,317	0,518
	%	43,4%	45,1%	100,0%	44,5%		
Demanar ubicació o fotografies des del seu mòbil	Nbre	39	36	1	76	2,492	0,288
	%	36,8%	31,9%	100,0%	34,5%		
Besades sense consentiment	Nbre	48	47	1	96	1,600	0,449
	%	45,3%	41,6%	100,0%	43,6%		
La parella s'enfada quan vol estar amb les seves amistats	Nbre	63	52	1	116	4,850	0,088
	%	59,4%	46,0%	100,0%	52,7%		
Pensar en la parella com una possessió	Nbre	40	41	1	82	1,740	0,419
	%	37,7%	36,3%	100,0%	37,3%		
TOTAL	Nbre	106	113	1	220		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Quan es fa l'anàlisi per gènere, no s'observen patrons diferenciats significatius. Hi ha diferències rellevants, com a la frase " La parella s'enfada quan vol estar amb les seves amistats", però no el més rellevant encara no és la diferència per gènere, sinó la permanència d'aquests estereotips a totes les edats i gèneres entre els 10 i 12 anys.

Fent una escala del nivell de sexismes (taules 23a i 23b), a partir dels posicionaments a les creences, es pot observar com es produeix una diferenciació significativa entre els tres grups ($F=5,650$; $p<0,05$), amb una reducció significativa entre els 10 i els 12 anys. És cert que, en conjunt, les puntuacions de cada grup es troben en nivells inferiors a la meitat del recorregut (0 a 7), però els valors són preocupants per a una part de l'alumnat.

Taula 23.a. Nivell de *SEXISME* (7 màxim, 0 mínim). *EDATS*

	Quina edat tens?			Total
	10	11	12	
Mitjana	3,5733	2,5922	2,4286	2,8955
Desv. Est.	2,2189	2,0601	2,3284	2,2131
F (ANOVA)	5,650			
Significació (bilateral)	0,004			

Quan s'analitzen els valors en funció del gènere, les puntuacions més baixes les obtenen elles, però la diferència no és significativa (t test= 1,386; $p>0,05$).

Taula 23.b. Nivell de *SEXISME* (7 màxim, 0 mínim). *GÈNERE*

	Amb quin gènere t'identifiques?		Total
	Masculí	Femení	
Mitjana	3,0943	2,6814	2,8813
Desv. Est.	2,1670	2,2371	2,2032
t test (mostres independents)	1,386		
Significació (bilateral)	0,167		

Tot i que s'ha produït un canvi en positiu, al llarg dels darrers anys, encara hi ha un 18,2% que accepten de forma clara una idea de parella ideal (eterna, sempre lleial, etc.), considerant que la parella ha de conèixer les seves contrasenyes de les xarxes social. Tot i que és més preocupant quan s'analitzen les diferències per gènere: el 27,4% dels adolescents més joves i només el 9,7% de les adolescents, accepten donar totes les claus. Hi ha diferències significatives per gènere (χ^2 quadrat= 11,886; $p<0,05$). Per què

s'ha produït aquesta diferència tan notable? Sigui per l'experiència personal o la d'altres persones, sigui perquè han interioritzat les explicacions fetes per adults educatius de referència, hi ha una posició clarament diferent.

Taula 24. Creus que has de donar a la teva parella les contrasenyes de les teves xarxes socials? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre.	29	11	0	40
	%	27,4%	9,7%	0,0%	18,2%
No	Nbre.	76	102	1	179
	%	71,7%	90,3%	100,0%	81,4%
Ns/Nc	Nbre.	1	0	0	1
	%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-quadrat de Pearson 11,886

Significació (bilateral) 0,003

Els estereotips es concreten també en la caracterització, per adjectius, dels i de les altres (taula 25). En totes les característiques s'han observat diferències significatives.

Taula 25. Quines d'aquestes característiques consideres que són més pròpies d'un gènere o un altre?

		Masculí i femení	Només masculí	Només femení	Chi- quad.	Signific. (bilat)
Agressivitat	Nbre.	67	145	7	10,79	0,001
	%	30,5%	65,9%	3,2%		
Submissió	Nbre.	74	68	74	41,809	0,000
	%	33,6%	30,9%	33,6%		
Impulsivitat	Nbre.	81	104	33	30,065	0,000
	%	36,8%	47,3%	15,0%		
Dolçor	Nbre.	97	16	105	11,05	0,001
	%	44,1%	7,3%	47,7%		
Risc	Nbre.	98	86	32	15,81	0,000
	%	44,5%	39,1%	14,5%		
Valentia	Nbre.	122	57	38	10,117	0,001
	%	55,5%	25,9%	17,3%		
Sensibilitat	Nbre.	96	11	111	7,159	0,007
	%	43,6%	5,0%	50,5%		
Tendresa	Nbre.	109	29	81	17,114	0,000
	%	49,5%	13,2%	36,8%		
Por	Nbre.	113	13	92	5,684	0,017
	%	51,4%	5,9%	41,8%		

Es consideren "només masculins": l'agressivitat (65,9%) i la impulsivitat (47,7%).
Es consideren "només femenins": la dolçor (47,7%) i la sensibilitat (50,5%).

Es pot observar com, per a una part de l'alumnat, la caracterització per gènere continua essent tòpica. Per a un percentatge apreciable de l'alumnat, les característiques d'allò que és femení i masculí estan plenament incorporades en els seus rols, així diuen que elles són més dolces i sensibles, mentre ells són més agressius i impulsius.

Les eleccions de parella, igual que el rebuig, al marge de les caracteritzacions que s'han treballat fins ara, són clarament heterosexuales (taula 26). En qualsevol cas, la majoria encara no pensa en fer parelles.

Taula 26. T'agradaria sortir amb... GÈNERE

			Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
			Masculí	Femení	Altres			
...un al·lot	Sí	Nbre.	5	84	1	90	111,114	0,000
		%	4,7%	74,3%	100,0%	40,9%		
	No	Nbre.	101	29	0	130		
		%	95,3%	25,7%	0,0%	59,1%		
...un al·lota	Sí	Nbre.	88	8	0	96	129,018	0,000
		%	83,0%	7,1%	0,0%	43,6%		
	No	Nbre.	18	105	1	124		
		%	17,0%	92,9%	100,0%	56,4%		
...ningú	Sí	Nbre.	15	30	0	45	5,425	0,066
		%	14,2%	26,5%	0,0%	20,5%		
	No	Nbre.	91	83	1	175		
		%	85,8%	73,5%	100,0%	79,5%		

Pel que fa a l'alumnat masculí, un 83% voldria sortir amb una al·lota. Mentre, entre l'alumnat femení un 74,3% voldria sortir amb un al·lot. En aquests dos casos domina l'elecció creuada de manera absolutament majoritària, amb diferències molt significatives ($p < 0,001$).

Però, un 20,5% no voldria sortir amb ningú i, en aquesta qüestió, coincideixen una mica més.

Contra el que es podria esperar, a partir d'algunes respostes anteriors, no hi ha una diferència significativa entre ells i elles quan els hi demanen qui d'aquests dos gèneres, pensa més en "l'amor".

Taula 27. Creus que les dones pensen més en l'amor? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre.	47	56	0	103
	%	44,3%	49,6%	0,0%	46,8%
No	Nbre.	59	57	1	117
	%	55,7%	50,4%	100,0%	53,2%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,482			
Significació (bilateral)		0,477			

Investigacions recents han mostrat com la pornografia ha reduït les edats del primer accés (Ballester, Orte i Red Jóvenes e Inclusión, 2019). Internet i les xarxes socials es converteixen en els mitjans infantils i juvenils més influents sobre la sexualitat; d'una manera brutal i sense control, que es salta totes les etapes de desenvolupament maduratiu, sense una informació científica i adaptada als moments evolutius, eliminant la capacitat de les famílies i el sistema educatiu per educar des de la responsabilitat, l'afectivitat, el respecte i la consideració de les conseqüències de les pràctiques sexuals; es generen i fomenten pràctiques d'assetjament, violació de la intimitat de les persones, com el ciberbullying, el sexting i altres.

Taula 28. Et surt publicitat de pornografia quan jugues a videojocs o quan veus una sèrie? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Només una vegada	Nbre.	16	24	1	41
	%	15,1%	21,2%	100,0%	18,6%
Més d'una vegada	Nbre.	30	20	0	50
	%	28,3%	17,7%	0,0%	22,7%
No	Nbre.	60	69	0	129
	%	56,6%	61,1%	0,0%	58,6%
TOTAL	Nbre.	106	113	1	220
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		8,385			
Significació (bilateral)		0,078			

Per estudiar com són captats per visualitzar pornografia, es va demanar si rebien *publicitat de pornografia* quan jugaven videojocs o visionaven una pel·lícula (taula 28). Un 41,3% reconeix que ha rebut almenys una vegada. La diferència per gènere no és significativa, però sembla que és més freqüent la recepció repetida de publicitat de pornografia entre els al·lots més joves.

Quan es demanava si feien cas d'aquesta publicitat, si miraven els continguts pornogràfics, només un 30,8% dels que rebien publicitat, reconeixia haver-ho fet. Molt probablement, en aquestes respostes hi ha una certa ocultació de conducta, però no hi ha manera de saber-ho amb certesa.

Taula 29. En cas afirmatiu, has mirat el contingut? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre.	17	11	0	28
	%	37,0%	25,0%	0,0%	30,8%
No	Nbre.	29	33	1	63
	%	63,0%	75,0%	100,0%	69,2%
TOTAL	Nbre.	46	44	1	91
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,959			
Significació (bilateral)		0,555			

Els darrers vint anys, almenys, els videojocs han estat una de les aficions d'adolescents i joves. Des del començament de l'expansió de les consoles i videojocs, la preocupació de moltes famílies, educadores i educadors s'ha orientat cap a les conseqüències i els problemes que genera jugar molt temps a certs videojocs, en la infància i en l'adolescència, i és per això que s'ha inclòs també aquest tema en aquest estudi.

Mentre els i les adolescents hi juguen, se sotmeten a una tensió psíquica i física i, d'acord amb el temps que es jugui, es pot generar estrès, irritació i alteracions diverses. També cal dir que, mentre hi ha videojocs que afecten positivament el desenvolupament de processos cognitius, altres poden generar conductes inadequades i abusar-ne podria generar addiccions. L'Organització Mundial de la Salut (OMS), l'ens sanitari de referència al món, ha inclòs l'addicció als videojocs com a malaltia mental. Es preveu com a data límit que per a l'any 2022 tots els països vinculats a l'OMS facin efectiva aquesta nova categoria mèdica. El ministeri de Sanitat va incloure, el 2018 i per primera vegada, les addiccions a les noves tecnologies en el Pla Nacional d'Addiccions, de manera que es van començar a preveure en les enquestes epidemiològiques Estudes i Edades o des de l'Observatori Espanyol. I és

que conèixer les dades és fonamental per poder dissenyar plans d'actuació, tenint present, per exemple, que l'estudi 'Ús i abús de les tecnologies de la informació i la comunicació per adolescents. Les dades disponibles, divulgades pel propi Pla, parla de que el 23,3% dels i les adolescents (12-16 anys) mantindrien una conducta d'ús abusiva i un 13,2% mostrarien una clara dependència comportamental en l'ús de la xarxa. Té sentit que plantegi una feina preventiva, per aconseguir evitar els nivells de consum abusiu.

En qualsevol cas, no es pot parlar de manera genèrica d'adolescents, els diversos estudis han mostrat que hi ha un patró de consum diferenciat per gènere, amb una dedicació molt superior per part dels al·lots. A l'estudi s'ha pogut comprovar com el consum és una pràctica majoritàriament masculina. amb diferències significatives en el seu nivell d'ús en els adolescents més joves. El joc més consumit, a la mostra de Calvià, és Fortnite, freqüentat pel 73,6% de l'alumnat masculí i pel 22,1% del femení. La resta tenen nivells d'ús molt inferior i sempre amb consums significativament més elevats per part de l'alumnat masculí.

T. 30. A quins videojocs sols jugar?

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Fortnite	Nbre.	78	25	0	103	59,057	0,000
	%	73,6%	22,1%	0,0%	46,8%		
FIFA	Nbre.	54	14	0	68	38,518	0,000
	%	50,9%	12,4%	0,0%	30,9%		
Clash Royal	Nbre.	46	19	0	65	18,987	0,000
	%	43,4%	16,8%	0,0%	29,5%		
Call of Duty	Nbre.	36	10	0	46	21,123	0,000
	%	34,0%	8,8%	0,0%	20,9%		
GTA	Nbre.	37	7	0	44	28,430	0,000
	%	34,9%	6,2%	0,0%	20,0%		
Cap	Nbre.	3	38	0	41	34,444	0,000
	%	2,8%	33,6%	0,0%	18,6%		
Altres	Nbre.	56	61	1	118	0,898	0,638
	%	52,8%	54,0%	100,0%	53,6%		

2

Educació Afectiu-
Sexual de l'alumnat
d'ESO i cursos
superiors

2.1. Mostra d'alumnat

L'estudi centrat en l'alumnat de l'ESO i els cursos d'educació post-obligatòria no universitària (12-18 anys), ha comptat amb una mostra de 656 enquestes vàlides. Amb una distribució entre 16 nuclis de població (taula 1) i 3 centres públics de Calvià (taula 2), la mostra té una bona representativitat de la població entre 12 i 18 anys (ESO, batxillerat i cicles formatius). La mostra empírica, la realment validada, finalment té un marge d'error del 2,82% i un nivell de confiança de 2 sigmes (p ajustada: 0,20).

Taula 1. A quina zona vius?

	Total zona	Total 12-18 anys	Persones 12-18 anys enquestades	
Cas Català-Illetes, Ses	2.990	211	31	4,7%
Calvià	2.576	190	54	8,2%
Capdellà, Es	981	71	8	1,2%
Costa de la Calma	1.512	87	13	2,0%
Costa d'en Blanes	1.894	125	16	2,4%
Magaluf	4.861	279	52	7,9%
Peguera	3.930	223	24	3,7%
Palmanova	6.762	466	147	22,4%
Portals Nous	2.127	155	26	4,0%
Santa Ponça	10.967	733	63	9,6%
Galatzó	1.605	102	9	1,4%
Son Ferrer	6.004	465	149	22,7%
Toro, El	2.255	172	27	4,1%
Altres (< 900 hab.): Bendinat, Badia	2.095	179	37	5,6%
TOTAL CALVIÀ	50.559	3.458	656	100,0%

Font: Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT) i elaboració pròpia.

La selecció es va fer a partir dels conglomerats que formen els cursos indicats, al conjunt de centres de secundària de Calvià. No s'ha pogut incloure l'alumnat del municipi que cursa estudis a centres privats, tampoc s'ha pogut equilibrar perfectament la distribució entre els centres públics (taula 2), tot i que la col·laboració del professorat per facilitar la realització de l'enquesta ha sigut molt notable, però l'arribada del confinament per COVID19 ha limitat l'aplicació

a l'IES Calvià. En qualsevol cas, la distribució territorial mostra un nivell de representativitat molt ajustat a la distribució de la població entre 12 i 18 anys. A l'enquesta de primària es varen trobar persones de 12 anys, igual que a l'enquesta administrada als centres de secundària. S'ha decidit mantenir els grups integres, a cada una de les mostres, per tal de respectar dinàmiques diferenciades a cada nivell, ja que les enquestes eren diferents a cada nivell.

La diversitat de centres de primària facilita la comunicació de la participació, sense problemes d'interpretació comparativa per centres. Pel que fa als centres de secundària, els tres públics del municipi han participat de manera important, fent un esforç de col·laboració que ha permès disposar d'una mostra representativa, com s'ha vist a la distribució territorial aconseguida (taula 1), a més d'acreditar una gran qualitat.

A la taula 2 es comprova la distribució segons els cursos, amb una presència més important de l'alumnat del segon cicle de l'ESO, però amb presència equilibrada entre el primer cicle d'ESO (25,3%) i els cursos de batxillerat i cicles formatius (22,9%).

Taula 2. *Quin és el teu centre educatiu?*

A quin curs estàs?		Total
1r d'ESO	Núm.	54
	%	8,2%
2n d'ESO	Núm.	112
	%	17,1%
3r d'ESO	Núm.	169
	%	25,8%
4t d'ESO	Núm.	171
	%	26,1%
Batxillerat i FP de Grau Superior	Núm.	150
	%	22,9%
TOTAL	Núm.	656
	%	100,0%

Pel que fa a la distribució per edats, es pot observar a la taula 3 com la distribució inclou alumnat des dels 12 fins els 18 anys, és a dir, es cobreix tota l'adolescència. La mitjana se situa als 14,80 anys, amb una reduïda desviació estàndard, coherent amb la distribució per cursos.

Taula 3. Quina edat tens?

N	Vàlids	656
Mitjana		14,80
Mediana		15,00
Moda		15
Desv. Est.		1,426
Mínim		12
Màxim		18

La distribució per grups d'edat i gènere (taula 5) mostra el pes de les edats centrals del període de l'adolescència (14-15). Les preguntes s'han adaptat a les edats, justament respectant aquests tres trams d'edat. Al marge de les preguntes comuns, quan les qüestions eren una mica més compromeses, només es plantejaven als més majors.

Pel que fa al gènere (taula 4), s'ha pogut mantenir equilibrat a les aplicacions de l'enquesta, de tal manera que es manté dins dels límits considerats inicialment (mai inferior al 40% en un dels dos gèneres principals). Si hi ha un augment de la presència de les adolescents entre els 16 i els 18 anys, és per la major presència de les adolescents en els cursos post-obligatoris.

Taula 4. Quina edat tens? Amb quin gènere t'identifiques?

% columnes		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
12-13	Nbre	66	63	3	132
	%	20,7%	19,0%	50,0%	20,1%
14-15	Nbre	150	146	0	296
	%	47,0%	44,1%	0,0%	45,1%
16 o més	Nbre	103	122	3	228
	%	32,3%	36,9%	50,0%	34,8%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

% files		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
12-13	Nbre	66	63	3	132
	%	50,0%	47,7%	2,3%	100,0%
14-15	Nbre	150	146	0	296
	%	50,7%	49,3%	0,0%	100,0%
16 o més	Nbre	103	122	3	228
	%	45,2%	53,5%	1,3%	100,0%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	48,6%	50,5%	0,9%	100,0%

Tal i com va passar amb l'alumnat d'Educació Primària, la qüestió de les edats (taula 5) dels progenitors, o de qui exerceix la parentalitat (parelles reconstituïdes o sense formalitzar), confirma com els dos membres de la parella, majoritàriament els pares i les mares, pertanyen a edats molt similars: el 63,6% es troben entre els 41 i els 50 anys. Hi ha una limitada tendència a que els pares tinguin major edat que les mares, però sense gran importància, ja que les diferències són reduïdes. Això vol dir que hi ha unes referències culturals comuns.

Taula 5. Quina és l'edat de la teva mare i la del teu pare?

		Quina és l'edat del teu pare? PARE						Ns/Nc	TOTAL
		Menys de 30 anys	Entre 30 i 35 anys	Entre 36 i 40 anys	Entre 41 i 55 anys	Més de 56 anys			
Quina és l'edat de la teva mare? MARE	Entre 30 i 35 anys	Nbre	1	12	3	9	2	0	27
		% total	0,2%	1,8%	0,5%	1,4%	0,3%	0,0%	4,1%
	Entre 36 i 40 anys	Nbre	2	1	26	46	1	0	76
		% total	0,3%	0,2%	4,0%	7,0%	0,2%	0,0%	11,6%
	Entre 41 i 55 anys	Nbre	1	1	11	417	53	0	483
		% total	0,2%	0,2%	1,7%	63,6%	8,1%	0,0%	73,6%
	Més de 56 anys	Nbre	0	0	0	7	13	0	20
		% total	0,0%	0,0%	0,0%	1,1%	2,0%	0,0%	3,0%
	Ns/Nc	Nbre	0	0	0	0	0	50	50
		% total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,6%	7,6%
TOTAL	Nbre	4	14	40	479	69	50	656	
	% total	0,6%	2,1%	6,1%	73,0%	10,5%	7,6%	100,0%	

La identificació dels nivells d'estudis dels progenitors, o de qui exerceix la parentalitat, com a Educació Primària, mostra el mateix fenomen de les edats, amb una igualació dels nivells d'estudis dels dos membres de la parella (taula 6). Un 47,3% es troben en el mateix nivell d'estudis. Sorprenentment, aquesta pregunta també ha sigut difícil de contestar per a l'alumnat d'aquestes edats, tal com va passar a Educació Primària (aquí amb molt manco intensitat), a vegades no acaben de tenir clar quins estudis han completat, per aquest motiu un 22,6% de l'alumnat no ho sap amb seguretat. Cal dir que entre aquest 22,6% s'inclouen les situacions a les quals només hi ha un progenitor present, així com les situacions amb els dos progenitors del mateix gènere, en total aquestes situacions representen el 12%; és a dir, el desconeixement es redueix al 10,6%.

Tal i com ja s'havia dit, aquesta preferència per persones del mateix nivell d'estudis per a formar les parelles es denomina, en sociologia, la relació d'homogàmia. Permet una bona negociació entre els dos membres de la parella (coparentalitat), ja que disposen de nivells de coneixements suposadament similars. Es coneix com homogàmia educativa el grau amb que les persones tendeixen a buscar parelles de característiques semblants. Això pot generar des de situacions d'analfabetisme funcional aïllat (els dos membres de la parella) i també situacions d'elevada capacitat d'acompanyament educatiu (els dos membres de la parella amb nivells d'estudis elevats), per tant situacions d'una certa desigualtat educativa familiar.

Taula 6. Quin és el nivell d'estudis de la teva mare i la del teu pare?

		Quin és el nivell d'estudis del teu pare? PARE						TOTAL
		Sense estudis	Graduat escolar o ESO	Batxillerat o FP mitjà	Univer-sit o FP superior	Ns/Nc		
Quin és el nivell d'estudis de la teva mare? MARE	Sense estudis	Nbre	13	2	3	1	0	19
		% del total	2,0%	0,3%	0,5%	0,2%	0,0%	2,9%
	Graduat escolar o ESO	Nbre	8	93	22	16	0	139
		% del total	1,2%	14,2%	3,4%	2,4%	0,0%	21,2%
	Batxillerat o FP mitjà	Nbre	4	29	55	31	0	119
		% del total	0,6%	4,4%	8,4%	4,7%	0,0%	18,1%
	Universi-taris o FP superior	Nbre	1	28	40	162	0	231
		% del total	0,2%	4,3%	6,1%	24,7%	0,0%	35,2%
	No sap o no contesta	Nbre	0	0	0	0	148	148
		% del total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	22,6%	22,6%
TOTAL	Nbre	26	152	120	210	148	656	
	% del total	4,0%	23,2%	18,3%	32,0%	22,6%	100,0%	

Pel que fa a l'orientació sexual bàsica de l'alumnat enquestat (taula 7), s'observa justament el fenomen contrari (heterogàmia). L'opció dominant és per persones del mateix gènere (86,1%), sense diferències significatives en funció del gènere de l'alumnat. Aquesta preferència de l'atracció per persones de gènere diferent és culturalment dominant, per causes fàcils d'entendre. L'expressió de les preferències, a l'adolescència es troba en procés de formació, de tal manera que es pot parlar d'una certa indeterminació, però a aquesta mostra, el nombre de persones que no contesten és molt reduït, de tal manera que sembla en procés de consolidació avançada la preferència.

Als efectes de l'enquesta, aquesta opció personal interessa per a poder conèixer la presència de diversitat d'orientacions, per tal de constatar la necessitat de respectar justament aquesta diversitat. La identitat de gènere és diferent de la preferència que s'estudia ara, però a una i altra qüestió es troba expressada lliurement aquesta diversitat de situacions, d'identitats. Una correcta educació afectiva i sexual ha de respectar les opcions que lliurement s'expressen per part de l'alumnat, en especial a edat com les considerades a aquesta enquesta, ja que l'adolescència és un període crític per a la conformació de la identitat.

Taula 7. Sents atracció per les persones...? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Del mateix gènere	Nbre	7	3	1	11
	%	2,2%	0,9%	16,7%	1,7%
De diferent gènere	Nbre	299	265	1	565
	%	93,7%	80,1%	16,7%	86,1%
Indistintament	Nbre	6	54	1	61
	%	1,9%	16,3%	16,7%	9,3%
Cap	Nbre	6	8	3	17
	%	1,9%	2,4%	50,0%	2,6%
No contesta	Nbre	1	1	0	2
	%	0,3%	0,3%	0,0%	0,3%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2.2. L'educació afectiva-sexual i les experiències de l'alumnat d'ESO i cursos superiors

Pel que fa a l'alumnat adolescent de Calvià, es pot comprovar que l'EAS ha arribat a un 66,2% (taula 8). A l'Educació Secundària (obligatòria o post-obligatòria), l'EAS és més present que a l'Educació Primària, però cal analitzar la qualitat amb la qual s'ha impartit en cada cas. Amb l'edat es produeix un canvi en la presència de l'EAS, amb una significativament major presència d'EAS als 12-15 anys, com acredita l'estadístic Chi-quadrat (CQ=42,525; p=0,000).

Taula 8. Has rebut algun tipus d'educació afectiva i sexual (EAS)? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
SI	Nbre	96	220	118	434
	%	72,7%	74,3%	51,8%	66,2%
NO	Nbre	35	65	83	183
	%	26,5%	22,0%	36,4%	27,9%
Ns/Nc	Nbre	1	11	27	39
	%	0,8%	3,7%	11,8%	5,9%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		42,5251			
Significació (bilateral)		0,000			

D'acord a les dades, sembla que en els darrers anys s'ha incrementat significativament l'oferta d'EAS entre els i les adolescents, de tal manera que s'observa un canvi quasi generacional, a favor de l'alumnat adolescent més jove.

També s'observa un patró diferenciat per gènere, amb una significativa major presència declarada entre els adolescents (taula 9) (Chi quadrat=10,597; $9 < 0,05$). Pot haver una ocultació diferencial per gènere, ja que hi ha molt més "no contesta" entre les adolescents; però, també es podria acreditar un nivell inferior d'EAS entre les adolescents, en especial de l'EAS rebuda fora de l'àmbit educatiu. A aquestes edats, ja hi ha un cert marge de decisió personal, per tant es podria assistir de manera diferencial a les ofertes d'EAS fora de l'àmbit educatiu. L'opció que sembla més consistent és la primera: una ocultació diferencial per gènere, tal vegada vinculada a opcions religioses de l'alumnat adolescent.

Taula 9. Has rebut algun tipus d'educació afectiva i sexual (EAS)? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
SI	Nbre	229	202	3	434
	%	71,8%	61,0%	50,0%	66,2%
NO	Nbre	76	104	3	183
	%	23,8%	31,4%	50,0%	27,9%
Ns/Nc	Nbre	14	25	0	39
	%	4,4%	7,6%	0,0%	5,9%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,597			
Significació (bilateral)		0,031			

Aquest canvi és afortunat, tot i que com s'ha dit, cal estudiar la qualitat d'aquesta experiència educativa entre l'alumnat adolescent. A les taules 10a i 10b, es mostra la intensitat de la formació en EAS. Un 66,2% ha rebut EAS, però la majoria ha rebut qualche xerrada i poc més, ja que s'identifiquen durades d'entre 1 i 3 hores en un 94,9% dels qui sí han rebut EAS. Per tant la intensitat ha estat molt baixa, amb un impacte probablement també reduït. Com que el nivell de coincidència en la formació de curta durada és tan alt, no hi ha marge per a les diferències. No s'observen diferències en la intensitat de les experiències d'EAS ni per edats ni per gènere de l'alumnat.

Si les dades de la taula 9a i 9b feien pensar que ha millorat l'EAS, les dades de les taules 10a i 10b mostren que encara queda molt per fer per aconseguir la intensitat adequada, així com la qualitat que només una durada superior pot garantir (tractar els diversos temes clau, debatre amb l'alumnat, pensar a partir de les seves experiències, etc.).

Taula 10.a. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Què va durar la formació? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
1 a 3 hores	Nbre	90	213	109	412
	%	93,8%	96,8%	92,4%	94,9%
4 a 10 hores	Nbre	2	1	5	8
	%	2,1%	0,5%	4,2%	1,8%
Més de 10 hores	Nbre	4	6	4	14
	%	4,2%	2,7%	3,4%	3,2%
TOTAL	Nbre	96	220	118	434
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		6,621			
Significació (bilateral)		0,157			

Taula 10.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Què va durar la formació? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
1 a 3 hores	Nbre	218	191	3	412
	%	95,2%	94,6%	100,0%	94,9%
4 a 10 hores	Nbre	3	5	0	8
	%	1,3%	2,5%	0,0%	1,8%
Més de 10 hores	Nbre	8	6	0	14
	%	3,5%	3,0%	0,0%	3,2%
TOTAL	Nbre	229	202	3	434
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,048			
Significació (bilateral)		0,903			

De manera molt coherent amb els estudis amb adolescents i joves a l'Estat (Ballester et al., 2019), l'alumnat que ha participat a EAS en aquesta enquesta no està massa satisfet amb el que han fet. Un 44,2% considera que l'EAS ha contestat als seus dubtes, curiositat o interessos, front a un 48,8% que no ha quedat satisfet. A l'estudi de referència arribava al 42,2% d'insatisfets. Ara no hi ha diferències significatives en la satisfacció, segons l'edat (taula 11.a), però quasi s'arriba a la significació (Chi quadrat=12,391; $p=0,054$), amb un nivell de satisfacció més elevat entre l'alumnat de major edat i una elevada insatisfacció entre l'alumnat més jove (taula 11.a).

Taula 11.a. Contesta només si a EAS has dit "SÍ". Va respondre als teus dubtes, curiositat o interessos? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Sí, totalment	Nbre	33	102	57	192
	%	34,4%	46,4%	48,3%	44,2%
Només en part	Nbre	25	59	36	120
	%	26,0%	26,8%	30,5%	27,6%
No	Nbre	28	48	16	92
	%	29,2%	21,8%	13,6%	21,2%
No ho sé	Nbre	10	11	9	30
	%	10,4%	5,0%	7,6%	6,9%
TOTAL	Nbre	96	220	118	434
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		12,391			
Significació (bilateral)		0,054			

Pel que fa a les diferències en la satisfacció segons el gènere (taula 11.b), el patró diferenciat obté una elevada significació (Chi quadrat=18,486; $p=0,005$), amb major insatisfacció per part dels adolescents, amb un 53,7% que declaren que l'EAS no els ha contestat els dubtes (taula 11.b).

Taula 11.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Què va durar la formació? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			
		Masculí	Femení	Altres	Total
Sí, totalment	Nbre	91	101	0	192
	%	39,7%	50,0%	0,0%	44,2%
Només en part	Nbre	62	58	0	120
	%	27,1%	28,7%	0,0%	27,6%
No	Nbre	61	29	2	92
	%	26,6%	14,4%	66,7%	21,2%
No ho sé	Nbre	15	14	1	30
	%	6,6%	6,9%	33,3%	6,9%
TOTAL	Nbre	229	202	3	434
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		18,486			
Significació (bilateral)		0,005			

Com s'ha dit a l'estudi sobre alumnat d'Educació Primària, un aspecte clau de l'EAS, en especial quan no és satisfactòria, consisteix en el procediment de resolució dels dubtes i de la curiositat. Encara que hagin quedat satisfets amb l'EAS, l'alumnat vol conèixer més coses, té nous dubtes, etc. per tant s'ha preguntat com resolen aquests dubtes (taula 12 a i b). Els procediments majoritaris declarats (>20%) són quatre, sent el més important els amics i amigues (52,5%); aquesta opció guanya importància amb l'edat i als 16-18 anys és l'opció del 61,9%. La diferència per edats és tan important com per a ser significativa (Chi quadrat=7,211; $p < 0,05$).

A continuació, els pares, les mares i adults educatius de referència, amb un 37,3%, són una opció, però perd importància amb els anys i als 16-18 ja només és reconeguda per un 31,4%.

La tercera opció en importància és internet, amb un 23,0% de les respostes i augmentant amb l'edat. Als 16-18 anys ja és l'opció del 28,8% de l'alumnat adolescent.

Pel que fa altres persones adultes, té més confiança l'alumnat més majors (14-18). El professorat és una opció només per al 13,4%, amb més confiança entre l'alumnat més jove (12-13). Les altres opcions no presenten diferències significatives, de fet, la consulta de llibres quasi ha desaparegut com a opció vàlida per a trobar respostes (6,0%). La manca d'actualització de les biblioteques escolars i de les familiars, juntament amb la reducció dels hàbits de lectura, motiva aquest desconeixement de l'excel·lent oferta dels llibres d'EAS.

Taula 12.a. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Com has resolt els teus dubtes sobre aquests temes? EDATS

Amb...		Grup d'edat			Total	Chi-quadrat de Pearson	Significació (bilateral)
		12-13	14-15	16 o més			
Pare, mare o tutors/es	Nbre	44	81	37	162	4,792	0,091
	%	45,8%	36,8%	31,4%	37,3%		
Professorat	Nbre	16	33	9	58	4,767	0,092
	%	16,7%	15,0%	7,6%	13,4%		
Altres persones adultes	Nbre	13	50	25	88	3,572	0,168
	%	13,5%	22,7%	21,2%	20,3%		
Amigues o amics	Nbre	42	113	73	228	7,211	0,027
	%	43,8%	51,4%	61,9%	52,5%		
A llibres	Nbre	5	12	9	26	0,778	0,678
	%	5,2%	5,5%	7,6%	6,0%		
A Internet	Nbre	15	51	34	100	5,197	0,074
	%	15,6%	23,2%	28,8%	23,0%		
Altres	Nbre	18	14	13	45	11,107	0,004
	%	18,8%	6,4%	11,0%	10,4%		
TOTAL	Nbre	96	220	118	434		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Pel que fa a les diferències significatives, en funció del gènere (taula 12b), només s'ha trobat una: els amics i amigues com a opció de consulta. És significativament més important entre les adolescents (58,9%) que entre els adolescents (47,2%).

A les altres opcions no hi ha patrons diferenciats significatius, tot i la diferència en els percentatges pel que fa als pares i les mares (tenen més confiança elles que ells) i a altres persones adultes (també tenen més confiança elles que ells). Al marge dels amics i amigues, no hi ha un patró característic i diferent entre els adolescents o les adolescents. Les diferències per exemple en la consulta a internet no són significatives.

Taula 12.b. Contesta només si a EAS has dit "Sí". Com has resolt els teus dubtes sobre aquests temes? GÈNERE

Amb...	Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Significació (bilateral)	
	Masculí	Femení	Altres				
Pare, mare o tutors/es	Nbre	80	81	1	162	1,244	0,537
	%	34,9%	40,1%	33,3%	37,3%		
Professorat	Nbre	32	25	1	58	1,277	0,528
	%	14,0%	12,4%	33,3%	13,4%		
Altres persones adultes	Nbre	38	50	0	88	5,188	0,075
	%	16,6%	24,8%	0,0%	20,3%		
Amigues o amics	Nbre	108	119	1	228	6,388	0,041
	%	47,2%	58,9%	33,3%	52,5%		
A llibres	Nbre	9	17	0	26	4,027	0,134
	%	3,9%	8,4%	0,0%	6,0%		
A Internet	Nbre	54	45	1	100	0,283	0,868
	%	23,6%	22,3%	33,3%	23,0%		
Altres	Nbre	24	20	1	45	1,753	0,416
	%	10,5%	9,9%	33,3%	10,4%		
TOTAL	Nbre	229	202	3	434		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Com amb l'alumnat de primària, s'han considerat quatre perfils: la mare, el pare, diferenciant cada figura parental; el professorat i les amistats. La funció i disponibilitat de cada figura, amb rols clarament diferents, és essencial i canviant a aquestes edats, tal com s'ha pogut observar a les taules precedents (taules 12a i 12b) les

amistats substitueixen progressivament les figures parentals, internet i altres adults van guanyant en importància. Amb l'increment de l'edat, les figures parentals redueixen la seva influència, però per a poder-ho comprovar, s'ha demanat una valoració directa de la qualitat de la comunicació (taules 13a i 13b).

La valoració es feia amb puntuacions entre 0 i 10. Els resultats són realment baixos, si es considera que el punt mitjà és el 5, només les amistats superen el 5. Com passava amb l'alumnat de primària, es pot observar a les taules 13a i 13b, com una part de l'alumnat valora la comunicació com a inexistent (amb un "0"), de tal manera que totes les puntuacions mitjanes baixen.

Considerant primer per edats, es pot observar les amistats són les persones properes més valorades a totes les edats, com s'esperava, juntament amb les mares a una certa distància. Les puntuacions mitjanes de pares són més baixes, a totes les edats. El professorat obté les puntuacions més baixes de les quatre figures de referència. Les ràtios professorat-alumnat no faciliten la relació de confiança necessària per tractar aquests temes. Només per a una reduïda part de l'alumnat són el referent i la comunicació és bona.

Taula 13.a. Valoració de la comunicació, en temes afectiu sexuals, amb les persones properes. EDATS

Valoracions de 0 a 10		Les teves amistats	El professorat	El teu pare	La teva mare
12-13	Vàlids	132	132	132	132
	No contesta	0	0	0	0
Mitjana	5,80	1,36	2,96	3,77	
Desv. Est.	3,496	2,349	3,610	3,437	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
14-15	Vàlids	293	292	291	292
	No contesta	3	4	5	4
Mitjana	7,26	1,99	3,60	4,51	
Desv. Est.	2,975	2,611	3,542	3,502	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
16 o més	Vàlids	224	222	222	222
	No contesta	4	6	6	6
Mitjana	7,69	1,58	3,05	4,25	
Desv. Est.	2,831	2,679	3,294	3,457	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	

Quan aquestes mateixes dades s'analitzen diferenciant per gènere, la valoració de les amistats és bona entre ells i elles, amb molta diferència amb la resta de persones de l'entorn. La figura de la mare obté bona puntuació entre ells i elles; mentre que la del pare és significativament més bona entre els al·lots. A l'adolescència, en la seva definició més ample (12-18), el referent principal són les amistats; les mares també mantenen bons nivells de comunicació i influència.

Taula 13.b. Valoració de la comunicació, en temes afectiu sexuals, amb les persones properes. GÈNERE

Valoracions de 0 a 10		Les teves amistats	El professorat	El teu pare	La teva mare
Masculí	Vàlids	317	317	316	316
	No contesta	2	2	3	3
Mitjana	7,06	1,56	4,26	4,16	
Desv. Est.	3,157	2,439	3,634	3,477	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
Femení	Vàlids	326	323	323	324
	No contesta	5	8	8	7
Mitjana	7,17	1,82	2,29	4,37	
Desv. Est.	3,069	2,667	2,988	3,465	
Mínim	0	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	
Altres	Vàlids	6	6	6	6
	No contesta	0	0	0	0
Mitjana	7,00	4,50	4,67	4,33	
Desv. Est.	3,688	4,637	5,125	4,761	
Mínim	1	0	0	0	
Màxim	10	10	10	10	

A aquesta darrera taula per gènere (13b) no s'ha comentat l'opció "altres", per la reduïda dimensió i la no significació de les valoracions numèriques.

Per tal d'avaluar si la comunicació entre les persones adultes de l'entorn i l'alumnat adolescent es manté en nivells adequats, s'ha demanat pel contingut de la relació de comunicació, pel que fa als temes objecte d'estudi. A la taula 14a es pot veure com es concreta la comunicació, segons l'edat de l'alumnat.

Lamentablement, per a un 25,3% no hi ha cap comunicació sobre aquests temes amb la seva mare, el seu pare o les persones amb funcions de tutoria. Això significa que per a 1 de cada 4 no hi ha possibilitat d'elaborar, amb els adults de referència, els canvis i les emocions més importants que experimenten. Aquest percentatge no baixa significativament al llarg dels anys de l'adolescència.

Un altre 19,8% només en parla quan hi ha qualche problema, per tant no en té una comunicació adequada que els prepari, la qual els hi permeti fer front a les seves experiències amb més criteri. Aquesta comunicació preventiva, més natural, és declarada per part d'un 32,3%, amb una millora poc significativa amb l'augment de l'edat. Per tant, només un de cada tres persones d'aquestes edats té la possibilitat de parlar amb naturalitat d'aquests temes.

Taula 14.a. Com és la comunicació amb la teva mare, el teu pare o el teu tutor o tutora en temes de sexualitat? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
No xerr mai d'aquests temes	Nbre	43	66	57	166
	%	32,6%	22,3%	25,0%	25,3%
Només en xerr si hi ha hagut algun problema	Nbre	29	50	51	130
	%	22,0%	16,9%	22,4%	19,8%
Alguna vegada, però només sobre coses que han passat a les meves amistats	Nbre	25	72	51	148
	%	18,9%	24,3%	22,4%	22,6%
Es tracta el tema de manera natural	Nbre	35	108	69	212
	%	26,5%	36,5%	30,3%	32,3%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	10,604				
Significació (bilateral)	0,101				

Quan aquest contingut comunicatiu s'analitza des de la perspectiva del gènere de l'alumnat (taula 14b), s'observa un patró significativament diferent (Chi quadrat=17,513; $p < 0,05$), amb una diferència important en dues opcions:

- Parlen manco els adolescents (28,5%) que les adolescents (21,1%).
- Les al·lotes ho fan més sobre les amistats, com a exemple de situació de dificultat: un 25,7%, front a un 19,7% dels al·lots.

Taula 14.b. Com és la comunicació amb la teva mare, el teu pare o el teu tutor o tutora en temes de sexualitat? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
No xerr mai d'aquests temes	Nbre	91	70	5	166
	%	28,5%	21,1%	83,3%	25,3%
Només en xerr si hi ha hagut algun problema	Nbre	62	67	1	130
	%	19,4%	20,2%	16,7%	19,8%
Alguna vegada, però només sobre coses que han passat a les meves amistats	Nbre	63	85	0	148
	%	19,7%	25,7%	0,0%	22,6%
Es tracta el tema de manera natural	Nbre	103	109	0	212
	%	32,3%	32,9%	0,0%	32,3%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	17,513				
Significació (bilateral)	0,008				

A continuació, s'ha introduït una qüestió que ajuda a entendre les experiències de l'alumnat adolescent: s'ha demanat només als i les adolescents de 14-15 anys, si han tingut relacions sexuals i a quina edat. Diverses investigacions coincideixen que cada vegada els i les joves s'inicien en les relacions sexuals abans (Espasa, Escribano, Orgilés, Morales i Guillén-Riquelme, 2015; INJUVE, 2017). Segons aquests estudis, les i els adolescents s'inicien sexualment una poc abans dels 16 anys (INJUVE, 2017). A l'enquesta de Calvià, un 32,1% declara haver tingut relacions sexuals, una de cada tres persones. Una percentatge reduït, però significatiu, del 12,8% diu que ho ha experimentat abans dels 14 anys. Amb els nivells d'EAS declarats, probablement es podria considerar una edat molt baixa. Sigui com sigui, les experiències sexuals amb altres persones estan presents cada vegada a edats més baixes, per tant la responsabilitat adulta de proveir EAS de qualitat i mantenir oberta la comunicació són reptes indefugibles.

Taula 15.a. Si ja has tingut relacions sexuals, a quina edat va ser? EDATS (Pregunta que només contesten entre 14-15 anys)

	Edat		
	14-15		
12-13	Nbre	38	Sí han tingut
	%	12,8%	
14-15	Nbre	57	Nbre 95
	%	19,3%	% 32,1%
No ho ha experimentat	Nbre	171	
	%	57,8%	
No contesta	Nbre	30	
	%	10,1%	
TOTAL	Nbre	296	
	%	100,0%	

Una major proporció dels adolescents informa haver tingut relacions sexuals, respecte a les adolescents. De la mateixa manera, els al·lots declaren que s'iniciïn sexualment abans que les al·lotes, tot i que la diferència és de pocs mesos. Per exemple, l'estudi de Carrión i Blanc (2012) informa que els adolescents s'iniciïn en la masturbació als 11,3 anys (enfrent dels 12,7 de les adolescents), en el sexe oral als 13,8 anys (enfrent dels 14,6 anys) i en la masturbació a la parella als 13,7 anys (enfrent dels 14,4 anys).

Les dades de l'enquesta (només per a adolescents de 14 i 15 anys), són coherents amb altres estudis, així, hi ha un patró significatiu de diferència per gènere (Chi quadrat=7,897; $p < 0,05$), amb un 55,3% dels adolescents que no ha tingut experiències sexuals amb altres persones, mentre que el percentatge augmenta fins al 63,0% entre les adolescents. Pel que fa a l'edat, també hi ha diferenciació, amb un 16% d'iniciació per part dels adolescents entre els 12-13 anys, mentre que només un 8,2% de les adolescents ho fa a aquestes mateixes edats.

Taula 15.b. Si ja has tingut relacions sexuals, a quina edat va ser? GÈNERE (Pregunta que només contesten entre 14-15 anys)

	Amb quin gènere t'identifiques?			Total
	Masculí	Femení		
12-13	Nbre	24	12	36
	%	16,0%	8,2%	12,2%
14-15	Nbre	25	30	55
	%	16,7%	20,5%	18,6%
No ho ha experimentat	Nbre	83	92	175
	%	55,3%	63,0%	59,1%
No contesta	Nbre	18	12	30
	%	12,0%	8,2%	10,1%
TOTAL	Nbre	150	146	296
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	7,897			
Significació (bilateral)	0,048			

L'anàlisi del nivell d'experiència sexual, només per adolescents de 16 o més anys (taula 15c), s'ha estudiat seguint els cinc nivells proposats per Schofield et al. (2008), però amb una moderada adaptació i detall singular de cada variant significativa. La definició dels nivells, adaptada a les experiències actuals, és la següent:

- Nivell 1. Poca o cap experiència sexual. Hi pot haver abraçades, petons a les galtes, carícies a les mans, passejos agafats de la mà, o de la cintura. En aquesta situació es troben el 37,8% dels adolescents i el 31,9% de les adolescents enquestades.
- Nivell 2. Petons als llavis, amb contacte lingual. Carícies més profundes, amb més intenció eròtica, però sempre per sobre de la roba. Un 58,3% dels adolescents i un 68,1% de les adolescents, amb una diferència important però no suficientment significativa. S'experimenta a les edats més baixes en els dos casos, majoritàriament amb menys de 14 anys.
- Nivell 3. Intimitats sexuals. Implica carícies i tocaments directes en el cos, activació eròtica i excitació sexual. Un 62,2% dels adolescents i un 56,5% de les adolescents, amb una diferència important i significativa ($\chi^2=24,774$; $p<0,05$). S'experimenta a les edats més baixes en els adolescents i majoritàriament a partir del 15 anys en les adolescents.
- Nivell 4. Experiències sexuals més intenses, diferents al coit. Implica activació eròtica i excitació sexual intenses: masturbació en parella, fel·lació, cunnilingus. Un 33,0% dels adolescents i un 32,8% de les adolescents, amb una diferència poc rellevant, amb l'excepció del cunnilingus. S'experimenta majoritàriament a partir del 15 anys.
- Nivell 5. Integra tota l'experiència de nivells anteriors i inclou l'experiència coital. Aquest nivell inclou a les persones que han tingut aquesta experiència coital amb una o més persones al llarg de la seva història sexual. Un 26,2% dels adolescents i un 27,0% de les adolescents, amb una diferència poc rellevant. S'experimenta únicament a partir del 15 anys.

Taula 15.c. Si ja has tingut aquest tipus d'experiències, a quina edat va ser? GÈNERE (Pregunta que només contesten amb 16 o més anys)

Experiències viscudes	Amb quin gènere t'identifiques?				Total	Chi-quad.	Signific.
	Masculí	Femení	Altres				
Primera besada als llavis							
14 anys o abans	Nbre	38	49	0	87	10,028	0,263
	%	36,9%	40,2%	0,0%	38,2%		
15-16 anys	Nbre	22	34	0	56		
	%	21,4%	27,9%	0,0%	24,6%		
Primeres carícies i tocaments							
14 anys o abans	Nbre	35	26	0	61	24,774	0,002
	%	34,0%	21,3%	0,0%	26,8%		
15-16 anys	Nbre	29	43	0	72		
	%	28,2%	35,2%	0,0%	31,6%		
Primera masturbació en parella							
14 anys o abans	Nbre	8	11	0	19	8,863	0,354
	%	7,8%	9,0%	0,0%	8,3%		
15-16 anys	Nbre	26	29	0	55		
	%	25,2%	23,8%	0,0%	24,1%		
Primera fel·lació							
14 anys o abans	Nbre	3	6	0	9	4,958	0,762
	%	2,9%	4,9%	0,0%	3,9%		
15-16 anys	Nbre	28	33	0	61		
	%	27,2%	27,0%	0,0%	26,8%		
Primer cunnilingus							
14 anys o abans	Nbre	1	8	0	9	20,712	0,008
	%	1,0%	6,6%	0,0%	3,9%		
15-16 anys	Nbre	27	22	0	49		
	%	26,2%	18,0%	0,0%	21,5%		
Primera relació sexual coital							
14 anys o abans	Nbre	0	2	0	2	4,653	0,794
	%	0,0%	1,6%	0,0%	0,9%		
15-16 anys	Nbre	27	31	0	58		
	%	26,2%	25,4%	0,0%	25,4%		
TOTAL	Nbre	103	122	3	228		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Les dades comentades (taula 15c) mostren que les adolescents manifesten una moderada major implicació a les experiències sexuals que els adolescents. En els nivells de "poca o cap experiència sexual", és major la proporció d'homes que de dones (37,8% dels adolescents i el 31,9% de les adolescents), mentre que en el nivell mig i superior aquesta implicació queda igualada. Com es pot observar al resum i a la taula, hi ha una escalada de conducta, similar per gènere i progressiva, concretament a partir dels 15 anys es comencen a experimentar una important varietat de pràctiques sexuals. L'oportunitat educativa i la vertadera funció preventiva i de millora de l'experiència personal (evitació de les experiències sexuals forçades, evitació de la violència i de les conductes de risc, control de les ITS, presència de les emocions positives...), justifiquen que es pensi en l'EAS abans dels 15 anys, sense cap dubte.

Taula 16. *Quantes parelles sexuals has tingut? GÈNERE (Pregunta que només contesten amb 16 o més anys)*

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Cap	Num	33	49	0	82
	%	32,0%	40,2%	0,0%	36,0%
Una	Num	18	34	0	52
	%	17,5%	27,9%	0,0%	22,8%
Dues	Num	28	14	0	42
	%	27,2%	11,5%	0,0%	18,4%
3 o més	Num	24	12	1	37
	%	23,3%	9,8%	33,3%	16,2%
Ns/Nc	Num	0	13	2	15
	%	0,0%	10,7%	66,7%	6,6%
Total	Num	103	122	3	228
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

A la taula 16 s'ha intentat una aproximació als vincles emocionals i a l'estabilitat de les relacions. Considerant la mostra d'adolescents majors (16 o més anys), un 36,0% afirma no haver tingut parella mai, no coincidint del tot amb el percentatge d'adolescents sense experiència sexual; el 22,8% una sola parella, el 18,4% dues parelles, el 16,2% tres o més parelles. En relació amb les adolescents de la mostra, aquestes afirmen haver sortit amb una mitjana de 1,6 parelles al llarg de la seva vida, enfront de 2,7 dels adolescents. Aquestes diferències són estadísticament significatives ($t = 5,56$ $p < 0,05$). Que els adolescents han tingut un major nombre de parelles sexuals és un resultat que coincideix amb altres estudis (Teva, Bermudez, Buela-Casal, 2009; Rodríguez, Traverso, 2012),

en el sentit que els adolescents s'exposen a més riscos canviant de parelles amb més freqüència.

Aquestes diferències podrien estar indicant que els adolescents consideren parelles a aquelles persones amb les que han mantingut relacions sexuals, mentre que les adolescents tendrien a considerar parelles a aquelles persones amb les quals es van sentir compromeses al llarg d'un període de temps.

Com hem vist, hi ha un nivell de relacions significatives (sexuals i emocionals) important. Per tal de comprovar el nivell de formació i la consciència de prevenció amb el qual s'enfronten a les relacions, a la mostra d'adolescents de 14 i més anys, se'ls han preguntat una sèrie de qüestions clau. La primera qüestió que es considerava rellevant es refereix als embarassos i les ITS. Segons Espasa i Morales (2020, p.31), els adolescents espanyols porten a terme un ampli nombre de comportaments sexuals de risc, per aquest motiu són especialment vulnerables a contraure ITS i embarassos no planificats. La majoria d'adolescents de Calvià estan correctament informats, ja que un 63,7% considera que sí hi ha risc, des de la primera relació sexual, d'embaràs o ITS. El més preocupant és que un 36,3% o creu que no hi ha risc o no ho sap.

Són més conscients del risc els i les més majors (69,7%), tot i que no hi ha un patró diferenciat per edat estadísticament significatiu.

Taula 17.a. Creus que a la primera relació sexual hi ha risc d'embaràs o de contraure infeccions? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) EDATS

		Grup d'edat		Total
		14-15	16 o més	
Sí	Nbre	175	159	334
	%	59,1%	69,7%	63,7%
No	Nbre	63	48	111
	%	21,3%	21,1%	21,2%
No ho sé	Nbre	58	21	79
	%	19,6%	9,2%	15,1%
TOTAL	Nbre	296	228	524
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		2,263		
Significació (bilateral)		0,323		

Com en altres qüestions, s'han d'analitzar els patrons diferencials per gènere, ja que hi ha comportaments i actituds clarament diferenciats (taula 17b). Les adolescents, a partir dels 14 anys són significativament més conscients dels riscos (Chi

quadrat=19,981; $p<0,05$), possiblement perquè els hi experimenten de manera més directa (en especial, amb l'embaràs). Un 67,6% de les adolescents, per un 60,2% dels adolescents, consideren que la primera relació sexual pot tenir un risc.

Com es deia abans, el més preocupant és el 39,8% dels adolescents i el 32,4% de les adolescents que ignoren el risc, per tant és més fàcil que s'impliquin en experiències sexuals sense la protecció adequada ni el respecte per l'altra persona.

Taula 17.b. Creus que a la primera relació sexual hi ha risc d'embaràs o de contraure infeccions? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	148	186	0	334
	%	60,2%	67,6%	0,0%	63,7%
No	Nbre	63	48	0	111
	%	25,6%	17,5%	0,0%	21,2%
No ho sé	Nbre	35	41	3	79
	%	14,2%	14,9%	100,0%	15,1%
TOTAL	Nbre	246	275	3	524
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-quadrat de Pearson 19,981
Significació (bilateral) 0,001

D'acord amb Espasa i Morales (2020), el coneixement és un precursor del comportament menys arriscat. Per tant, és esperable que els i les adolescents amb major coneixement sobre ITS i la seva transmissió, així com sobre els processos que comporten un embaràs, tinguin una actitud més favorable cap a l'ús del preservatiu i major capacitat d'evitar els problemes. Per tant, l'estratègia educativa basada en la transmissió d'informació adequada és un component indispensable per a la prevenció de conductes risc.

No obstant això, encara que la informació afavoreix l'evitació del risc sexual, no és suficient per si sola per prevenir conductes sexuals de risc (Romero, Galbraith, Wilson-Williams i Gloppen, 2011). És fonamental desenvolupar les actituds protectores de la pròpia salut i desenvolupar la percepció del risc, entenent el risc com un enemic de les emocions positives.

Els sentiments d'afecte són protectors de les relacions emocionalment més positives, però els sentiments que també interessa destacar són els vinculats a les expectatives prèvies a les experiències sexuals. A la taula 18a es troben les respostes de l'alumnat enquestat de 14 o més anys. La majoria (51,7%) viu les experiències sexuals amb tranquil·litat, de manera molt normalitzada. Només un 14,7% declara sentiments d'impaciència o preocupació. Cal dir que un 33,6% no declaren els seus sentiments perquè encara no han tingut relacions o no saben bé quins són els seus sentiments.

Com es pot deduir de les dades, la majoria dels i les adolescents de Calvià integren l'activitat sexual i els sentiments associats d'una manera saludable. No obstant això, aquestes mateixes dades permeten observar algunes emocions associades a les conductes de risc, ja que la impaciència, la precipitació probablement expliqui una part de les conductes i els efectes no desitjats; sense oblidar els riscos psicològics associats a males experiències fruit de relacions forçades o violentes (Romero, 2013)

Taula 18.a. Com et sents o et senties abans de tenir relacions sexuals? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) EDATS

		Grup d'edat		Total
		14-15	16 o més	
Preocupació	Nbre	35	15	50
	%	11,8%	6,6%	9,5%
Impaciència	Nbre	14	13	27
	%	4,7%	5,7%	5,2%
Tranquil·litat, ja arribarà	Nbre	141	130	271
	%	47,6%	57,0%	51,7%
No ho sé o NO APLICABLE	Nbre	106	70	176
	%	35,8%	30,7%	33,6%
TOTAL	Nbre	296	228	524
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		4,346		
Significació (bilateral)		0,226		

Quan s'analitza el patró de sentiments, en funció del gènere (taula 18b), sorprèn la diferència en la interpretació de la preocupació (fonamentalment un sentiment femení: 12,0%, front a un 6,9%), així com la interpretació del sentiment d'impaciència (fonamentalment masculí: 7,3, front a un 3,3%). En qualsevol cas, no hi ha un patró significativament diferent.

Taula 18.b. Com et sents o et senties abans de tenir relacions sexuals? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Preocupació	Nbre	17	33	0	50
	%	6,9%	12,0%	0,0%	9,5%
Impaciència	Nbre	18	9	0	27
	%	7,3%	3,3%	0,0%	5,2%
Tranquil·litat, ja arribarà	Nbre	133	138	0	271
	%	54,1%	50,2%	0,0%	51,7%
No ho sé o NO APLICABLE	Nbre	78	95	3	176
	%	31,7%	34,5%	100,0%	33,6%
TOTAL	Nbre	246	275	3	524
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-quadrat de Pearson   10,082
Significació (bilateral)   0,112

La pressió d'altres persones és un dels fenòmens més negatius en les relacions interpersonals, en espacial quan tenen a veure amb la conducta sexual. Les dades més recents sobre la seva incidència a Espanya (Fernández-Fuertes, Carcedo, Orgaz i Fuertes, 2018), parlen de que aproximadament un 43% dels i les adolescents (48,1% homes i 37,6% dones), admet haver utilitzat estratègies per forçar la llibertat sexual d'una altra persona, d'un o una igual, en almenys una ocasió (pressió verbal, força física, amenaces, aprofitar-se que la persona estava sota els efectes de l'alcohol i altres drogues, etc.). Cal puntualitzar que la major part de les agressions sexuals solen tenir una gravetat que, suposadament, és mitjana-baixa (besar o tocar sexualment la parella sense consentiment) i que les agressions més extremes com, per exemple, forçar la parella a mantenir relacions sexuals, tendeixen a ser poc freqüents (Krahe et al., 2015).

Pel que fa a la mostra d'alumnat adolescent de Calvià, les autodeclaracions moderen molt les xifres tan elevades citades als estudis estatals. Un 13,7% de l'alumnat reconeix que s'ha sentit pressionat a mantenir relacions sexuals. Encara que no hi ha un patró diferenciat per edats, hi ha un cert increment de la pressió entre les persones de major edat (16 i més anys). Curiosament, totes les persones que no contesten tenen 14 o 15 anys (11,8% d'aquest grup d'edat). No es pot interpretar completament com a ocultació d'experiències de pressió, però segurament una part ho és.

Taula 19.a. *Algun cop t'has sentit pressionada o pressionat per mantenir relacions sexuals? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) EDATS*

		Grup d'edat		Total
		14-15	16 o més	
Sí	Nbre	35	37	72
	%	11,8%	16,2%	13,7%
No	Nbre	226	191	417
	%	76,4%	83,8%	79,6%
No contesta	Nbre	35	0	35
	%	11,8%	0,0%	6,7%
TOTAL	Nbre	296	228	524
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		0,770		
Significació (bilateral)		0,380		

L'anàlisi de gènere de les experiències de pressió per a mantenir relacions sexuals (taula 19b), clarament mostra com són les adolescents les que han experimentat majoritàriament aquesta violència. Un 21,5% de les al·lotes declara haver experimentat aquesta pressió, mentre que només ho declara el 7,8% dels al·lots. El patró diferenciat és estadísticament significatiu (Chi quadrat=8,372; p=0,015).

Taula 19.b. *Algun cop t'has sentit pressionada o pressionat per mantenir relacions sexuals? (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) GÈNERE*

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	23	49	0	72
	%	7,8%	21,5%	0,0%	14,7%
No	Nbre	206	208	3	417
	%	69,6%	91,2%	0,6%	85,3%
No contesta	Nbre	17	18	3	38
	%	6,9%	6,5%	50,0%	7,2%
TOTAL	Nbre	246	275	6	527
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		8,372			
Significació (bilateral)		0,015			

En l'inici de l'adolescència es produeix un trànsit entre, com ja s'ha dit abans, la masturbació infantil, que es caracteritza per ser egocèntrica i auto-eròtica, és a dir, centrada en sensacions de plaer intrínseques a l'individu mateix, i l'adolescent (primera expressió de la masturbació adulta) on es produeix una clara projecció cap a l'exterior, basada en imatges sexuals, d'altres persones o d'actes sexuals. En l'adolescència, la masturbació és l'expressió del desig, tot i que hi ha diferències evolutives entre els dos sexes, és la conducta sexual més freqüent i no hauria de ser culpabilitzat cap adolescent per la seva pràctica (Haus, Thompson, 2020). El 58,4% del conjunt de la mostra reconeix que es masturba habitualment; però, és a partir dels 14 anys quan s'instaura com a comportament freqüent; de fet, hi ha un patró diferenciat per edats molt significatiu ($\chi^2=19,002$; $p<0,05$) (taula 20a).

Taula 20.a. Et masturbes habitualment? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Sí	Nbre	55	184	144	383
	%	41,7%	62,2%	63,2%	58,4%
No	Nbre	76	109	84	269
	%	57,6%	36,8%	36,8%	41,0%
No contesta	Nbre	1	3	0	4
	%	0,8%	1,0%	0,0%	0,6%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		19,002			
Significació (bilateral)		0,000			

En qualsevol cas, el desenvolupament de l'experiència i maduració sexual no és paral·lel entre els adolescents i les adolescents. En aquest cas concret de l'experiència sexual, la major part dels estudis indiquen que les dones inicien la masturbació adolescent una mica més tard i amb menys freqüència que els homes que ho fan abans i amb més freqüència (Rodríguez, Traverso, 2012). En aquest sentit les dades aportades en aquest estudi confirmen aquesta afirmació de manera que el 96,1% dels adolescents s'han masturbat alguna vegada, davant el 35,6% de les dones d'aquestes edats (Taula 20b). En anteriors ocasions hem parlat de l'ocultació de conducta amb les opcions de "no contesta", però a la taula 20b es pot observar que no n'hi ha ni una resposta d'aquestes entre les adolescents.

Taula 20.b. Et masturbes habitualment? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	269	110	4	383
	%	85,4%	33,2%	66,7%	58,7%
No	Nbre	46	221	2	269
	%	14,6%	66,8%	33,3%	41,3%
No contesta	Nbre	4	0	0	4
	%	1,3%	0,0%	0,0%	0,6%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		181,372			
Significació (bilateral)		0,000			

Es podria pensar que s'ha ocultat aquesta conducta, però entre els adolescents enquestats, la masturbació no es considerada una conducta negativa, per la qual s'hagin de sentir culpables. Un 94,1% contesten en aquest sentit.

Taula 21.a. Creus que està malament masturbar-se? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Sí	Nbre	9	12	11	32
	%	6,8%	4,1%	4,8%	4,9%
No	Nbre	119	281	217	617
	%	90,2%	94,9%	95,2%	94,1%
No contesta	Nbre	4	3	0	7
	%	3,0%	1,0%	0,0%	1,1%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,646			
Significació (bilateral)		0,439			

Tampoc es pot observar una valoració diferent de la masturbació entre elles i ells. Només s'observa culpabilització entre les persones identificades amb altres gèneres i és aquesta discrepància la que influeix en el resultat de l'estadístic de contrast.

Taula 21.b. Creus que està malament masturbar-se? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	14	16	2	32
	%	4,4%	4,8%	33,3%	4,9%
No	Nbre	300	313	4	617
	%	94,0%	94,6%	66,7%	94,1%
No contesta	Nbre	5	2	0	7
	%	1,6%	0,6%	0,0%	1,1%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,478			
Significació (bilateral)		0,005			

A l'estudi sobre la mostra d'alumnat de primària ja va ser estudiat el fenomen de la influència del grup. Dèiem que una de les influències que cal estudiar i prevenir, és la pressió del grup. Aquesta pot ser positiva (fer exercici físic, augmentar els hàbits de reciclatge, moderar les emocions agressives, etc.) i també negativa (incitació al consum de substàncies tòxiques, experimentació dels límits, etc.).

Taula 22.a. Has canviat d'opinió alguna vegada perquè el teu grup o alguna amiga pensava diferent? EDATS

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Sí	Nbre	15	45	27	87
	%	11,4%	15,2%	11,8%	13,3%
No	Nbre	117	250	199	566
	%	88,6%	84,5%	87,3%	86,3%
No contesta	Nbre	0	1	2	3
	%	0,0%	0,3%	0,9%	0,5%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,762			
Significació (bilateral)		0,414			

S'ha preguntat a l'alumnat sobre els canvis d'opinió motivats per la pressió grupal (22a). En primer lloc, cal destacar que és molt minoritària aquesta influència, afectant el 13,3% de l'alumnat. En segon lloc, cal constatar com es manté en aquests nivells amb l'edat, passant d'un 11,4% als 12-13 anys a un 11,8% als 16 o més anys els qui declaren haver fet canvis d'opinió sota pressió del grup. Les adolescents concentren un nivell més alt de pressió grupal, amb un 16,3% que han sentit aquesta pressió fins al punt de canviar d'opinió. La diferència és moderadament significativa ($\chi^2=6,032, p<0,05$).

Taula 22.b. Has canviat d'opinió alguna vegada perquè el teu grup o alguna amic o amiga pensava diferent? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	33	54	0	87
	%	10,3%	16,3%	0,0%	13,3%
No	Nbre	285	275	6	566
	%	89,3%	83,1%	100,0%	86,3%
No contesta	Nbre	1	2	0	3
	%	0,3%	0,6%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		6,032			
Significació (bilateral)		0,049			

Un dels temes que és més rellevant és el respecte de la diferència, l'acceptació de la diferència. L'estudi dels estereotips vinculats a les orientacions sexuals alternatives entra dins d'aquesta temàtica més ample. Pel que fa a l'alumnat adolescent, s'ha decidit demanar inicialment pel coneixement sobre persones que identifiquen amb altres orientacions sexuals.

Pel que fa al primer grup, el coneixement de dones lesbianes (taula 23) és bastant més alt que a educació Primària. En el conjunt de la mostra, només un 0,5% no sap què vol dir "lesbiana". A més, només un 15,9% no coneix cap dona que ho sigui. Quan en coneixen, ara el més freqüent és que es tracti de dones conegudes (47,1%) o d'amigues (44,8%). Per tant, ja es considera una opció habitual al seu entorn. Aquestes persones properes superen el coneixement a distància, basat en dones de la televisió o del cinema. Justament, les persones que formen part del seu entorn poden facilitar un coneixement amb menys tòpics i una acceptació de la diferència més realista.

Un 11,6%, a més, en té familiars que ho són. Tot això (nivell de resposta, normalitat en la resposta) indica un nivell de coneixement i normalització avançat.

Taula 23. Di si coneixes i de què a les següents persones: LESBIANES. EDATS

No excloents	Grup d'edat			Total	
	12-13	14-15	16 o més		
Persones conegudes	Num	47	146	116	309
	%	35,6%	49,3%	50,9%	47,1%
Amigues	Num	33	152	109	294
	%	25,0%	51,4%	47,8%	44,8%
Familiars	Num	6	33	37	76
	%	4,5%	11,1%	16,2%	11,6%
Gent de la tele/cinema	Num	39	132	99	270
	%	29,5%	44,6%	43,4%	41,2%
No sé què vol dir	Num	0	1	2	3
	%	0,0%	0,3%	0,9%	0,5%
No en conec cap	Num	41	34	29	104
	%	31,1%	11,5%	12,7%	15,9%
Ns/Nc	Num	0	3	0	3
	%	0,0%	1,0%	0,0%	0,5%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 24. Di si coneixes i de què a les següents persones: GAIS. EDATS

No excloents	Grup d'edat			Total	
	12-13	14-15	16 o més		
Persones conegudes	Num	52	153	112	317
	%	39,4%	51,7%	49,1%	48,3%
Amics o amigues	Num	28	156	127	311
	%	21,2%	52,7%	55,7%	47,4%
Familiars	Num	13	53	38	104
	%	9,8%	17,9%	16,7%	15,9%
Gent de la tele/cinema	Num	37	125	94	256
	%	28,0%	42,2%	41,2%	39,0%
No sé què vol dir	Num	1	1	2	4
	%	0,8%	0,3%	0,9%	0,6%
No en conec cap	Num	35	27	18	80
	%	26,5%	9,1%	7,9%	12,2%
Ns/Nc	Num	0	3	0	3
	%	0,0%	1,0%	0,0%	0,5%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Quan es demana per homes gais (taula 24), el nivell de coneixement encara augmenta un poc. Només un 0,5% no sap què vol dir. Són poques les persones enquestades que no coneixen cap persona gai (12,2%). Tenen persones conegudes un 48,3% i amics un 47,4%. Ara la "gent de la tele o el cinema" representa un 39,0%, menys que les persones del seu entorn.

Com en el cas anterior, es tracta el tema amb normalitat, amb un nivell de no resposta molt baix i una capacitat de contestar molt raonable.

En aquestes dues qüestions (taula 23 i taula 24), com ja passava a Educació Primària, hi ha una evolució en el nivell de coneixement amb l'edat. Als 12-13 anys el nivell de desconeixement és significativament superior que als 16 i més anys.

Taula 25. Di si coneixes i de què a les següents persones: BISEXUALS. EDATS

No excloents		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Persones conegudes	Num	34	140	95	269
	%	25,8%	47,3%	41,7%	41,0%
Amics o amigues	Num	58	204	154	416
	%	43,9%	68,9%	67,5%	63,4%
Familiars	Num	8	36	17	61
	%	6,1%	12,2%	7,5%	9,3%
Gent de la tele/cinema	Num	27	102	78	207
	%	20,5%	34,5%	34,2%	31,6%
No sé què vol dir	Num	1	2	2	5
	%	0,8%	0,7%	0,9%	0,8%
No en conec cap	Num	41	25	20	86
	%	31,1%	8,4%	8,8%	13,1%
Ns/Nc	Num	1	2	0	3
	%	0,8%	0,7%	0,0%	0,5%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Pel que fa als dos grups següents (bisexuals i transexuals) el nivell de desconeixement és bastant més alt, com era previsible. Pel que fa a la bisexualitat (taula 25), un 13,1% no coneixen ningú. Aquest percentatge baixa un poc pel que fa a les persones transexuals (taula 26), amb un 36,4% que no coneixen ningú.

Els nivells de desconeixement estrictament són baixos, és a dir, la resposta "No sé què vol dir" no arriba a l'1,5% de l'alumnat. Per tant, tant les famílies, agents de la socialització, també internet i les xarxes socials, els han facilitat un cert coneixement. Una qüestió diferent és la concepció que en tinguin d'aquestes opcions de l'orientació sexual. Per a tractar aquest tema s'han inclòs altres qüestions. Com s'ha dit, es pretén conèixer quins són els criteris i les informacions amb les quals a l'adolescència es construeix la identitat sexual, així com la resta de qüestions clau de la maduració i l'experiència emocional, afectiva i sexual.

Taula 26. *Di si coneixes i de què a les següents persones: TRANSEXUALS. EDATS*

No excloents		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Persones conegudes	Num	33	89	68	190
	%	25,0%	30,1%	29,8%	29,0%
Amics o amigues	Num	19	44	29	92
	%	14,4%	14,9%	12,7%	14,0%
Familiars	Num	0	5	3	8
	%	0,0%	1,7%	1,3%	1,2%
Gent de la tele/cinema	Num	36	126	93	255
	%	27,3%	42,6%	40,8%	38,9%
No sé què vol dir	Num	2	2	3	7
	%	1,5%	0,7%	1,3%	1,1%
No en conec cap	Num	59	91	89	239
	%	44,7%	30,7%	39,0%	36,4%
Ns/Nc	Num	0	5	1	6
	%	0,0%	1,7%	0,4%	0,9%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 27.a. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? AGRESSIÓ FÍSICA. EDATS

No excoents		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
He participat	Num	7	10	3	20
	%	5,3%	3,4%	1,3%	3,0%
He escoltat/vist	Num	14	53	45	112
	%	10,6%	17,9%	19,7%	17,1%
M'han dit	Num	9	43	42	94
	%	6,8%	14,5%	18,4%	14,3%
He defensat	Num	14	40	37	91
	%	10,6%	13,5%	16,2%	13,9%
Ho he patit	Num	9	17	10	36
	%	6,8%	5,7%	4,4%	5,5%
Mai m'ha passat	Num	103	199	153	455
	%	78,0%	67,2%	67,1%	69,4%
Ns/Nc	Num	0	4	0	4
	%	0,0%	1,4%	0,0%	0,6%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

La formació en EAS i la maduració reflexiva, pel que fa a l'acceptació de la diferència, és també necessària si s'estudien les situacions d'agressió física vinculades a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere (taules 27a i 27b). Un 69,4% no ha tingut cap experiència d'aquest tipus de violència, però un 30% ha estat implicat d'una o altra manera. Un 5,5% ha patit aquesta violència i un 3,0% ha exercit violència. Un 13,9% declaren haver defensat algú que patia aquesta violència. Aquestes dimensions mostren que el volum de persones afectades és considerable. L'educació sexual és un dels recursos per a la detecció i prevenció d'aquest tipus d'agressions. L'experiència com a agressors i agressores es redueix amb l'edat, passant d'un 5,3% a un 1,3%. L'experiència com a víctima quasi no canvia amb l'edat.

Taula 27.b. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? AGRESSIÓ FÍSICA. GÈNERE

No excloents	Amb quin gènere t'identifiques?				Total
	Masculí	Femení	Altres		
He participat	Num	10	8	2	20
	%	3,1%	2,4%	33,3%	3,0%
He escoltat/vist	Num	49	62	1	112
	%	15,4%	18,7%	16,7%	17,1%
M'han dit	Num	41	51	2	94
	%	12,9%	15,4%	33,3%	14,3%
He defensat	Num	36	54	1	91
	%	11,3%	16,3%	16,7%	13,9%
Ho he patit	Num	19	16	1	36
	%	6,0%	4,8%	16,7%	5,5%
Mai m'ha passat	Num	224	227	4	455
	%	70,2%	68,6%	66,7%	69,4%
Ns/Nc	Num	3	1	0	4
	%	0,9%	0,3%	0,0%	0,6%
	Num	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

A l'anàlisi per gènere (taula 27b), no s'observen grans diferències entre el gènere masculí i el femení, però sí amb el grup d'altres identitats, tot i que no es poden extreure conclusions consistents pel nombre reduït de persones a aquest grup. Les adolescents declaren més un coneixement de segona mà: m'han dit, he escoltat/vist...; també declaren haver participat defensant altres persones; però, en conjunt, es tracta de diferències mínimes.

Si es consideren les conductes d'amenaça, és a dir, la violència psicològica, l'extorsió emocional, les dades augmenten. Un 63,9% no ha tingut cap experiència d'aquest tipus de violència; un 35,3% ha estat implicat d'una o altra manera. Un 7,6% ha patit aquesta violència i un 2,4% ha exercit violència. Un 15,7% declaren haver defensat algú que patia aquesta violència. Aquestes dimensions confirmen la conclusió anterior, en el sentit de considerar el volum de persones afectades important. L'experiència com a agressors i agressores es redueix amb l'edat, passant d'un 3,8% a un 0,9%. L'experiència com a víctima aquí tampoc canvia significativament amb l'edat.

Taula 28.a. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? AMENACES. EDATS

No excloents		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
He participat	Num	5	9	2	16
	%	3,8%	3,0%	0,9%	2,4%
He escoltat/vist	Num	18	72	45	135
	%	13,6%	24,3%	19,7%	20,6%
M'han dit	Num	20	42	35	97
	%	15,2%	14,2%	15,4%	14,8%
He defensat	Num	12	50	41	103
	%	9,1%	16,9%	18,0%	15,7%
Ho he patit	Num	13	19	18	50
	%	9,8%	6,4%	7,9%	7,6%
Mai m'ha passat	Num	86	180	153	419
	%	65,2%	60,8%	67,1%	63,9%
Ns/Nc	Num	0	5	0	5
	%	0,0%	1,7%	0,0%	0,8%
	Num	132	296	228	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 28.b. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? AMENACES. GÈNERE

No excloents		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
He participat	Num	9	5	2	16
	%	2,8%	1,5%	33,3%	2,4%
He escoltat/vist	Num	59	75	1	135
	%	18,5%	22,7%	16,7%	20,6%
M'han dit	Num	41	54	2	97
	%	12,9%	16,3%	33,3%	14,8%
He defensat	Num	39	63	1	103
	%	12,2%	19,0%	16,7%	15,7%
Ho he patit	Num	27	22	1	50
	%	8,5%	6,6%	16,7%	7,6%
Mai m'ha passat	Num	209	206	4	419
	%	65,5%	62,2%	66,7%	63,9%
Ns/Nc	Num	3	2	0	5
	%	0,9%	0,6%	0,0%	0,8%
	Num	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

L'anàlisi per gènere (taula 28b), és similar al de les agressions físiques: no s'observen grans diferències entre el gènere masculí i el femení, però sí amb el grup d'altres identitats, tot i que no siguin fiables.

Aquí també, les adolescents declaren més un coneixement de segona mà: m'han dit, he escoltat/vist...; també declaren haver participat defensant altres persones.

Per tal de simplificar la presentació de les dades, pel que fa a la resta de situacions d'agressió es presenten les dades diferenciades per gènere. La primera que es considera és l'experiència d'insults en relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere. Segueix augmentant el percentatge de víctimes, els insults han estat experimentats per un 11,0% de la mostra. També augmenta el percentatge de persones que participen com a agressores (7,6%). Les adolescents són víctimes en igual proporció que els adolescents, però la seva participació com a agressores és significativament inferior.

Taula 29. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? INSULTS. GÈNERE

	No excoents	Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
He participat	Num	33	15	2	50
	%	10,3%	4,5%	33,3%	7,6%
He escoltat/vist	Num	88	114	1	203
	%	27,6%	34,4%	16,7%	30,9%
M'han dit	Num	62	71	2	135
	%	19,4%	21,5%	33,3%	20,6%
He defensat	Num	57	110	1	168
	%	17,9%	33,2%	16,7%	25,6%
Ho he patit	Num	34	36	2	72
	%	10,7%	10,9%	33,3%	11,0%
Mai m'ha passat	Num	159	140	3	302
	%	49,8%	42,3%	50,0%	46,0%
Ns/Nc	Num	3	2	0	5
	%	0,9%	0,6%	0,0%	0,8%
	Num	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Amb les burles i acudits segueix augmentant el percentatge de víctimes: han estat experimentats per un 12,5% de la mostra. Pràcticament es manté el percentatge de persones que participen com a agressores (6,3%). Les adolescents són més víctimes que els adolescents, però la diferència és reduïda.

Taula 30. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? BURLES, ACUDITS. GÈNERE

No excloents		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
He participat	Num	25	14	2	41
	%	7,8%	4,2%	33,3%	6,3%
He escoltat/vist	Num	95	109	1	205
	%	29,8%	32,9%	16,7%	31,3%
M'han dit	Num	52	67	2	121
	%	16,3%	20,2%	33,3%	18,4%
He defensat	Num	54	96	1	151
	%	16,9%	29,0%	16,7%	23,0%
Ho he patit	Num	37	44	1	82
	%	11,6%	13,3%	16,7%	12,5%
Mai m'ha passat	Num	162	135	4	301
	%	50,8%	40,8%	66,7%	45,9%
Ns/Nc	Num	3	2	0	5
	%	0,9%	0,6%	0,0%	0,8%
	Num	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Taula 31. En relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere, has tingut experiència ...? COMENTARIS NEGATIUS. GÈNERE

No excoents		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
He participat	Num	27	16	2	45
	%	8,5%	4,8%	33,3%	6,9%
He escoltat/vist	Num	92	123	1	216
	%	28,8%	37,2%	16,7%	32,9%
M'han dit	Num	67	75	2	144
	%	21,0%	22,7%	33,3%	22,0%
He defensat	Num	58	102	1	161
	%	18,2%	30,8%	16,7%	24,5%
Ho he patit	Num	37	59	2	98
	%	11,6%	17,8%	33,3%	14,9%
Mai m'ha passat	Num	156	114	3	273
	%	48,9%	34,4%	50,0%	41,6%
Ns/Nc	Num	2	2	0	4
	%	0,6%	0,6%	0,0%	0,6%
	Num	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Finalment, pel que fa als comentaris negatius, els percentatges són els més elevats de totes les conductes d'agressió: un 14,9% els ha experimentat i un 6,9% ha agredit altres persones.

Es pot fer un resum d'aquestes conductes d'agressió, establint com a molt consistent la presència d'entre un 6 i un 15% d'alumnat adolescent que ha estat víctima regular d'agressions, mentre entre un 5 i un 10% han participat activament a les agressions:

Taules 27 a 31. Modalitats d'agressió en relació a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere

Quadre resum	Percentatge de persones implicades, segons els rols dominants			
	Víctimes	Agressores	Defensores	Observadores
AGRESSIÓ FÍSICA	5,50%	3,00%	13,90%	77,00%
AMENACES	7,60%	2,40%	15,70%	73,50%
INSULTS	11,00%	7,60%	25,60%	55,00%
BURLES, ACUDITS	12,50%	6,30%	23,00%	57,40%
COMENTARIS NEGATIUS	14,90%	6,90%	24,50%	53,10%

Cal recordar que les opcions no són excloents a les taules originals, tot i que al quadre resum sí s'estableixen els percentatges de manera excloent. Com es pot comprovar a aquest resum, hi ha un progressiu increment de les víctimes i dels defensors. Les conductes d'agressió considerades com a més greus (violència física i amenaces), tenen un nivell de reconeixement de les conductes d'agressió bastant reduïdes.

En qualsevol cas, no s'exclou quasi ningú, ja que les respostes d'evasió o ocultació ("Ns/Nc") són molt reduïdes, sempre per sota de l'1%. És a dir, es tracta de situacions que coneixen tots i totes, que s'experimenta amb un rol dominant o un altre, però sempre hi ha un cert nivell d'implicació.

2.3. Posicionaments bàsics de l'alumnat

A continuació es confronta l'alumnat enquestat amb una sèrie de frases que intenten captar les creences, opinions i actituds més rellevants, pel que fa al conjunt de temes objecte d'estudi, sempre relatives a les relacions interpersonals.

La primera qüestió directament incideix sobre el consentiment en les relacions sexuals (taules 32a i 32b). Se'ls pregunta sobre la necessitat de l'acord entre les persones implicades en una relació. El 96,2%, sense diferències per edat o gènere (els dos gèneres més representatius), estan d'acord en que és necessari l'acord. Incomprendiblement, 3 persones identificades amb altres opcions de gènere, creuen que el consentiment no és necessari.

La segona qüestió (taules 32a i 32b), es refereix a l'acceptació de les discussions a les parelles. La interpretació dominant d'aquesta qüestió és positiva. Es vol confrontar l'alumnat amb les situacions de discrepància en les opinions i eleccions, normals a les relacions i que poden implicar discussions. La gran majoria, un 94,5%, sense diferències per edat ni per gènere, consideren normal la presència de discussions, és a dir, almenys en part no tenen una visió il·lusòria de les relacions de parella.

Taula 32.a. Què opines sobre les següents qüestions? EDAT

		Grup d'edat			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		12-13	14-15	16 o més			
Creus que hi han d'estar d'acord les persones implicades, abans d'iniciar una relació sexual?	Sí	128	281	222	631	1,817	0,403
	%	97,0%	94,9%	97,4%	96,2%		
Creus que és normal que les parelles tinguin discussions?	Sí	123	285	212	620	3,270	0,195
	%	93,2%	96,3%	93,0%	94,5%		
TOTAL	Nbre	132	296	228	656		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Taula 32.b. Què opines sobre les següents qüestions? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Creus que hi han d'estar d'acord les persones implicades, abans d'iniciar una relació sexual?	Sí	305	323	3	631	39,195	0,000
	%	95,6%	97,6%	50,0%	96,2%		
Creus que és normal que les parelles tinguin discussions?	Sí	301	315	4	620	9,257	0,010
	%	94,4%	95,2%	66,7%	94,5%		
TOTAL	Nbre	319	331	6	656		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Per precisar més aquests dos resultats (consentiment i realisme), s'ha demanat escalada, amb cinc opcions ordenades, la valoració de la gelosia a les parelles (taula 33a). A aquestes edats, en l'adolescència, els sentiments associats a la relació de parella són d'experimentació, d'amor i lleialtat, però també de dubte i gelosia, i és habitual que una part dels i les adolescents se centri en les seves pròpies necessitats i desitjos, sent menys sensibles a les necessitats de l'altre (Tomlinson et al., 2018). Per a algunes persones, en situacions extremes però no infreqüents, aquesta situació pot generar alguns problemes, incloent la possibilitat de conductes de vigilància i assetjament, així com conductes destructives cap als altres o cap a si mateixos (Fisher et al., 2016). Per aquest motiu, la gelosia és un indicador de dificultats.

Un 60,0% considera poc o gens normal la gelosia a les parelles, sense diferència per edats: només baixa un poc entre els 14-15 anys (55,8% gens o poc normal). No hi ha un patró diferenciat d'avaluació de la gelosia a les parelles (Chi quadrat=11,442; p=0,178). Comparant amb les dades de l'alumnat d'Educació Primària, ara el rebuig de la gelosia és clarament molt superior, correctament interpretada com una de les degradacions de les relacions emocionalment significatives. Malgrat aquests bons resultats, un 39,8% considera la gelosia com a normal, bastant normal o molt normal.

Taula 33.a. En quin grau creus que la gelosia és normal a una relació de parella? EDATS

		Grup d'edat			Total	
		12-13	14-15	16 o més		
Gens normal	Nbre	22	50	36	108	
	%	16,7%	16,9%	15,8%	16,5%	
Una mica normal	Nbre	60	115	111	286	
	%	45,5%	38,9%	48,7%	43,6%	
Normal	Nbre	31	98	58	187	
	%	23,5%	33,1%	25,4%	28,5%	
Bastant normal	Nbre	10	17	17	44	
	%	7,6%	5,7%	7,5%	6,7%	
Molt normal	Nbre	9	15	6	30	
	%	6,8%	5,1%	2,6%	4,6%	
Ns/Nc	Num	0	1	0	1	
	%	0,0%	0,3%	0,0%	0,2%	
		Num	132	296	228	656
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
Chi-quadrat de Pearson		11,442				
Significació (bilateral)		0,178				

Pel que fa a l'anàlisi per gènere (taula 33b), el rebuig és més radical en el cas de les adolescents, amb un 69,5% que consideren que no és ni gens ni una mica normal, per un 50,8% dels adolescents. És a dir, una diferència important i significativa estadísticament (Chi quadrat=38,679; $p < 0,05$). Aquest patró diferenciat per gènere permet confirmar una millor comprensió dels perills de l'amor romàntic per part de les adolescents, en el sentit que s'ha comentat abans: conductes de vigilància i assetjament (Ballesteros, Rubio, Sanmartín, Tudela, 2019; Romero, 2013).

Taula 33.b. En quin grau creus que la gelosia és normal a una relació de parella? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?				
		Masculí	Femení	Altres	Total	
Gens normal	Nbre	51	56	1	108	
	%	16,0%	16,9%	16,7%	16,5%	
Una mica normal	Nbre	111	174	1	286	
	%	34,8%	52,6%	16,7%	43,6%	
Normal	Nbre	110	75	2	187	
	%	34,5%	22,7%	33,3%	28,5%	
Bastant normal	Nbre	29	15	0	44	
	%	9,1%	4,5%	0,0%	6,7%	
Molt normal	Nbre	17	11	2	30	
	%	5,3%	3,3%	33,3%	4,6%	
Ns/Nc	Num	1	0	0	4	
	%	0,3%	0,0%	0,0%	0,6%	
		Num	319	331	6	656
		%	100,0	100,0	100,0	100,0
Chi-quadrat de Pearson		38,679				
Significació (bilateral)		0,000				

El que genera més inquietud entre professionals i expertes en igualtat o EAS, és que, amb freqüència, les actituds i conductes de control no es perceben com a negatives entre adolescents dels dos sexes. Aquestes actituds són més freqüents, com s'ha vist, i més preocupants entre els adolescents. Hi ha adolescents que no identifiquen la violència de gènere en la parella si no hi ha lesions físiques, i, en ocasions, no consideren la gelosia i el control com a negatives, de tal manera que la desenvolupen com a mostra del que és enamorar-se. Aquesta actitud és molt tòxica i s'ha de prevenir per tal d'aconseguir, en aquestes persones una relació més saludable amb elles mateixes i amb les seves parelles.

Per a poder estudiar més a fons les creences i actituds bàsiques de l'alumnat adolescent, se'ls ha confrontat amb una sèrie d'actituds que ajuden a esbrinar els posicionaments (taula 34a i 34b). La gran majoria ofereixen respostes molt correctes, però n'hi ha entre un 10% i un 15% que mostren en ocasions els estereotips convencionals més tòxics. Comencem per algunes de les creences protectores i que faciliten relacions de parella saludables:

- Respecte mutu (95,0% a favor).
- Compartir gustos comuns i activitats en comú (70,70% a favor).

Com es pot observar, hi ha un acord important sobre qüestions raonables. Però, es poden observar patrons diferenciats per edats ($p < 0,05$), en especial per les respostes del grup de 14-15 anys. Pel que fa a les més negatives, també hi ha acords consistents en contra:

- Gelosia (ha d'estar present a la parella) (25,80%).
- Saber on és la teva parella en tot moment (6,40%).

En aquest darrer cas, l'opinió sobre les conductes de control és clarament contrària i consistent a totes les edats, per tant no hi ha un patró diferenciat per edats (Chi quadrat=3,907; $p > 0,05$).

Taula 34.a. Creus que les següents característiques han d'estar presents a una relació de parella? EDAT

		Grup d'edat			Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		12-13	14-15	16 o més			
Respecte mutu	Nbre	127	272	224	623	21,711	0,000
	%	96,20%	91,90%	98,20%	95,00%		
Contar-s'ho tot	Nbre	89	177	145	411	14,183	0,007
	%	67,40%	59,80%	63,60%	62,70%		
Gelosia	Nbre	37	91	41	169	24,574	0,000
	%	28,00%	30,70%	18,00%	25,80%		
Saber on és la teva parella en tot moment	Nbre	12	18	12	42	3,907	0,419
	%	9,10%	6,10%	5,30%	6,40%		
Compartir gustos comuns i activitats en comú	Nbre	98	206	160	464	15,246	0,004
	%	74,20%	69,60%	70,20%	70,70%		
TOTAL	Nbre	132	296	228	656		
	%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%		

Quan es fa l'anàlisi per gènere, s'observen patrons diferenciats significatius. Són preocupants les opinions sexistes dels adolescents en dues creences negatives:

- Gelosia (ha d'estar present a la parella). A favor el 32,6% dels adolescents, mentre només ho està el 19,0% de les adolescents. (Chi quadrat=16,647; $p<0,05$)
- Saber on és la teva parella en tot moment. A favor el 8,2% dels adolescents, mentre només ho està el 3,9% de les adolescents. (Chi quadrat=26,453; $p<0,05$)

Taula 34.b. Creus que les següents característiques han d'estar presents a una relació de parella? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Respecte mutu	Nbre	302	316	5	623	8,683	0,070
	%	94,7%	95,5%	83,3%	95,0%		
Contar-s'ho tot	Nbre	209	197	5	411	3,778	0,437
	%	65,5%	59,5%	83,3%	62,7%		
Gelosia	Nbre	104	63	2	169	16,647	0,002
	%	32,6%	19,0%	33,3%	25,8%		
Saber on és la teva parella en tot moment	Nbre	26	13	3	42	26,453	0,000
	%	8,2%	3,9%	50,0%	6,4%		
Compartir gustos comuns i activitats en comú	Nbre	222	237	5	464	1,162	0,884
	%	69,6%	71,6%	83,3%	70,7%		
TOTAL	Nbre	319	331	6	656		
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Com es pot veure, lluny de ser una qüestió superada, algunes de les creences tòxiques també estan presents entre l'alumnat adolescent. Apareixen, en ocasions, disfressades dels mites de l'amor romàntic, que justifiquen que el control és normal fins a cert límit, que si se sent gelosia és perquè hi ha amor. El discurs que transmeten els mitjans de comunicació, la publicitat, i una part de les cançons i pel·lícules que escolten i veuen una part important dels i les adolescents juga un paper fonamental.

En qualsevol cas, no es pot oblidar que els pares i les mares **són un model important per als fills** i les filles del què és o pot ser una relació de parella, aquesta influència no comença a l'adolescència, sinó des de la primera infància.

Els i les adolescents presten atenció als aspectes positius i negatius, van integrant com els seus progenitors resolen els conflictes de parella, en el tipus de discussions, en les mostres d'afecte, expressions de sentiments, en els rols que exerceix cada un, etc. Al final, el model de parella que han observat dels seus pares i mares, més les experiències viscudes condicionaran i marcaran les seves futures relacions de parella.

Per a poder disposar d'un indicador agregat del nivell de sexisme (taules 35a i 35b), a partir dels posicionaments a les creences, s'ha creat una escala. A les dues taules es pot observar com es produeix una diferenciació significativa entre els tres grups d'edat ($F=137,676$; $p<0,05$), amb una reducció significativa entre els 16 i més anys. És cert que, en conjunt, les puntuacions dels dos grups d'edat superiors es troben en nivells molt inferiors a la meitat del recorregut (0 a 10), però els valors són preocupants per a una part de l'alumnat, en especial entre les i els més joves.

Taula 35.a. Nivell de SEXISME (0 gens a 10 molt masculista). EDATS

	Grup d'edat			Total
	12-13	14-15	16 o més	
Mitjana	5,430	2,140	1,430	2,560
Desv. Est.	1,544	2,649	2,109	2,713
F (ANOVA)	137,676			
Significació (bilateral)	0,000			

Taula 35.b. Nivell de SEXISME (0 gens a 10 molt masculista). GÈNERE

	Amb quin gènere t'identifiques?		Total
	Masculí	Femení	
Mitjana	3,170	1,950	2,881
Desv. Est.	2,851	2,427	2,203
t test (mostres independents)	5,885		
Significació (bilateral)	0,000		

L'anàlisi per gènere també és preocupant, tot i els valors reduïts. Hi ha una clara i significativa diferència ($t=5,885$; $p<0,05$), amb valors molt més alts en els adolescents.

Una de les conductes on s'observa la consistència de les actituds sexistes, és la relacionada amb les imatges sexualitzades. La presència d'aquestes imatges és molt comú, encara més a partir de la nova pornografia (Ballester, Orte, Red JÓvenes e Inclusión, 2019). La producció d'imatges de contingut sexual explícit s'ha convertit en un dels productes característics dels i les adolescents. Ara,

amb els mòbils, la producció ràpida i sense intermediaris, així com la facilitat de comunicació, ha fet que aquestes imatges siguin freqüents als mòbils de molts i moltes adolescents.

S'ha demanat per l'actitud davant d'aquestes imatges, en especial de les de producció pròpia: què fan si els arriba una foto de caràcter sexual d'una persona que no és qui te l'envia. Pel que fa a les actituds per edats, hi ha una clara diferència: l'alumnat més jove té una actitud més protectora, un 64,4% dels de 12 i 13 anys avisaria a la persona que surt a la fotografia i l'esborraria, mentre aquesta mateixa actitud només la compartiria el 53,5% de les persones de 16 i més anys. Per tant, quasi un 11% manco. El patró diferenciat és significatiu (Chi quadrat=22,036; $p<0,05$).

Taula 36.a. Què faries si t'arriba una foto de caràcter sexual d'una persona que no és qui te l'envia? EDAT

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
L'esborraria	Nbre	45	77	74	196
	%	34,1%	26,0%	32,5%	29,9%
L'enviaria als meus amics i amigues per- què la mirassin	Nbre	2	5	3	10
	%	1,5%	1,7%	1,3%	1,5%
Avisaria a la persona que surt a la fotogra- fia i l'esborraria	Nbre	85	182	122	389
	%	64,4%	61,5%	53,5%	59,3%
Altres	Nbre	0	31	29	60
	%	0,0%	10,5%	12,7%	9,1%
No contesta	Nbre	0	1	0	1
	%	0,0%	0,3%	0,0%	0,2%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		22,036			
Significació (bilateral)		0,005			

Al llarg dels darrers anys, amb l'increment de la presència de la pornografia, han augmentat la seva presència les imatges sexualment explícites, però no és necessari que les imatges siguin d'una gran carrega sexual. La nuesa, ja sigui parcial o total –ensenyar aquelles parts del cos considerades un tabú social, com els pits, el sexe o el cul–, és pràcticament inexistent a xarxes socials com Instagram o Tic Toc; però es tendeix a la insinuació (Tortajada i Araña, 2014).

En els casos en què la imatge és explícita, normalment circula exclusivament per canals de comunicació (WhatsApp i similars), responent a patrons de sexualització o codis pornogràfics.

En un cas i l'altre, les imatges es construeixen amb una ritualització de la subordinació i que seria també preocupant (Ballester, Orte i Pozo, 2015).

La consciència de gènere d'aquests conseqüències negatives de la circulació d'imatges sexualment explícites, en un nivell insinuant o obertament sexual, és clara a les dades. Un 66,8% de les adolescents avisaria a la persona que surt a la fotografia i l'esborraria, mentre això mateix ho faria un 51,7% dels adolescents. La conducta més negativa, vinculada a una actitud negativa, declarant que l'enviaria als seus amics i amigues perquè la mirassin, només és declarada per un 2,5% dels adolescents i un 0,6% de les adolescents.

Les actituds, en general, semblen positives, encara que més protectores per part de les adolescents, amb un patró significativament diferent (Chi quadrat=25,181; $p < 0,05$).

Taula 36.b. Què faries si t'arriba una foto de caràcter sexual d'una persona que no és qui te l'envia? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
L'esborraria	Nbre	106	89	1	196
	%	33,2%	26,9%	16,7%	29,9%
L'enviaria als meus amics i amigues perquè la mirassin	Nbre	8	2	0	10
	%	2,5%	0,6%	0,0%	1,5%
Avisaria a la persona que surt a la fotografia i l'esborraria	Nbre	165	221	3	389
	%	51,7%	66,8%	50,0%	59,3%
Altres	Nbre	39	19	2	60
	%	12,2%	5,7%	33,3%	9,1%
No contesta	Nbre	1	0	0	1
	%	0,3%	0,0%	0,0%	0,2%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		25,181			
Significació (bilateral)		0,001			

Encara s'ha inclòs una altra exploració més de les actituds relatives al control. En aquest cas, intentant captar l'acceptació de les conductes de control per part de les parelles. Se'ls demanava "Creus que has de donar a la teva parella les contrasenyes de les teves xarxes socials?" Es presenten els resultats només per gènere, per tal de simplificar la presentació de les dades i perquè, com s'ha vist, aquests posicionaments són especialment significatius en aquests casos.

A la taula 37 es mostren els resultats. La població que es troba en aquestes edats resulta ser un col·lectiu especialment vulnerable pel que fa a la violència de gènere. Qual els adolescents i les adolescents normalitzen les actituds i conductes de control i assetjament, juntament amb la gelosia i d'altres, es fan més vulnerables quan aquestes actituds i conductes s'intensifiquen. L'adolescència és un període on es comencen a definir els estils de relació, de tal manera que els patrons que comencen a explorar, si es consoliden, poden generar problemes en períodes posteriors. Identificar les situacions d'abús (control i assetjament), és fonamental per a poder madurar de manera positiva i saludable (Claramunt et al., 2013).

Les dades mostren com les adolescents identifiquen millor les actituds i conductes d'abús, amb un 86,4% que té clar que "les meves xarxes socials només les vull controlar jo", front a un 64,6% dels adolescents. A la posició contrària, d'acceptació del control, es situa el 20,4% dels adolescents i el 3,9% de les adolescents.

Com és fàcil de veure, es produeix un patró significativament diferent per gènere (Chi quadrat= 69,228; $p < 0,05$). El resultat no és satisfactori, en especial, si es considera que el fet que els adolescents consideren vàlid per a ells, és possible que ho vulguin imposar a les seves parelles. Aquest és un altre dels temes que cal pensar en l'EAS.

Taula 37. Creus que has de donar a la teva parella les contrasenyes de les teves xarxes socials? GÈNERE

	Amb quin gènere t'identifiques?				Total
	Masculí	Femení	Altres		
Sí, és una senyal de confiança i d'amor	Nbre	23	5	0	28
	%	7,2%	1,5%	0,0%	4,3%
Si m'ho demana, sí	Nbre	42	8	1	51
	%	13,2%	2,4%	16,7%	7,8%
No, les meves xarxes socials només les vull controlar jo	Nbre	206	286	1	493
	%	64,6%	86,4%	16,7%	75,2%
No ho sé	Nbre	41	25	3	69
	%	12,9%	7,6%	50,0%	10,5%
No contesta	Nbre	7	7	1	15
	%	2,2%	2,1%	16,7%	2,3%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	69,228				
Significació (bilateral)	0,000				

Els estereotips i les actituds de què s'ha parlat fins ara, es concreten també en la caracterització, per adjectius, dels i de les altres (taula 38). Quasi en totes les característiques s'han observat diferències significatives.

T. 38. *Quines d'aquestes característiques consideres que són més pròpies d'un gènere o un altre?*

		Masculí i femení	Només masculí	Només femení	Chi- quad.	Signific.(bilat)
Agressivitat	Nbre	200	415	15	0,911	0,634
	%	30,5%	63,3%	2,3%		
Submissió	Nbre	209	148	257	59,417	0,000
	%	31,9%	22,6%	39,2%		
Dolçor	Nbre	282	32	311	0,239	0,625
	%	43,0%	4,9%	47,4%		
Risc	Nbre	233	239	138	35,41	0,000
	%	35,5%	36,4%	21,0%		
Valentia	Nbre	339	197	89	5,156	0,023
	%	51,7%	30,0%	13,6%		
Sensibilitat	Nbre	280	42	305	3,23	0,072
	%	42,7%	6,4%	46,5%		
Tendresa	Nbre	279	76	259	6,137	0,013
	%	42,5%	11,6%	39,5%		
Por	Nbre	282	42	299	1,48	0,224
	%	43,0%	6,4%	45,6%		

Les valoracions més destacades són les següents:

- Es considera "només masculí": l'agressivitat (63,3%).
- Es consideren "només femenines": la dolçor (47,4%) i la sensibilitat (46,5%).
- També es consideren majoritàriament femenina: la submissió (39,2%).

Es pot observar com, per a una part de l'alumnat adolescent, igual que passa amb l'alumnat d'educació Primària, la caracterització per gènere continua essent tòpica. Per a un percentatge apreciable de l'alumnat, les característiques d'allò que socialment s'ha imposat com a femení i masculí estan plenament incorporades en els seus rols, així diuen que les adolescents són més dolces i sensibles, mentre ells són més agressius i impulsius. Justament, aquesta és la construcció social del gènere.

Seguint amb la interiorització dels patrons de gènere dominants, s'ha estudiat l'opinió sobre la distribució de les tasques de la llar. L'opinió sobre "la facilitat de les dones" per a desenvolupar les tasques de la llar reflecteix les percepcions igualitàries (80,3%), però encara hi ha un percentatge apreciable que manté les percepcions diferencials, pel que fa als rols de gènere: mitjançant l'opinió que per a fer les tasques de la llar les dones tenen més facilitat, amb un 18,9% de respostes afirmatives (taula 39).

Curiosament, no hi ha diferència per gènere, amb percentatges molt similars en uns i altres. Dos de cada deu adolescents segueixen relacionant a les dones amb les tasques de la llar. Tal vegada, en alguns casos, no es tracti tant d'una opinió, sinó d'una constatació a partir del que observen a les seves llars.

Les dones encara segueixen assumint, de manera absolutament majoritària les tasques de la llar, per tant, són més les dones que els homes els que han experimentat discriminació per raó de gènere en la pròpia família. Segons el *Baròmetre juventud y género 2019* (Ballesteros, Rubio i Tudela, 2019), malgrat el reconeixement de que les tasques de la llar s'haurien de repartir de manera igualitària, un 43% de les adolescents i un 30% dels adolescents diuen que aquestes tasques recauen fonamentalment en les dones dins de la llar familiar.

Taula 39. Creus que les dones tenen/tenim més facilitat per fer les tasques de la casa? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	58	63	3	124
	%	18,2%	19,0%	50,0%	18,9%
No	Nbre	257	267	3	527
	%	80,6%	80,7%	50,0%	80,3%
Ns/Nc	Nbre	4	1	0	5
	%	1,3%	0,3%	0,0%	0,8%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		5,831			
Significació (bilateral)		0,212			

Un altre dels tòpics de gènere és la consideració de que "les dones pensen més en l'amor". Anteriorment, ja s'ha constatat la major valoració del compromís com a marcador de la relació de parella, però també s'ha constatat que el mite de l'amor romàntic és compartit per els i les adolescents. De fet, són les adolescents les més crítiques amb aquest tòpic. Quan s'ha confrontat l'alumnat amb aquesta creença tòpica, un 42,2% de la mostra ha contestat que efectivament

és així: “les dones pensen més en l’amor” (taula 40). La majoria (56,9%) opina que això no és cert.

La diferència de gènere és significativa (Chi quadrat=21,227; $p<0,05$), amb un 50,5% de les adolescents que opinen afirmativament, per un 34,2% dels adolescents. Una altra vegada es pot dubtar de la resposta, en el sentit que es pot interpretar de dues maneres: primera, com a una constatació de la importància del compromís en les relacions de parella; segona, com a expressió de que el tòpic de l’amor romàntic és més comú entre les adolescents. La interpretació més consistent, a partir de la resta de dades anteriorment presentades, és la primera: les i els adolescents que contesten afirmativament, estan constatant que en les relacions a elles els importa més el compromís que als adolescents (Rodríguez, Lameiras, Carrera i Vallejo, 2013)

Taula 40. Creus que les dones pensen més en l’amor? GÈNERE

		Amb quin gènere t’identifiques?			
		Masculí	Femení	Altres	Total
Sí	Nbre	109	167	1	277
	%	34,2%	50,5%	16,7%	42,2%
No	Nbre	205	163	5	373
	%	64,3%	49,2%	83,3%	56,9%
Ns/Nc	Nbre	5	1	0	6
	%	1,6%	0,3%	0,0%	0,9%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		21,227			
Significació (bilateral)		0,000			

En l’adolescència bona part de la conducta s’explica per la necessitat i el desig d’experimentar, però també per la construcció de les relacions d’amistat i afecte. Una conseqüència de la valoració del compromís en la relació és que les persones amb menor valoració del compromís poden experimentar major evitació en relació amb el vincle afectiu, potser per haver experimentat el vincle afectiu segur com inaccessible. Aquestes persones poden desactivar el vincle afectiu com a opció per a minimitzar la importància de les necessitats de compromís, senten prevenció o por al rebuig i eviten implicar-se massa en una relació. D’aquesta manera, aquestes persones amb més probabilitat tindran relacions de parella sense comprometre’s, mantenint-se a certa distància.

Per seguir explorant aquest conjunt de temes (tòpics de l’amor, valor del compromís en la relació, desig de relació ...), s’ha preguntat justament pel desig

de tenir una parella (taula 41). Les respostes afirmatives són majoritàries (57,3%), amb un important percentatge de no resposta (Ns/Nc: 24,5%) que no havia sigut tan elevat en cap altra qüestió. Tant l'experimentació com el desig de relació amb altres persones es troben com a motivació de les relacions de parella, per tant és molt raonable que hi hagi aquesta afirmació del desig de parella.

L'anàlisi per gènere mostra com són els adolescents els més motivats, amb un 61,8% de desig de tenir una parella, front al 53,2% de les adolescents. S'observa una major "no resposta" entre les adolescents (29,6%). El resultat és que el patró diferencial per gènere és significatiu (Chi quadrat=10,142; $p<0,05$).

Taula 41. T'agradaria tenir parella? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	197	176	3	376
	%	61,8%	53,2%	50,0%	57,3%
No	Nbre	60	57	2	119
	%	18,8%	17,2%	33,3%	18,1%
Ns/Nc	Nbre	62	98	1	161
	%	19,4%	29,6%	16,7%	24,5%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,142			
Significació (bilateral)		0,038			

Taula 42. Li has dit que Sí a algú, malgrat no tinguessis ganes d'"enrollar-te" en aquell moment? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	78	70	1	149
	%	24,5%	21,1%	16,7%	22,7%
No	Nbre	236	258	5	499
	%	74,0%	77,9%	83,3%	76,1%
Ns/Nc	Nbre	5	3	0	8
	%	1,6%	0,9%	0,0%	1,2%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,912			
Significació (bilateral)		0,752			

No totes les relacions de parella són experimentades positivament. En ocasions les relacions tòxiques són experimentades en relacions de parella. Però, tant si n'hi ha com si no n'hi ha parella, la pressió per a mantenir relacions sexuals pot ser una experiència de violència. Quan s'ha confrontat l'alumnat amb les situacions en que s'han sentit forçats a "enrollar-se", un 22,7% reconeix que ho ha experimentat, de manera similar entre els adolescents i les adolescents (taula 42). En aquest cas, l'ocultació de la resposta torna a baixar (1,2%), per tant les respostes de freqüència similar expressen una percepció també similar.

Com que una de les claus interpretatives de les relacions és el sexe, s'ha preguntat pel nivell de coneixement dels anticonceptius (taula 43). La majoria (87,2%) ha respost que els coneix. Almenys la percepció del coneixement és bona. Només un 9% creu que no en té aquest coneixement.

La diferència per gènere és significativa, amb un major coneixement per part de les adolescents (91,5%) que dels adolescents (83,7%) (Chi quadrat=25,267; $p < 0,05$). No cal recordar que les conseqüències d'un ús incorrecte o de no usar anticonceptius pot ser diferent per a unes i altres.

Taula 43. Coneixes els mètodes anticonceptius? (resposta avaluada a partir dels qui identifica) GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	267	303	2	572
	%	83,7%	91,5%	33,3%	87,2%
No	Nbre	34	22	3	59
	%	10,7%	6,6%	50,0%	9,0%
Ns/Nc	Nbre	18	6	1	25
	%	5,6%	1,8%	16,7%	3,8%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		25,267			
Significació (bilateral)		0,000			

El preservatiu és un dels anticonceptius més fiables, si es fa servir correctament, a més d'aportar protecció front a les ITS. Quan s'ha demanat per aquesta qüestió: la protecció que aporta el preservatiu, el 55,0% ha contestat que no protegeix completament (taula 44). La por a un ús incorrecte o la prevenció augmentada davant embarassos pot explicar aquesta resposta majoritària. També en aquesta qüestió s'observa una diferència per gènere: ells confien més (48,0%) que elles (40,8%).

Taula 44. Creus que el preservatiu et protegeix completament davant infeccions i embarassos? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	153	135	4	292
	%	48,0%	40,8%	66,7%	44,5%
No	Nbre	163	196	2	361
	%	51,1%	59,2%	33,3%	55,0%
Ns/Nc	Nbre	3	0	0	3
	%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		8,180			
Significació (bilateral)		0,085			

Amb el nou increment de les ITS, en els últims anys, el preservatiu adquireix una gran importància perquè apareix com el recurs més eficaç per a la seva prevenció. A més, el preservatiu és fàcil d'aconseguir (és barat, no necessita recepta, es pot comprar en grans superfícies ...). És per aquest motiu que altres mètodes anticonceptius han estat considerats en un segon lloc davant del preservatiu, sobretot en la població d'adolescents que s'inicien en l'activitat sexual. Quan s'ha preguntat directament per aquesta qüestió (taula 45), el 67,4% s'ha centrat en el preservatiu, amb un patró diferencial per gènere (Chi quadrat=56,963, $p < 0,05$).

Taula 45. En cas que tinguessis parella habitual (més de dos mesos, per exemple) creus que és adequat utilitzar... (Pregunta que només contesten amb 14 o més anys) GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
La píndola	Nbre	20	62	1	83
	%	8,1%	22,5%	33,3%	15,8%
El preservatiu	Nbre	184	169	0	353
	%	74,8%	61,5%	0,0%	67,4%
Mètodes invasius (per exemple, el DIU)	Nbre	5	10	0	15
	%	2,0%	3,6%	0,0%	2,9%
Altres (marxa enrere)	Nbre	4	6	2	12
	%	1,6%	2,2%	66,7%	2,3%
Cap	Nbre	14	5	0	19
	%	5,7%	1,8%	0,0%	3,6%
Ns/Nc	Num	19	23	0	42
	%	7,7%	8,4%	0,0%	8,0%
Num		246	275	3	524
%		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		56,963			
Significació (bilateral)		0,000			

La gran majoria dels i les adolescents reconeix que el preservatiu és una bona mesura de protecció (73,5%), que protegeix d'embarassos (58,2%) i de la majoria de les infeccions (71,5%). Només li troben inconvenients un percentatge reduït de les i els adolescents: un 17,1% considera que és car, mentre un 4,4% diu que "talla el rotllo". Com es pot observar, la majoria de les valoracions són positives.

Taula 46. Què penses del preservatiu? GÈNERE

No excloents	Amb quin gènere t'identifiques?				Total
	Masculí	Femení	Altres		
És una mesura de protecció segura	Num	245	234	3	482
	%	76,8%	70,7%	50,0%	73,5%
És car	Num	56	56	0	112
	%	17,6%	16,9%	0,0%	17,1%
No m'agrada	Num	22	15	1	38
	%	6,9%	4,5%	16,7%	5,8%
Protegeix d'embarassos	Num	182	199	1	382
	%	57,1%	60,1%	16,7%	58,2%
Talla el rotllo	Num	18	11	0	29
	%	5,6%	3,3%	0,0%	4,4%
A la meua parella no li agrada	Num	8	7	0	15
	%	2,5%	2,1%	0,0%	2,3%
Protegeix de la majoria de les infeccions	Num	227	239	3	469
	%	71,2%	72,2%	50,0%	71,5%
Altres	Num	8	16	0	24
	%	2,5%	4,8%	0,0%	3,7%
Total	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Per tal de poder determinar la importància de les persones properes, com a figures de confiança amb les quals parlar de sexualitat, s'ha demanat amb qui parlen d'aquestes qüestions (Taula 47).

S'han considerat vuit perfils: la família, les amistats, el professorat, els educadors i educadores, els entrenadors i entrenadores, gent de les xarxes socials i persones desconegudes. Es confirma com a aquestes edats de l'adolescència les figures parentals han perdut bona part de la seva capacitat d'influència (taula 47), però encara la família és un context de confiança, el segon en importància, per a un 45,1%.

El primer context de confiança són les amistats, ho són per al 85,7% i hi ha una diferència clara amb la resta d'opcions aportades.

De la resta d'opcions només es pot destacar la parella, important per a un 29,6% dels i de les adolescents. Cal tenir present que tothom té família (o figures parentals substitutives) i té amistats (un percentatge molt elevat), però les parelles només són habituals per a una tercera part de la mostra, de tal manera que es pot concloure que quan hi ha parella, aquest també és el context de màxima confiança.

Taula 47. Amb qui xerres dels temes de sexualitat? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Família	Nbre	147	149	0	296	5,053	0,080
	%	46,1%	45,0%	0,0%	45,1%		
Amistats	Nbre	266	293	3	562	9,764	0,008
	%	83,4%	88,5%	50,0%	85,7%		
Professorat	Nbre	26	30	0	56	0,739	0,691
	%	8,2%	9,1%	0,0%	8,5%		
Parella	Nbre	88	105	1	194	1,818	0,403
	%	27,6%	31,7%	16,7%	29,6%		
Educadores o educadors	Nbre	29	41	0	70	2,574	0,276
	%	9,1%	12,4%	0,0%	10,7%		
Entrenadores o entrenadors	Nbre	27	14	0	41	5,374	0,068
	%	8,5%	4,2%	0,0%	6,3%		
Xarxes socials	Nbre	32	28	0	60	1,093	0,013
	%	10,0%	8,5%	0,0%	9,1%		
Persones desconegudes a Internet	Nbre	3	3	0	6	0,058	0,971
	%	0,9%	0,9%	0,0%	0,9%		
Ningú	Nbre	29	19	3	51	17,602	0,000
	%	9,1%	5,7%	50,0%	7,8%		

L'anàlisi de les diferències per gènere només mostren significació pel que fa a les amistats, un significativament més importants per a les adolescents (88,5%) que per als adolescents (83,5%) (Chi quadrat=9,764; $p<0,05$). En qualsevol cas, aquesta diferència no posa en dubte que les amistats són el principal context de confiança i elaboració de l'experiència sexual per els i les adolescents.

Al marge de les amistats, la família i les parelles, les dades relatives a altres opcions són tan poc rellevants que no es poden considerar com a rellevants. Només els educadors i educadores passen del 10% de freqüència (10,7%), de tal manera que encara s'han de generar el context de confiança i seguretat per a aconseguir que el professorat, també els educadors i educadores, guanyin rellevància en l'educació afectiva i sexual.

Internet i les xarxes socials s'han convertit en els mitjans més influents per a la construcció de l'imaginari sexual; sense control, entrant a la intimitat dels infants i adolescents sense considerar les etapes de desenvolupament maduratiu, sense una informació científica, eliminant la capacitat de les famílies i el sistema educatiu per educar des de la responsabilitat, l'afectivitat, el respecte i la consideració de les conseqüències de les pràctiques sexuals; es generen i fomenten pràctiques d'assetjament, violació de la intimitat de les persones, com el ciberbullying, el sexting i altres (Ballester, Orte i Red Jóvenes e Inclusión, 2019). La pornografia té per als adolescents tres motivacions fonamentals: aporta un suposat coneixement de les relacions sexuals, serveix com a orientació de conducta (què s'ha de fer) i estimula la masturbació (Prause, 2019). Totes aquestes qüestions combinades converteixen la nova pornografia, la pornografia a internet, en un factor clau per a entendre la sexualitat adolescent, de manera destacada en el cas dels adolescents i encara no tant en les adolescents.

A la pregunta directa sobre el consum de pornografia (taula 48a), el 56,4% de tota la mostra confirma que sí ha consumit. Hi ha una clara diferència per edats, amb un progressiu increment, des del 44,7% entre els més joves (12-13 anys) fins el 61,8% entre els majors (61,8%). El patró diferencial per edats és significatiu (Chi quadrat= 10,478; $p<0,05$).

Taula 48.a. Has consumit pornografia? EDAT

		Grup d'edat			Total
		12-13	14-15	16 o més	
Sí	Nbre	59	170	141	370
	%	44,7%	57,4%	61,8%	56,4%
No	Nbre	73	122	87	282
	%	55,3%	41,2%	38,2%	43,0%
No contesta	Nbre	0	4	0	3
	%	0,0%	1,4%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre	132	296	228	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		10,478			
Significació (bilateral)		0,005			

El consum no es produeix de la mateixa manera en cada gènere. S'han identificat diferències significatives segons gènere a diverses investigacions recents (Ballester, Orte i Red Jóvenes e Inclusión, 2019; Boira, 2018). L'anàlisi per gènere a la mostra de Calvià confirma les dades de referència (taula 48b). Hi ha una important diferència per gènere en el consum: el 82,4% dels adolescents la freqüenten, mentre només ho fa el 31,1% de les adolescents. El patró diferencial per gènere és significatiu (Chi quadrat= 175,771; $p < 0,05$). Es podria pensar que en un tema com aquest es produirà major ocultació de conducta, per un efecte de "deseabilitat social", és a dir, de contestar el que tindrà major acceptabilitat social, però aquest efecte no ha tingut la més mínima influència, només un 0,5% de la mostra deixa sense resposta aquesta qüestió.

Taula 48.b. Has consumit pornografia? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	263	103	4	370
	%	82,4%	31,1%	66,7%	56,4%
No	Nbre	54	226	2	282
	%	16,9%	68,3%	33,3%	43,0%
Ns/Nc	Nbre	2	2	0	3
	%	0,6%	0,6%	0,0%	0,5%
TOTAL	Nbre	319	331	6	656
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		175,771			
Significació (bilateral)		0,000			

Quan es demana, a qui sí miren porno, si han après res mirant pornografia (taula 49), d'acord amb les motivacions que es destacaven abans, un 53,5% diuen que sí han après amb la pornografia. Aquí també s'observa una clara diferència de gènere: un 62,0% dels adolescents, front al 32,0% de les adolescents, contesten afirmativament. El patró diferencial per gènere és significatiu (Chi quadrat= 29,901; $p < 0,05$).

Taula 49. Només si has contestat "Sí". Creus que has après alguna cosa mirant-la? GÈNERE

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total
		Masculí	Femení	Altres	
Sí	Nbre	163	33	2	198
	%	62,0%	32,0%	50,0%	53,5%
No	Nbre	91	68	2	161
	%	34,6%	66,0%	50,0%	43,5%
Ns/Nc	Nbre	9	2	0	11
	%	3,4%	1,9%	0,0%	3,0%
TOTAL	Nbre	263	103	4	370
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		29,901			
Significació (bilateral)		0,000			

És a dir, els propis adolescents consideren que la pornografia és un dels seus "educadors" sexuals significatius.

En les últimes dècades, els videojocs s'han convertit en una forma d'entreteniment popular en la societat moderna. Com a resultat, moltes persones, inclosos pares i mares, professorat i personal investigador, han fet preguntes sobre com afecten aquests videojocs als seus usuaris i usuàries. Hi ha un debat considerable sobre la relació entre el consum freqüent de videojocs i els canvis en les conductes. Les investigacions internacionals no han arribat a un consens sobre el tema, en especial pel que fa als efectes negatius: augment de la conducta violenta, reducció de la capacitat de relació comunicativa i altres. Tot i els resultats recents que associen el consum freqüent de videojocs violents amb un increment de la conducta agressiva (Ward, 2020), l'Associació Americana de Psicologia (APA), en una important revisió d'estudis (2015) no va trobar evidències suficients a la investigació. La majoria de les persones que han fet investigació sobre aquest tema han estudiat principalment els efectes negatius dels videojocs, però aquesta tendència ha començat a canviar en els darrers anys, els equips investigadors també recorrent als seus efectes positius.

A l'estudi amb la mostra de Calvià, no hi ha capacitat per a determinar aquests efectes, però sí s'ha pogut comprovar com és una pràctica freqüent per a un terç de la mostra i ocasional per a un altre terç d'aquesta (taula 50a), amb una reducció progressiva per edats, en ocasions molt significativa, com en el cas del Fornite (Chi quadrat=7,215; $p < 0,05$). Un 34,1% de la mostra no juga amb cap videojoc.

Taula 50.a. A quins videojocs sols jugar?

		Grup d'edat			Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		12-13	14-15	16 o més			
Fortnite	Nbre	45	70	50	165	7,215	0,027
	%	34,1%	23,6%	21,9%	25,2%		
FIFA	Nbre	39	76	57	172	0,975	0,614
	%	29,5%	25,7%	25,0%	26,2%		
Clash Royal	Nbre	25	59	30	114	4,397	0,111
	%	18,9%	19,9%	13,2%	17,4%		
Call of Duty	Nbre	36	74	64	174	0,670	0,715
	%	27,3%	25,0%	28,1%	26,5%		
GTA	Nbre	51	97	63	211	4,731	0,094
	%	38,6%	32,8%	27,6%	32,2%		
Cap	Nbre	38	96	90	224	4,950	0,084
	%	28,8%	32,4%	39,5%	34,1%		
Altres	Nbre	48	114	61	223	8,351	0,015
	%	36,4%	38,5%	26,8%	34,0%		

A l'estudi també s'ha comprovat que el consum de videojocs és una pràctica majoritàriament masculina, amb diferències significatives en tots els videojocs considerats a favor dels adolescents. Com a exemple, el joc més consumit, a la mostra d'alumnat adolescent de Calvià, és el denominat GTA, freqüentat pel 54,2% de l'alumnat masculí i només pel 10,9% del femení. La resta tenen nivells d'ús significativament masculinitzats.

Taula 50.b. A quins videojocs sols jugar?

		Amb quin gènere t'identifiques?			Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Masculí	Femení	Altres			
Fortnite	Nbre	126	38	1	165	67,968	0,000
	%	39,5%	11,5%	16,7%	25,2%		
FIFA	Nbre	147	23	2	172	128,753	0,000
	%	46,1%	6,9%	33,3%	26,2%		
Clash Royal	Nbre	91	22	1	114	54,166	0,000
	%	28,5%	6,6%	16,7%	17,4%		
Call of Duty	Nbre	140	33	1	174	96,189	0,000
	%	43,9%	10,0%	16,7%	26,5%		
GTA	Nbre	173	36	2	211	139,951	0,000
	%	54,2%	10,9%	33,3%	32,2%		
Cap	Nbre	31	191	2	224	166,347	0,000
	%	9,7%	57,7%	33,3%	34,1%		
Altres	Nbre	134	87	2	223	17,897	0,000
	%	42,0%	26,3%	33,3%	34,0%		

3

Les famílies i
l'Educació
Afectiu-Sexual
de l'alumnat

Les famílies tenen un protagonisme especial en els processos educatius a totes les edats. En la pubertat i adolescència sembla que la seva capacitat d'influència baixa, però no deixa de ser molt important l'acompanyament material, afectiu, social, etc. de les figures materna i paterna.

A l'estudi, l'Ajuntament de Calvià tenia clara la implicació de pares i mares per tal de podeu conèixer necessitats, expectatives, opinions i propostes pel que fa als processos madurats dels fills i filles.

Afortunadament s'ha pogut comptar amb una mostra molt diversa, representant la diversitat de situacions de les famílies a Calvià.

3.1. Mostra de famílies

La mostra de famílies, tot i comptar amb més de dos centenars de famílies, no és estadísticament representativa. Es tracta d'una mostra no probabilística, amb una bona distribució territorial, com es pot veure a la taula 1.

Taula 1. Zona de residència

	Total zona	Pares i mares enquestats	
Cas Català-Illetes, Ses	2.990	3	4,70%
Calvià vila	2.576	67	8,20%
Capdellà, Es	981	4	1,20%
Costa de la Calma	1.512	3	2,00%
Costa d'en Blanes	1.894	2	2,40%
Magaluf	4.861	10	7,90%
Peguera	3.930	7	3,70%
Palmanova	6.762	28	22,40%
Portals Nous	2.127	6	4,00%
Santa Ponça	10.967	47	9,60%
Galatzó	1.605	3	1,40%
Son Ferrer	6.004	15	22,70%
Toro, El	2.255	9	4,10%
Altres (< 900 hab.): Bendinat, Badia	2.095	7	5,60%
TOTAL CALVIÀ	50.559	211	100,00%

S'han de fer una sèrie d'observacions sobre la mostra. La primera és sobre l'elevada concentració a la vila de Calvià. És possible que una part dels pares i mares seleccionessin "Calvià vila", considerant que aquesta categoria es referia al conjunt del municipi. Així s'explicaria l'elevada representació. Com que les enquestes eren anònimes, no s'han pogut demanar aclariments suplementaris.

La segona observació és que el procediment de selecció de les famílies no va poder seguir procediments aleatoris. Les famílies varen ser convidades a participar mitjançant missatges enviats pels centres educatius, de tal manera que hi ha un cert procés d'autoselecció.

La tercera observació es refereix al propi equilibrat de la mostra. No es va poder ja que no hi ha un accés fàcil a les pròpies famílies, és a dir, no es disposa d'un cens de les famílies amb infants i joves escolaritzats i el detall de les seves característiques. A més, no es podia insistir en la participació més del que ja es va fer, per aquest motiu, els intents per aconseguir augmentar la representació que qualche zona o incrementar el nombre de pares, no varen donar el resultat esperat.

Tot i aquestes limitacions, es disposa de 211 persones, pares i mares de famílies diferents, és a dir, es pot comptar amb informació i opinions de 211 famílies de Calvià. L'esforç realitzat per part de les famílies i la qualitat de la seva participació són d'agrair.

Com són els pares i les mares que han participat? A la taula 2 hi ha el primer quadre resum. La majoria són dones (79,6%), entre els 40 i 49 anys (61,1%). Es compta amb un percentatge limitat de pares (20,4%) i també amb pares i mare joves (menys de 40 anys: 24,2%) i més majors (De 50 o més: 14,7%). Aquesta diversitat territorial, juntament amb la diversitat d'edats i sexe garanteixen la riquesa de plantejaments que després s'observaran. Però, també garanteixen que quan hi ha consens, aquest està fonamentat en una varietat de realitats i opinions.

Taula 2. Edat i sexe dels pares i les mares

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Menys de 40 anys	Nbre	8	43	51
	%	18,6%	25,6%	24,2%
De 40 a 49 anys	Nbre	24	105	129
	%	55,8%	62,5%	61,1%
De 50 o més anys	Nbre	11	20	31
	%	25,6%	11,9%	14,7%
TOTAL	Nbre	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%
	%	20,4%	79,6%	100,0%

Al marge de la presentació per grans grups d'edat, s'han fet alguns càlculs amb les edats concretes. Així, es pot concretar la mitjana en 41,70 anys, amb un mínim de 20 anys i un màxim de 58 (taula 3). També es pot saber que tots els pares i mares varen comunicar la seva edat, sense ocultacions, habituals en aquest tema.

Taula 3. Quina edat tenen els pares i les mares?

N	Vàlids	211
Mitjana		41,70
Mediana		41,00
Moda		40
Desv. Est.		7,120
Mínim		20
Màxim		58

Pel que fa a les situacions de convivència i a l'estat civil (taula 4), són majoritàries les persones que conviuen en parella (84,4%), sigui mitjançant un vincle formal: parelles casades (65,9%), o mitjançant el consens: parelles estables (18,5%). També hi ha pares i mares divorciats o separats (9,0%) i altres situacions (6,7%).

Taula 4. Estat civil

	Nbre	%
Solter/Soltera	13	6,2
Amb parella estable	39	18,5
Casat/Casada	139	65,9
Separat/Separada	9	4,3
Divorciat/Divorciada	10	4,7
Vidu/Vídua	1	0,5
Total	211	100,0

Pel que fa al nivell d'estudis (taula 5), la diversitat també és elevada, però hi ha una representació majoritària de pares i mares amb estudis universitaris o equivalents (48,8%).

Taula 5. *Nivell d'estudis*

	Nbre.	%
Formació bàsica	46	21,8
Formació professional	62	29,4
Estudis superiors	103	48,8
Total	211	100,0

A la convidada als pares i mares es va intentar ser inclusius, obrint la possibilitat de participar a totes les situacions. Els centres públics de Calvià varen participar de manera majoritària (96,2%), però també es va poder comptar amb 8 pares i mares que tenen fills a centres privats.

Taula 6. *Tipus de centre educatiu dels fills o filles*

	Nbre	%
Públic	203	96,2
Privat	3	1,4
Concertat	5	2,4
Total	211	100,0

El nivell d'estudis dels fills i filles sobretot es centra a l'Educació Primària (57,8%) i Secundària Obligatòria (28,9%) (taula 7a). Es tracta d'edats a les quals es pot fer una tasca educativa preventiva i de promoció de salut i relacions positives. Per tant, es junta la llarga experiència de amb fills i filles a cursos d'educació secundària obligatòria (28,9%) i cursos postobligatoris (8,5%), amb la inquietud i perspectives educatives de pares i mares amb infants a educació infantil (4,7%) i primària (57,8%). Aquesta representació diversa es detalla per cursos a la taula 7b.

Taula 7.a. *Nivell d'estudis dels fills i filles*

	Nbre	%
Infantil	10	4,7
Primària	122	57,8
Secundària Obligatòria	61	28,9
Batxillerat, CF Super, Universitaris	18	8,5
Total	211	100,0

Taula 7.b. Nivell d'estudis dels fills i les filles, segons els cicles

		Nivell dels fills o filles				Total
		Infantil	Primària	ESO	Batx., CFS, Univ.	
Infantil	Nbre	10				10
	%	100,0%				4,7%
1r cicle de Primària	Nbre		39			39
	%		32,0%			18,5%
2n cicle de Primària	Nbre		24			24
	%		19,7%			11,4%
3r cicle de Primària	Nbre		59			59
	%		48,4%			28,0%
1r cicle d'ESO	Nbre			43		43
	%			70,5%		20,4%
2n cicle d'ESO	Nbre			18		18
	%			29,5%		8,5%
FP-Cicles formatius	Nbre				10	10
	%				55,6%	4,7%
Batxillerat	Nbre				6	6
	%				33,3%	2,8%
Universitat	Nbre				2	2
	%				11,1%	0,9%
TOTAL	Nbre	10	122	61	18	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Una part important de pares i mares tenen més d'un fill o filla (taula 8a i 8b). Aquesta perspectiva d'haver tingut experiència amb 2 (58,8%) o 3 i més fills i filles (8,5%), introdueix una altra riquesa a la mostra, ja que permet pensar els processos educatius i les realitat singulars amb més diversitat de situacions.

Taula 8.a. Nombre de fills i filles

	Nbre	%
1 fill o filla	69	32,7
2 fills o filles	124	58,8
3 o més fills o filles	18	8,5
Total	211	100,0

A la taula 8b s'ha pogut mostra la diversitat de combinacions per sexe dels fills i filles. Un 15,64% només té un fill, sense filles; un 17,06% només té una filla, sense fills. La resta inclou quasi tot tipus de variants. Com hem dit, la riquesa de situacions permet fonamentar les opinions en realitats molt diverses.

Taula 8.b. Nombre de fills en relació al nombre de filles

		1 filla	2 filles	3 o més filles	Sense filles	
1 fill	Nbre	62	4	0	33	99
	%	29,38%	1,90%	0,00%	15,64%	46,92%
2 fills	Nbre	8	0	0	31	39
	%	3,79%	0,00%	0,00%	14,69%	18,48%
3 o més fills	Nbre	0	0	0	4	4
	%	0,00%	0,00%	0,00%	1,90%	1,90%
Sense fills	Nbre	36	31	2	0	69
	%	17,06%	14,69%	0,95%	0,00%	32,70%
TOTAL	Nbre	106	35	2	68	211
	%	50,24%	16,59%	0,95%	32,23%	100,00%

Una sèrie de famílies ens aporta les seves experiències, informacions i opinions, comptant amb infants en situacions de discapacitat diverses (taula 9). És la primera qüestió a la qual un 7,6% dels pares i mares varen preferir no contestar, sigui per no considerar necessari donar aquesta informació, no tenint fills o filles en aquesta situació, o perquè no els hi agrada identificar una situació personals dels seus fills i filles. Que 6 famílies amb fills o filles amb discapacitats, hagin volgut expressar que participen i tenen aquesta perspectiva enriqueix l'estudi.

Taula 9. Algun dels meus fills o filles presenta algun tipus de discapacitat

	Nbre	%
Cap	189	89,6
Física	1	0,5
Intel·lectual	4	1,9
Sensorial	1	0,5
No contesten	16	7,6
Total	211	100,0

3.2. La implicació parental en l'educació afectiva-sexual

Una de les primeres qüestions que s'analitzen és la implicació parental (taula 10). En taules posteriors es detalla aquesta implicació, però l'escala d'implicació utilitzada informa de nivells elevats de compromís, amb una mitjana de 73 punts (màxim 100), amb un mínim de 28 punts i un màxim de 95. Per tant, una gran varietat de situacions, però amb la característica com a mostra de disposar d'elevats nivells d'implicació. Aquest compromís de pares i mares en els processos educatius és un factor clau de la qualitat educativa, així com un predictor de bona vinculació als processos formatius, reducció de les conductes risc i altres efectes positius (Flaquer et al., 2019; Nevot, Ballester, Vives, 2018; Orte, Ballester i Amer, 2015).

Taula 10. IMPLICACIÓ parental en el procés de formació emocional, afectiu i sexual dels fills i filles (puntuació de 0 -no aplicable- a 100 -màxima implicació-)

N	Vàlids	211
Mitjana		69,81
Mediana		73,00
Moda		76
Desv. Est.		12,234
Mínim		28
Màxim		95
Rho de Spearman	Implicació i edat del pare o mare	
	N	Sig. (bilat.)
	211	0,198

A la taula 10 també s'inclou una comprovació de la relació entre l'edat de pares i mares amb el seu nivell d'implicació. Aquesta comprovació es fa mitjançant una tècnica estadística no paramètrica. La correlació pràcticament no existeix ($Rho_s = -0,0889$; $p > 0,05$), de tal manera que es pot dir que els nivells d'implicació no es vinculen en absolut amb l'edat a aquesta mostra de pares i mares.

També s'ha comprovat si l'elevada implicació parental es diferencia per gènere (taula 11a), però tot i observar nivells d'implicació clarament superiors entre les mares (nivell alt en mares: 42,3%; nivell alt en pares: 32,6%), no hi ha un patró diferenciat estadísticament significatiu ($Chi\ quadrat = 2,993$; $p > 0,05$).

Taula 11.a. IMPLICACIÓ parental en el procés de formació emocional, afectiu i sexual dels fills i filles (3 nivells). SEXE

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Nivell BAIX d'implicació	Nbre	7	14	21
	%	16,3%	8,3%	10,0%
Nivell MIG d'implicació	Nbre	22	83	105
	%	51,2%	49,4%	49,8%
Nivell ALT d'implicació	Nbre	14	71	85
	%	32,6%	42,3%	40,3%
TOTAL	Nbre	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		2,993		
Significació (bilateral)		0,224		

Taula 11.b. IMPLICACIÓ parental en el procés de formació emocional, afectiu i sexual dels fills i filles (3 nivells). ESTUDIS EN CURS

		Estudis en curs				Total
		Infantil	Primària	Secundària Obligatòria	Batx., CF, Univers	
Nivell BAIX d'implicació	Nbre	2	12	4	3	21
	%	20,00%	9,80%	6,60%	16,70%	10,00%
Nivell MIG d'implicació	Nbre	6	65	23	11	105
	%	60,00%	53,30%	37,70%	61,10%	49,80%
Nivell ALT d'implicació	Nbre	2	45	34	4	85
	%	20,00%	36,90%	55,70%	22,20%	40,30%
TOTAL	Nbre	10	122	61	18	211
	%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Chi-quadrat de Pearson		11,745				
Significació (bilateral)		0,068				

Finalment, s'ha comprovat si l'elevada implicació es relacionava amb els nivells d'escolarització de fills i filles (taula 11b). Aquí s'han obtingut resultats encara més clars, però només tendencialment significatius (Chi quadrat=11,745; $p=0,068$).

En definitiva, es pot dir que es compta amb una mostra de pares i mares d'elevada implicació parental (acompanyament dels fills, supervisió dels seus processos educatius, bona comunicació intrafamiliar), exercida per pares i mares, a totes les edats i en tots els nivells educatius dels fills i filles, tot i moderadament menor la implicació amb els infants i joves escolaritzats a secundària que a infantil i primària.

3.3. Posicionaments bàsics dels pares i mares

La definició de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) sobre la salut sexual proposa una visió àmplia de la salut i un doble vincle entre salut i sexualitat determinant un desenvolupament ple de la sexualitat en el marc del dret a la salut. L'enfocament integral de l'Educació Sexual que promou la UNESCO (2018), també incideix sobre la perspectiva dels contextos normalitzats de vida dels infants i adolescents. Des d'aquest plantejament, el paper de pares i mares és fonamental. La família, per tant, manté el seu rol de nucli fonamental en l'educació de qualsevol subjecte, la seva influència és decisiva en el desenvolupament psicoafectiu i la conformació de la personalitat d'un individu, per aquest motiu els organismes internacionals esmentats insisteixen que l'educació emocional, afectiva i sexual, constitueix un aspecte central de l'educació integral.

Encara que l'educació emocional, afectiva i sexual és part important de les funcions dels pares i les mares, aquesta no sempre és assumida adequada i efectivament, ja que una proporció de pares i mares deixen a l'atzar aquesta part de l'educació de les seves filles i fills, evitant assumir una posició proactiva i intencional, delegant de manera incerta a l'escola, els mitjans de comunicació, les xarxes socials o altres productes d'internet aquesta responsabilitat. Els fills i filles han de poder comptar amb el suport, la confiança i la comprensió per al seu desenvolupament maduratiu, per afrontar els seus dubtes i conflictes, que només un canal de comunicació afectiva, en els contextos de confiança entre pares i mares, filles i fills, pot aconseguir.

En conseqüència, en la present investigació es va plantejar a pares i mares reflexionar sobre els coneixements, actituds i pràctiques sexuals per orientar millor als seus fills i filles, ja que la maduració psicosocial i l'aprenentatge de la sexualitat no requereix de sessions formatives, sinó de la comunicació quotidiana i a través de la família, intercanviant missatges explícits, verbals o no verbals, a través dels quals van conformant una actitud negativa o positiva sobre el seu cos, les emocions, els afectes, la sexualitat i les relacions amb altres persones.

A les taules 12a i b, es confronta els pares i les mares amb una selecció de qüestions que resumeixen posicionaments clau dels processos d'educació afectiva i sexual. Es presenten en cinc blocs.

PRIMER BLOC: ACTITUD POSITIVES DE PARES I MARES

- 2. Considero que la sexualitat és una part important de l'ésser humà: **94,8%**
- 3. Crec que és important parlar d'afectivitat i sexualitat amb les meves filles o fills: **94,3%**
- 5. En casa s'ha de parlar de sexualitat: **90,5%**
- 6. Tinc la intenció de parlar amb les meves filles o fills sobre afectivitat i sexualitat: **92,4%**
- 15. Penso que per les meves filles o fills és important que parlem de sexualitat: **78,7%**
- 21. Em preocupa que puguin ser víctimes d'assetjament a través de xarxes socials o que rebin pornografia: **78,2%**

Dominen les actituds positives: reconeixement de la importància de la sexualitat, disponibilitat a parlar-ne i actituds protectores, pel que fa a les xarxes socials.

SEGON BLOC: DUBTES DE PARES I MARES

- 7. M'incomoda parlar sobre sexualitat amb els meus fills o filles: **43,6%**
- 10. Penso que em costa (o em costaria) més parlar de sexualitat amb el meu fill que amb la meva filla: **20,9%**
- 11. Els dubtes sobre afectivitat i sexualitat en els fills són més complicades que en les filles: **16,6%**
- 17. Penso que puc incitar als meus fills o filles a tenir relacions sexuals si parlo de sexualitat: **10,0%**
- 18. Prefereixo que el meu fill o la meva filla sigui heterosexual abans que homosexual o bisexual: **19,4%**
- 24. Em preocupa l'edat en la que el meu fill pugui començar a tenir relacions sexuals: **64,9%**
- 25. Em preocupa l'edat en la que la meva filla pugui començar a tenir relacions sexuals: **59,2%**
- 26. Crec que hi ha jocs que són més apropiats per a un sexe o un altre: **19,0%**

Els dubtes són minoritaris, amb tres excepcions: la incomoditat de la situació de comunicació, així com els inicis de les relacions sexuals dels fills i les filles. Hi ha una certa tendència sexista, molt moderada, però present entre aproximadament un 20% de pares i mares (més per part dels pares).

TERCER BLOC: CONDUCTA DE PARES I MARES

- 1. Em preocupo per estar informat sobre afectivitat i sexualitat: **80,1%**
- 8. He parlat amb les meves filles o fills sobre sexualitat: **57,3%**
- 9. En cas d'haver parlat sobre sexualitat amb les meves filles o fills, ho he fet amb naturalitat: **75,8%**
- 20. He parlat amb la meua filla o fill sobre xarxes socials per saber utilitzar-les de manera "adequada": **78,2%**
- 22. Evito que les meves filles o fills vegin programes amb contingut pornogràfic: **72,5%**

Les conductes efectives, en la mostra de pares i mares participants, impliquen a un nombre important de persones, tant pel que fa a les conductes d'informació, com pel que fa a les conductes de protecció. Les conductes que representen implicació directa, parlant amb fills i filles, es redueixen de manera considerable.

QUART BLOC: CONDUCTA DE FILLS I FILLES

- 14. Les meves filles o fills em demanen o m'han demanat sobre sexualitat: **33,6%**
- 19. Penso que el meu fill o filla veu material pornogràfic: **14,2%**

La perspectiva de pares i mares sobre les conductes dels fills i filles són parcialment distorsionades per una percepció innocent: no veuen pornografia i no s'interessen per la sexualitat. Cal recordar, en aquest context, que en aquesta mostra el 65,3% dels fills i filles tenen 11 o més anys.

CINQUÈ BLOC: ENFOCAMENT DE L'EAS

- 4. Em sembla bé que s'imparteixi educació afectiu-sexual en els centres educatius: **93,8%**
- 12. Crec que l'EAS hauria de donar-se d'una manera més intensa a les adolescents: **19,4%**

- 13. Crec que l'educació afectiva i sexual hauria de donar-se d'una manera més intensa als adolescents: **18,5%**
- 16. L'educació afectiva i sexual que he rebut és la mateixa que dono o pretenc donar als meus fills o filles: **20,9%**
- 23. És important parlar sobre afectivitat i sexualitat abans que els meus fills o filles tinguin les seves primeres relacions: **85,8%**

L'enfocament és molt correcte, acceptant el paper dels centres educatius (4) i evitant caure en consideracions sexistes (12, 13, 16), incoherents amb els plantejaments de la coeducació. Es considera també la necessitat de que l'EAS sigui preventiva, de promoció de recursos protectors (23).

Com s'ha pogut comprovar, amb l'excepció d'un 15-20% de pares i mares més tradicionals o amb més dubtes, el plantejament és molt coherent amb les recomanacions de la UNESCO (2018).

Un aspecte que cal tenir present és la diferència entre pares i mares, pel que fa a la mostra. En general hi ha una coherència i, per tant, una potencial coparentalitat positiva. No obstant, s'observen discrepàncies importants a algunes qüestions. Es destaquen dues:

- 14. Les meves filles o fills em demanen o m'han demanat sobre sexualitat: observat pel **23,3%** dels pares i per un **36,3%** de mares.
- 15. Penso que per les meves filles o fills és important que parlem de sexualitat: observat pel **67,4%** dels pares i per un **81,5%** de mares.

Tabla 12.a. Grau d'acord amb afirmacions sobre el procés formatiu

D'ACORD o TOTALMENT D'ACORD	Sexe (pare o mare)			Total
	Home	Dona	Total	
1. Em preocupo per estar informat sobre afectivitat i sexualitat.	Núm.	33	136	169
	%	76,7%	81,0%	80,1%
2. Considero que la sexualitat és una part important de l'ésser humà.	Núm.	42	158	200
	%	97,7%	94,0%	94,8%
3. Crec que és important parlar d'afectivitat i sexualitat amb les meves filles o fills.	Núm.	40	159	199
	%	93,0%	94,6%	94,3%
4. Em sembla bé que s'imparteixi educació afectiu-sexual en els centres educatius.	Núm.	40	158	198
	%	93,0%	94,0%	93,8%
5. En casa s'ha de parlar de sexualitat.	Núm.	36	155	191
	%	83,7%	92,3%	90,5%
6. Tinc la intenció de parlar amb les meves filles o fills sobre afectivitat i sexualitat.	Núm.	38	157	195
	%	88,4%	93,5%	92,4%
7. M'incomoda parlar sobre sexualitat amb els meus fills o filles.	Núm.	21	71	92
	%	48,8%	42,3%	43,6%
8. He parlat amb les meves filles o fills sobre sexualitat.	Núm.	20	101	121
	%	46,5%	60,1%	57,3%
9. En cas d'haver parlat sobre sexualitat amb les meves filles o fills, ho he fet amb naturalitat.	Núm.	27	133	160
	%	62,8%	79,2%	75,8%
10. Penso que em costa (o em costaria) més parlar de sexualitat amb el meu fill que amb la meva filla.	Núm.	10	34	44
	%	23,3%	20,2%	20,9%
11. Els dubtes sobre afectivitat i sexualitat en els fills són més complicades que en les filles.	Núm.	10	25	35
	%	23,3%	14,9%	16,6%
12. Crec que l'EAS hauria donar-se d'una manera més intensa a les adolescents.	Núm.	14	27	41
	%	32,6%	16,1%	19,4%
13. Crec que l'educació afectiva i sexual hauria donar-se d'una manera més intensa als adolescents.	Núm.	13	26	39
	%	30,2%	15,5%	18,5%
TOTAL	Núm.	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabla 12.b. Grau d'acord amb afirmacions sobre el procés formatiu

D'ACORD o TOTALMENT D'ACORD	Sexe (pare o mare)			Total
	Home	Dona		
14. Les meves filles o fills em demanen o m'han demanat sobre sexualitat.	Núm.	10	61	71
	%	23,3%	36,3%	33,6%
15. Penso que per les meves filles o fills és important que parlem de sexualitat.	Núm.	29	137	166
	%	67,4%	81,5%	78,7%
16. L'educació afectiva i sexual que he rebut és la mateixa que dono o pretenc donar als meus fills o filles.	Núm.	9	35	44
	%	20,9%	20,8%	20,9%
17. Penso que puc incitar als meus fills o filles a tenir relacions sexuals si parlo de sexualitat.	Núm.	7	14	21
	%	16,3%	8,3%	10,0%
18. Prefereixo que el meu fill o la meva filla sigui heterosexual abans que homosexual o bisexual.	Núm.	11	30	41
	%	25,6%	17,9%	19,4%
19. Penso que el meu fill o filla veu material pornogràfic.	Núm.	5	25	30
	%	11,6%	14,9%	14,2%
20. He parlat amb la meva filla o fill sobre xarxes socials per saber utilitzar-les de manera "adequada".	Núm.	32	133	165
	%	74,4%	79,2%	78,2%
21. Em preocupa que puguin ser víctimes d'assetjament a través de xarxes socials o que rebin pornografia.	Núm.	33	132	165
	%	76,7%	78,6%	78,2%
22. Evito que les meves filles o fills vegin programes amb contingut pornogràfic.	Núm.	32	121	153
	%	74,4%	72,0%	72,5%
23. És important parlar sobre afectivitat i sexualitat abans que els meus fills o filles tinguin les seves primeres relacions.	Núm.	38	143	181
	%	88,4%	85,1%	85,8%
24. Em preocupa l'edat en la que el meu fill pugui començar a tenir relacions sexuals.	Núm.	27	110	137
	%	62,8%	65,5%	64,9%
25. Em preocupa l'edat en la que la meva filla pugui començar a tenir relacions sexuals.	Núm.	24	101	125
	%	55,8%	60,1%	59,2%
26. Crec que hi ha jocs que són més apropiats per a un sexe o un altre.	Núm.	12	28	40
	%	27,9%	16,7%	19,0%
TOTAL	Núm.	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Atenent els dubtes sobre actituds sexistes entre els pares i les mares, se'ls ha demanat que consideressin una situació imaginària, a la qual haurien de fer un regal a un nin o a una nina de 7 anys. Pel que fa a la nina de 7 anys (Tabla 13a), al marge d'un reduït percentatge de pares i mares (identificat abans), els tres regals més seleccionats (>30%), són: una bicicleta (52,1%), un puzzle (37,0%) i unes sabates d'esport (30,8%). Per tant, es pot observar un posicionament positiu respecte dels tòpics sexistes.

Tabla 13.a. En cas de fer un regal a una NINA de 7 any, què li regalaria?

	Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Signifi. (bilat)	
	Home	Dona				
Disfressa de Spiderman	Núm.	3	12	15	0,001	0,970
	%	7,0%	7,1%	7,1%		
Cotxe	Núm.	7	13	20	2,911	0,088
	%	16,3%	7,7%	9,5%		
Pilota de fútbol	Núm.	3	12	15	0,001	0,970
	%	7,0%	7,1%	7,1%		
Puzzle	Núm.	19	59	78	1,208	0,272
	%	44,2%	35,1%	37,0%		
Bicicleta	Núm.	21	89	110	0,235	0,628
	%	48,8%	53,0%	52,1%		
Sabates d'esport	Núm.	14	51	65	0,078	0,780
	%	32,6%	30,4%	30,8%		
Tren	Núm.	7	14	21	2,412	0,120
	%	16,3%	8,3%	10,0%		
Casa pepas	Núm.	10	27	37	1,222	0,269
	%	23,3%	16,1%	17,5%		
Barbie	Núm.	8	26	34	0,248	0,619
	%	18,6%	15,5%	16,1%		
TOTAL	Núm.	43	168	211		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

Pel que fa al regal per al nin de 7 anys (taula 13b), com abans, al marge d'un reduït percentatge de pares i mares (inferior al 20%), els tres regals més seleccionats (>25%), són: un llibre de contes (44,5%), un puzzle (44,0%) i un cotxe (27,0%). El regal més seleccionat que es repetia: el puzzle, ha estat seleccionat en segon lloc tant en un cas com a l'altre. El cotxe, una altra opció repetida, només s'ha seleccionat de manera important per al nin. Altres opcions repetides (per exemple: Casa de pepas), no ha estat seleccionat de manera significativa ni per la nina ni pel nin.

Una altra vegada, es pot confirmar un posicionament positiu respecte dels tòpics sexistes, amb qualque dubte.

Taula 13.b. En cas de fer un regal a una NIN de 7 any, què li regalaria?

		Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		Home	Dona			
Ordinador	Nbre	8	16	24	2,801	0,094
	%	18,6%	9,5%	11,4%		
Pepa	Nbre	2	10	12	0,108	0,742
	%	4,7%	6,0%	5,7%		
Llibre de contes	Nbre	18	76	94	0,158	0,691
	%	41,9%	45,2%	44,5%		
Cotxe	Nbre	18	39	57	6,037	0,014
	%	41,9%	23,2%	27,0%		
Puzzle	Nbre	17	74	91	0,284	0,594
	%	39,5%	44,0%	43,1%		
Casa de pepas	Nbre	3	12	15	0,001	0,970
	%	7,0%	7,1%	7,1%		
Diari	Nbre	4	15	19	0,006	0,939
	%	9,3%	8,9%	9,0%		
Estoig escolar	Nbre	15	33	48	4,525	0,033
	%	34,9%	19,6%	22,7%		
Disfressa de Wonder Woman	Nbre	5	9	14	2,173	0,140
	%	11,6%	5,4%	6,6%		
TOTAL	Nbre	43	168	211		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

3.5. Situació, necessitats i enfocament de l'Educació Afectiva i Sexual

S'ha pogut identificar abans un cert acord implícit amb l'enfocament integral de l'Educació Afectiva i Sexual. A continuació s'intenta concretar, fer explícita, la posició de pares i mares sobre aquesta educació.

La promoció d'hàbits positius de salut integral es reconeix per la UNESCO (2018) i l'OMS (2019) com una forma efectiva de millora i protecció dels processos de maduració de fills i filles, i precisa la col·laboració de les famílies, els centres educatius i els serveis de salut. A més de l'educació afectiva i sexual, la promoció de la salut emocional i sexual inclou altres accions com el desenvolupament de polítiques de suport al benestar individual i col·lectiu, la reducció dels factors de risc i altres. Aquestes qüestions i d'altres, com l'edat en la qual sembla necessari començar de manera clara, s'han plantejat als pares i les mares.

Una de les qüestions que més preocupa, encara que només es refereixi a una qüestió secundària, és el de l'edat a la qual s'hauria de començar a parlar d'afectivitat, sexualitat amb els fills i filles. Si es considera que s'ha de contestar les preguntes que els fills i filles fan sobre qualsevol tema que els hi preocupi, quan els hi preocupa, llavors l'edat pot variar, però serà a una edat baixa, coincidint amb el desenvolupament del llenguatge. Les preguntes sobre aquest tema poden relacionar-se amb els òrgans sexuals ("per què un nin té penis i una nina no?", per exemple) o poden estar implícites en una conducta de tocaments que els hi produeix plaer i que no s'oculta als pares i mares.

En qualsevol cas, pares i mares han entès aquesta qüestió com a referida a xerrades més monogràfiques i estructurades, així la mitjana d'edat que identifiquen per a començar a parlar del tema són els 10,62 anys (taula 14a), cal considerar que les opcions van des dels 0 anys fins els 17, amb un 39,8% que no sap què contestar.

Taula 14.a. Crec que l'edat més apropiada per xerrar sobre afectivitat i sexualitat amb la meva filla o fill és a partir de...

N	Vàlids	127
	Ns / Nc	84
Mitjana		10,62
Mediana		11,00
Desv. Est.		3,002
Mínim		0
Màxim		17

Taula 14.b. L'edat més apropiada per xerrar sobre afectivitat i sexualitat amb la meua filla o fill és a partir de.... SEXE

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Des dels primers anys	Nbre.	0	2	2
	%	0,0%	1,2%	0,9%
Coincidint amb l'educació primària (4-11)	Nbre.	16	52	68
	%	37,2%	31,0%	32,2%
Coincidint amb l'ESO	Nbre.	17	40	57
	%	39,5%	23,8%	27,0%
No ho sé	Nbre.	10	74	84
	%	23,3%	44,0%	39,8%
TOTAL	Nbre.	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	7,780			
Significació (bilateral)	0,051			

Quan es planteja l'anàlisi per grans grups d'edat, la majoria no es compromet amb cap edat, no sap què contestar, perquè encara que es tracti de pares i mares motivats i implicats, no han format un criteri amb fonament científic que els aportí seguretat. Les mares dubten més que els pares, un 44,% de les mares prefereix no contestar, mentre només ho deixen de fer un 23,3% dels pares.

El segon grup més nombrós és el que identifica l'Educació Primària com el període més adequat per a desenvolupar aquesta educació, seguits dels qui consideren que el període de plena adolescència (coincidint amb l'ESO), és el més adequat. Per tant, entre pares i mares, hi ha molta cautela, però entre la infància escolaritzada sembla que hi ha un cert consens que s'hauria de començar.

La majoria d'experts i expertes en educació sexual consideren que no s'ha d'esperar a l'educació secundària, amb tallers que habitualment se centren en prevenir el risc d'embarassos no desitjats i la infeccions de transmissió sexual. Als 12-13 anys ja han s'han integrat molts prejudicis, estereotips i distorsions; molt més en el context actual de fàcil accés a la pornografia i a comunicacions dubtoses en les xarxes socials. Quan començar? Hi ha un cert consens a indicar que s'educa en emocions, afectes i sexualitat des del naixement. Es fa quan s'acaricia el nadó, quan es reconeixen els seus desitjos i necessitats, o quan se'ls corregeix amb rudesa una expressió de plaer. Sembla recomanable tenir present que abans d'arribar a la pubertat s'haurien de conèixer les emocions bàsiques, el cos i els seus canvis, les diferents etapes i altres qüestions rellevants (Lameiras, Carrera, 2009).

Malgrat la cautela, per part de pares i mares, sobre les edats d'inici, un 51,2% ja han xerrat amb els fills i filles (taula 15). Ho han fet amb més freqüència les mares (56,0%) que els pares (32,6%), de fet hi ha un patró clarament diferenciat per gènere (Chi quadrat=7,499; $p<0,05$). Les mares sembla que assumeixen aquesta responsabilitat, tal vegada per aquest motiu són més cauteloses a l'hora de comprometre amb una edat d'inici clara.

Taula 15. He xerrat amb el meu fill o filla sobre afectivitat i sexualitat. SEXE

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Sí	Nbre.	14	94	108
	%	32,6%	56,0%	51,2%
No	Nbre.	29	74	103
	%	67,4%	44,0%	48,8%
TOTAL	Nbre	43	168	211
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	7,499			
Significació (bilateral)	0,006			

El grup està quasi dividit a la meitat entre les persones que han parlat amb els fills o filles i els que no. Cal destacar la sinceritat dels i les participants, ja que tots i totes han aportat la seva informació i així, a aquesta qüestió, no hi ha ni un pare o mare que no contesti.

Considerant només els 103 (48,8%) que no han parlat encara amb els fills i les filles, se'ls hi ha demanat per la motivació (Taula 16). Les motivacions aportades són clares i es vinculen a la concepció de com ha de ser la comunicació sobre el tema, també a la sensació de que es necessita millorar la preparació. Les principals motivacions, per ordre d'importància, són:

- Edat inapropiada del meu fill o filla (53,4%).
- Vergonya (13,6%), tot i que afecta bàsicament els pares, amb una diferència per sexe consistent (Chi quadrat=6,73; $p<0,05$).
- Falta de coneixements sobre afectivitat i sexualitat (10,7%).

Tabla 16. En cas de no haver xerrat amb el meu fill o filla sobre afectivitat i sexualitat, es deu a...

	Sexe (pare o mare)			Chi-quad.	Signifi. (bilat)	
	Home	Dona	Total			
Falta de coneixements sobre afectivitat i sexualitat	Núm.	2	9	11	0,606	0,436
	%	6,9%	12,2%	10,7%		
Edat inapropiada del meu fill o filla	Núm.	16	39	55	0,051	0,821
	%	55,2%	52,7%	53,4%		
Sexe del fill o la filla	Núm.	1	0	1	2,577	0,108
	%	3,4%	0,0%	1,0%		
Falta de comprensió de la filla o fill	Núm.	2	8	10	0,364	0,546
	%	6,9%	10,8%	9,7%		
Vergonya	Núm.	8	6	14	6,73	0,009
	%	27,6%	8,1%	13,6%		
Falta de confiança amb les filles o fills	Núm.	1	2	3	0,041	0,840
	%	3,4%	2,7%	2,9%		
Falta de temps	Núm.	2	3	5	0,364	0,546
	%	6,9%	4,1%	4,9%		
TOTAL	Núm.	29	74	103		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

Pel que fa a l'edat, tal vegada es pot aclarir que la comunicació sobre afectivitat i sexualitat inclou molts continguts, des de parlar de sentiments i emocions fins parlar de la sexualitat o del plaer. Sense fer "xerrades" monogràfiques, es pot anar tractant aquests temes amb naturalitat, sempre contextualitzats (interessos i preocupacions de fills i filles), incloent preguntes sobre els dubtes i inquietuds per copsar el plantejament que fan, etc. Hi ha maneres d'incloure a la comunicació quotidiana, les qüestions inicials d'aquests tipus d'educació de les emocions, afectes i la sexualitat.

Aquest tema i les altres dues motivacions rellevants: vergonya i falta de coneixements, amb pares i mares implicats, es pot tractar amb sessions preparatòries que facilitaran una millora de la comunicació i una millora de la parentalitat.

Considerant només els 108 (51,2%) que sí han parlat, se'ls hi ha demanat per la reacció que han observat en els fills i les filles (taula 17). Bàsicament, dues rellevants:

- Positiva (75,9%), bàsicament són les mares les que l'observen, amb una diferència per sexe consistent (Chi quadrat=5,915; $p<0,05$).
- Vergonya (26,9%), aquí són els pares els qui observen aquesta emoció per part dels fills o les filles, amb una diferència per sexe consistent (Chi quadrat=4,388; $p<0,05$).

Taula 17. En cas de sí haver xerrat sobre afectivitat i sexualitat amb la meua filla o fill, la seva reacció ha estat o sol ser...

		Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Home	Dona			
Positiva	Nbre	7	75	82	5,915	0,015
	%	50,0%	79,8%	75,9%		
De rebuig	Nbre	1	1	2	2,477	0,115
	%	7,1%	1,1%	1,9%		
De vergonya	Nbre	7	22	29	4,388	0,036
	%	50,0%	23,4%	26,9%		
Han tractat d'evitar la conversa	Nbre	2	15	17	0,026	0,873
	%	14,3%	16,0%	15,7%		
TOTAL	Nbre	14	94	108		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

L'experiència de generar reaccions positives (interès, motivació, connexió emocional, etc.), és de les més importants de les relacions a les dinàmiques familiars. És pot identificar amb l'autoeficàcia parental, és a dir, amb la percepció de les pròpies capacitats per fer de pares i mares (Albanese, Russo, Geller, 2019). En moltes ocasions, es desenvolupa de manera natural, però també es pot formar o millorar, mitjançant programes de competència familiar, per aconseguir que la majoria de famílies puguin tenir aquesta experiència (Orte, Ballester, Amer, 2020).

La vergonya, per part de fills i filles, juntament amb les conductes d'evitació, normalment es relacionen amb la manca de comunicació sobre els sentiments. Convé que, com es deia abans, aquesta comunicació més íntima faci part de la comunicació habitual des de la primera infància. Es pot fer de maneres molt diverses, però trobar les ocasions per passar temps positiu amb els infants (excursions, esport, passejades, converses tranquil·les, etc.) permet anar introduint aquest tipus de comunicació que millora la confiança, el vincle positiu i el benestar subjectiu de tota la família (Navarro et al., 2017; Savahl et al., 2019).

La formació, entre pares i mares que sí han parlat amb els fills i les filles, s'ha fet majoritàriament de manera autònoma (taula 18), cercant a llibres (17,6%) o

a internet (15,7%), sense diferències entre els pares i les mares. En qualsevol cas, el més destacat ha estat que el 66,7% no ha cercat cap informació, sigui perquè ja estaven formats o perquè el plantejament de les converses ha sigut tal i com es deia abans: molt senzill, contextualitzat en els interessos i inquietuds dels infants.

Taula 18. En cas de **sí haver xerrat** sobre afectivitat i sexualitat amb la meua filla o fill, he cercat informació a...

	Nbre	Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		Home	Dona			
Internet	Nbre	3	14	17	0,392	0,531
	%	21,4%	14,9%	15,7%		
Llibres	Nbre	5	14	19	3,644	0,054
	%	35,7%	14,9%	17,6%		
Consultes a amigats	Nbre	1	6	7	0,012	0,914
	%	7,1%	6,4%	6,5%		
Consultes a familiars	Nbre	0	2	2		
	%	0,0%	2,1%	1,9%		
Consultes a professorat	Nbre	0	0	0		
	%	0,0%	0,0%	0,0%		
Consultes a professionals sanitaris	Nbre	2	7	9	0,746	0,388
	%	14,3%	7,4%	8,3%		
No he cercat informació a cap banda	Nbre	9	63	72	0,041	0,839
	%	64,3%	67,0%	66,7%		
TOTAL	Nbre	14	94	108		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

Considerant només les 108 persones (51,2%) que sí han parlat, s'ha intentat identificar els continguts d'aquestes converses (taula 19). S'han tractat molts temes, set amb molta freqüència:

- Canvis físics (68,5%), el tema clau per a molts fills i filles: Què m'està passant? És molt raonable que sigui el tema més rellevant.
- Afectivitat (65,7%), un altre dels temes fonamentals, relatiu a les eleccions i les emocions en les relacions. La diferència entre una emoció vinculada a les relacions i un afecte és que s'elabora l'emoció mitjançant paraules.
- Orientació sexual (62,0%) i Ús d'anticonceptius (62,0%).
- Embaràs (58,3%) i consentiment (58,3%).

- Infeccions de transmissió sexual (57,4%), encara que són les mares les que en parlen, amb una diferència per sexe significativa (Chi quadrat=5,470; $p < 0,05$).

Com es pot observar es tracten qüestions relatives a la maduració (canvis, afectes, orientació sexual), juntament amb qüestions enfocades des d'una perspectiva preventiva (anticonceptius, embaràs o consentiment). No hi ha una única combinació de temes bona, mentre dominin les qüestions centrals, com les plantejades, adaptades a les edats i inquietuds, evitant pors i estereotips, les converses seran positives. Els programes d'EAS han intentat provar com estructurar i enfocar la comunicació en el context familiar i educatiu, les opcions són diverses i encara es troben en procés d'avaluació (Breuner, Mattson, 2016; Lameiras, Carrera, & Rodríguez, 2016; Walsh, Zwi, Woolfenden, Shlonsky, 2018).

Taula 19. En cas de **sí haver xerrat** sobre afectivitat i sexualitat amb la meua filla o fill sobre sexualitat, hem xerrat de...

		Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Sig-nific. (bilat)
		Home	Dona			
Ús d'anticonceptius	Nbre	7	60	67	0,99	0,320
	%	50,0%	63,8%	62,0%		
Tipus d'anticonceptius	Nbre	3	41	44	2,485	0,115
	%	21,4%	43,6%	40,7%		
Orientació sexual (homosexualitat, heterosexualitat, etc)	Nbre	9	58	67	0,035	0,853
	%	64,3%	61,7%	62,0%		
Embaràs	Nbre	3	58	63	3,386	0,066
	%	35,7%	61,7%	58,3%		
Consentiment	Nbre	8	55	63	0,009	0,923
	%	57,1%	58,5%	58,3%		
Infeccions de transmissió sexual	Nbre	4	58	62	5,470	0,019
	%	28,6%	61,7%	57,4%		
Canvis físics	Nbre	7	67	74	2,557	0,110
	%	50,0%	71,3%	68,5%		
Contingut sexual a la televisió o Internet	Nbre	6	47	53	0,249	0,618
	%	42,9%	50,0%	49,1%		
Pràctiques sexuals	Nbre	1	13	14	0,483	0,487
	%	7,1%	13,8%	13,0%		
Afectivitat	Nbre	8	63	71	0,528	0,467
	%	57,1%	67,0%	65,7%		
Cap tema dels anteriors	Nbre	0	1	1		
	%	0,0%	1,1%	0,9%		
TOTAL	Nbre	14	94	108		
	%	100,0%	100,0%	100,0%		

Tornant a tota la mostra, per tal d'aclarir quins temes es consideren més rellevants, s'ha demanat quins són els més importants i si ho són per fills i filles o només per un dels sexes. Cal dir que l'opció de reservar qualche tema només per fills o per filles en cap cas ha passat del 20% amb diferència (Chi quadrat amb $p < 0,05$ en tots els casos). Els temes més importants, per al conjunt de la mostra, per ordre de freqüència han sigut els cinc següents:

- Ús d'anticonceptius (**76,8%**).
- Infeccions de transmissió sexual (**68,7%**).
- Consentiment (**67,3%**).
- Embaràs (**61,1%**).
- Afectivitat (**59,7%**).

La selecció segueix combinant prevenció i formació, similar a la identificada a les converses efectives que ja han tingut pares i mares amb fills i filles.

Taula 20. Indica els temes que consideres més importants en l'educació sexual...

		Destinatari			Chi-quad.	Signific. (bilat)
		Al-lots i al-lotes	Només al-lots	Només al-lotes		
Ús d'anticonceptius	Nbre	162	13	13	67,262	0,000
	%	76,8%	6,2%	6,2%		
Tipus d'anticonceptius	Nbre	113	7	26	99,061	0,000
	%	53,6%	3,3%	12,3%		
Orientació sexual (homosexualitat, heterosexualitat, etc)	Nbre	94	12	8	138,793	0,000
	%	44,5%	5,7%	3,8%		
Embaràs	Nbre	129	9	29	73,341	0,000
	%	61,1%	4,3%	13,7%		
Consentiment	Nbre	142	19	20	49,709	0,000
	%	67,3%	9,0%	9,5%		
Infeccions de transmissió sexual	Nbre	145	23	17	42,012	0,000
	%	68,7%	10,9%	8,1%		
Canvis físics	Nbre	97	12	17	110,968	0,000
	%	46,0%	5,7%	8,1%		
Contingut sexual a la televisió o Internet	Nbre	107	18	11	105,572	0,000
	%	50,7%	8,5%	5,2%		
Pràctiques sexuals	Nbre	85	10	11	134,763	0,000
	%	40,3%	4,7%	5,2%		
Afectivitat	Nbre	126	14	15	100,798	0,000
	%	59,7%	6,6%	7,1%		
Altres	Nbre	6	3	5	71,847	0,000
	%	2,8%	1,4%	2,4%		

Per a seguir concretant les converses entre pares i mares i els fills i filles, se'ls ha confrontat amb quatre temes concrets de rellevància especial. S'han auto-exclòs els pares i mares que no havien parlat del tema o consideraven no rellevant el tema plantejat. Els temes han estat els següents:

- Com es pot infectar una persona amb VIH. Han xerrat el 36,5%. El consideren rellevant el 95,7% dels que encara no ho han fet.
- El preservatiu com a mesura per prevenir l'VIH. Han xerrat el 37,9%. El consideren rellevant el 94,2% dels que encara no ho han fet.
- Com obtenir un preservatiu. Han xerrat el 28,9%. El consideren rellevant el 94,3% dels que encara no ho han fet.
- Recomanació dels preservatius, haurien de dur preservatius. Han xerrat el 27,0%. El consideren rellevant el 92,7% dels que encara no ho han fet.

Si es considera que el 36,5% dels pares i mares tenen fills i filles de 12 o més anys, es pot dir que la majoria d'aquests han parlat d'aquests temes.

Taula 21. Comunicació amb les vostres filles o fills

	Sexe (pare o mare)		Total	Chi-quad.	Signific. (bilat)	
	Home	Dona				
1. Si hem xerrat sobre com es pot infectar una persona amb VIH	Nbre	12	65	77	2,205	0,531
	(1)	27,90%	38,70%	36,50%		
En cas d'haver respost NO: Crec que és important xerrar-ho	Nbre	19	69	88	1,753	0,416
	(2)	90,50%	97,20%	95,70%		
2. Si hem xerrat del preservatiu com a mesura per prevenir l'VIH	Nbre	10	70	80	6,158	0,104
	(1)	23,30%	41,70%	37,90%		
En cas d'haver respost NO: Crec que és important xerrar-ho	Nbre	21	60	81	1,753	0,416
	(2)	91,30%	95,20%	94,20%		
3. Si hem xerrat sobre com obtenir un preservatiu	Nbre	7	54	61	4,859	0,182
	(1)	16,30%	32,10%	28,90%		
En cas d'haver respost NO: Crec que és important xerrar-ho	Nbre	22	78	100	0,891	0,641
	(2)	91,70%	95,10%	94,30%		
4. Si hem xerrat que haurien de dur preservatius	Nbre	7	50	57	3,718	0,294
	(1)	16,30%	29,80%	27,00%		
En cas d'haver respost NO: Crec que és important xerrar-ho	Nbre	22	79	101	0,239	0,887
	(2)	91,70%	92,90%	92,70%		

(1) Aquests percentatges es calculen a partir del total de famílies (N=211). Cal recordar que 79 pares i mares tenen fills o filles de 12 o més anys, és a dir, un 36,5% de la mostra.

(2) Aquests percentatges es calculen a partir del total de famílies que han contestat que "No" han xerrat del tema

A continuació, es passa a un altre tema, a la conducta sexual més bàsica, d'acord amb els cinc nivells proposats per Schofield et al. (2008): la masturbació en privat. S'han plantejat de manera separada en relació als fills i a les filles, per tal de captar la percepció diferenciada.

Cal recordar que la masturbació pot trobar-se a qualsevol edat, ten en nins com en nines. La masturbació infantil es caracteritza per ser egocèntrica i auto-eròtica, és a dir, centrada en sensacions de plaer intrínseques a l'individu mateix. La masturbació a l'adolescència (primera expressió de la masturbació adulta) té clara projecció cap a l'exterior, basada en imatges sexuals d'altres persones o d'actes sexuals. És la conducta sexual més freqüent i no hauria de ser culpabilitzat cap infant o adolescent per la seva pràctica (Haus, Thompson, 2020).

Dels 142 pares i mares que tenen fills, el 24,6% del conjunt de la mostra creuen que els seus fills es masturben; però, el 34,5% reconeix que no ho sap, sense diferències significatives segons el sexe del progenitor (taula 22a). Sí s'observen diferències significatives en funció del nombre de fills (taula 22b), reconeixent la masturbació significativament més quan tenen 2 o més fills ($\chi^2_{\text{quadrat}}=25,011$; $p<0,05$). S'ha donat l'opció de que els pares o mares que ho considerin s'auto-exclouin d'aquesta qüestió. Ho han fet 7 persones, de tal manera que no s'invalida la taula.

Taula 22.a. Crec que el meu fill o fills es masturben. SEXE

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Sí	Nbre	5	30	35
	%	17,9%	26,3%	24,6%
No	Nbre	13	38	51
	%	46,4%	33,3%	35,9%
No ho sé	Nbre	8	41	49
	%	28,6%	36,0%	34,5%
No aplicable (segons pares i mares)	Nbre	2	5	7
	%	7,1%	4,4%	4,9%
TOTAL	Nbre	28	114	142
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson	2,428			
Significació (bilateral)	0,488			

Taula 22.b. Crec que el meu fill o fills es masturben. NOMBRE DE FILLS

		Nombre de fills (al·lots)			Total
		1 fill	2 fills	3 o més fills	
Sí	Nbre	20	13	2	35
	%	20,2%	33,3%	50,0%	24,6%
No	Nbre	42	9	0	51
	%	42,4%	23,1%	0,0%	35,9%
Chi-quadrat de Pearson		25,011			
Significació (bilateral)		0,000			

Dels 143 pares i mares que tenen filles, el 14,7% del conjunt de la mostra creuen que les seves filles es masturben; però, el 38,5% reconeix que no ho sap, sense diferències significatives segons el sexe del progenitor (taula 23a), ni els pares ni les mares reconeixen la conducta sexual de les seves filles. Pel que fa a les filles, no s'observen diferències significatives en funció del nombre de fills (taula 23b). S'ha donat l'opció de que els pares o mares que ho considerin s'auto-exclouin d'aquesta qüestió. Pel que fa a les filles, ho han fet 9 persones, per tant no es veu afectada la validesa de la taula.

Taula 23.a. Crec que la meva filla o filles es masturben. SEXE

		Sexe (pare o mare)		Total
		Home	Dona	
Sí	Nbre	2	19	21
	%	7,1%	16,5%	14,7%
No	Nbre	16	42	58
	%	57,1%	36,5%	40,6%
No ho sé	Nbre	8	47	55
	%	28,6%	40,9%	38,5%
No aplicable (segons pares i mares)	Nbre	2	7	9
	%	7,1%	6,1%	6,3%
TOTAL	Nbre	28	115	143
	%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		4,635		
Significació (bilateral)		0,201		

Taula 23.b. Crec que la meua filla o filles es masturben. NOMBRE DE FILLES

	Número de fills (al·lots)			Total	
	1 fill	2 fills	3 o més fills		
Sí	Nbre	16	5	0	21
	%	15,1%	14,3%	0,0%	14,7%
No	Nbre	39	17	2	58
	%	36,8%	48,6%	100,0%	40,6%
Chi-quadrat de Pearson	6,940				
Significació (bilateral)	0,326				

Com s'ha pogut observar, a les taules 22a i 23a, hi ha una percepció molt diferenciada segons el sexe. Es reconeix en un 24,6% dels fills i només en un 14,7% de les filles. Per les enquestes fetes als i a les adolescents, es pot pensar que hi ha més masturbació entre els adolescents (85,4% ho fan habitualment), front a les adolescents (33,2%); per tant, no només es tracta d'una percepció diferenciada influïda per un cert sexisme, sinó d'una conducta amb freqüències parcialment diferents.

Tot i que la masturbació pot constituir ja una conducta sexual comú durant la infància (Mallants i Casteels, 2008), serà al llarg de la pubertat i l'adolescència quan incrementi considerablement la seva freqüència, constituint una forma de coneixement del propi cos i de la seva capacitat sexual, a més d'una font de plaer; en qualsevol cas, es pot pensar en la masturbació com una expressió normal d'una sexualitat saludable (Lucke, 2020). Donada la rellevància d'aquesta conducta sexual en l'adolescència, la majoria de programes d'educació afectiva i sexual, adreçats a adolescents i joves, aborden aquesta conducta des d'una perspectiva dels coneixements i actituds cap a la mateixa. Per als pares i les mares també és també recomanable conèixer la importància d'aquesta conducta sexual comú.

Amb una certa freqüència, difícil de concretar, els pares i les mares pensen la sexualitat dels fills i filles des de la seva experiència de la sexualitat o, pitjor, es deixen influir per pensaments il·lusoris com pensar que a l'escola aprendran el que hagin d'aprendre, que els i les adolescents ho aprenen tot pel seu compte, o que abans de l'adolescència són massa petits per parlar dels dubtes que plantegen sobre el cos o la sexualitat, que la sexualitat comença amb la pubertat i que abans no hi ha res, que tenen tanta informació com volen o que la poden cercar a internet, es considera l'efecte de la pornografia com a de poca importància, o es pensa que l'educació sexual incita a la pràctica sexual... Com s'ha anat seguint a les dades, la mostra de pares i mares de l'estudi, no han mostrat un nivell de distorsions apreciable. El seu nivell d'implicació els ha fet reflexionar sobre aquestes qüestions i han format un criteri, majoritàriament positiu.

Per tal de concretar el nivell de distorsió que encara es pogués mantenir s'ha confrontat a pares i mares amb dos tòpics: les expectatives sobre les primeres relacions de parella i sobre les primeres relacions sexuals. També s'han diferenciat els fills de les filles. La primera qüestió es referia a l'edat en la qual es realitzarà aquesta conducta de tenir parella i de tenir les primeres relacions sexuals. Pel que fa als fills, pare i mare consideren que la primera parella la tindran als 15 anys, igual que la primera relació sexual: als 15 o quasi 16 (taula 24a).

Taula 24.a. Crec que el meu fill començarà...

		Sexe (pare o mare)	
		Home	Dona
...a tenir parella als...	Mitjana	15,11	15,96
	Des.Estàndard	2,283	1,658
	Mínim	11	12
	Màxim	21	20
...a tenir relacions sexuals als...	Mitjana	15,11	15,96
	Des.Estàndard	2,283	1,658
	Mínim	11	12
	Màxim	21	20

Quan la primera qüestió es refereix a les filles, els pares creuen que la tindran als 20 anys i les mares, més realistes, consideren que la primera parella la tindran als 15 anys. La primera relació sexual augmenta un any respecte dels fills, passant als 16 anys o quasi 17 en els dos casos (taula 24b).

Si parem atenció al recorregut (mínim-màxim), aquí ja es pot matisar molt, ja que hi ha pares i mares que situen als 11-12 anys, en el cas dels fills, i 12-13 en el cas de les filles, les edats de primeres parelles significatives. Mentre els mínims per a les primeres relacions sexuals són també els 11-12 anys per als fills i 13-14 per a les filles. En qualsevol cas, el mínim i màxim només indiquen una posició extrema, no són representatius.

Per l'enquesta feta als adolescents es pot saber que efectivament, les primeres relacions sexuals (no només coitals) es produeixen per a la majoria entre els 15 i 16 anys. Les parelles significatives s'han anat formant, per a la majoria, entre els 14 i 15 anys. Per tant, pares i mares no s'enganyen sobre aquestes conductes de seus fills o filles.

Taula 24.b. Crec que la meva **filla** començarà...

		Sexe (pare o mare)	
		Home	Dona
...a tenir parella als...	Mitjana	20,83	15,82
	Des.Estàndard	4,998	1,570
	Mínim	13	12
	Màxim	31	20
...a tenir relacions sexuals als...	Mitjana	16,56	16,80
	Des.Estàndard	1,580	1,327
	Mínim	13	14
	Màxim	20	20

Si en lloc de demanar per la conducta efectiva, la pregunta es centra en l'edat adequada, introduint un component valoratiu, totes les edats augmenten. Pel que fa als fills, l'edat adequada per a tenir parella i per a tenir relacions sexuals són els 17 anys (taula 25a). Quan es refereixen a les filles, pares i mares discrepen: els pares consideren que l'edat adequada per a tenir parella són els 17 anys, mentre les mares la situen als 18 anys. Curiosament, hi ha més coincidència pel que fa a les edats adequades per a tenir les primeres relacions sexuals: els 17 anys.

Les valoracions de les edats més adequades poden estar influïdes per consideracions de diversos tipus, no només maduratives, ja que pel que fa a aquest factor, les edats segurament serien més baixes. És possible que pares i mares pensin en altres factors de tipus educatiu o en les capacitats de tenir més capacitat d'acceptar i rebutjar les relacions.

Taula 25.a. L'edat adequada perquè el meu **fill** comenci a...

		Sexe (pare o mare)	
		Home	Dona
...a tenir parella als...	Mitjana	17,79	17,14
	Des.Estàndard	4,733	1,568
	Mínim	14	14
	Màxim	30	20
...a tenir relacions sexuals als...	Mitjana	17,21	17,47
	Des.Estàndard	1,988	1,101
	Mínim	14	16
	Màxim	20	20

Taula 25.b. L'edat adequada perquè la meua filla comenci a...

		Sexe (pare o mare)	
		Home	Dona
...a tenir parella als...	Mitjana	17,06	18,30
	Des.Estàndard	2,413	2,406
	Mínim	14	13
	Màxim	25	24
...a tenir relacions sexuals als...	Mitjana	17,44	17,89
	Des.Estàndard	1,149	1,371
	Mínim	15	15
	Màxim	20	22

Com és evident, els fills i filles majoritàriament no acceptaran aquestes valoracions familiars. Sembla una bona recomanació plantejar-se, com a pares i mares, quines creences i valors tenen en relació a les relacions i a la sexualitat, en general i a la dels fills i filles. Plantejar-se i identificar quins tabús en tenen i com aquests poden afectar les relacions amb els fills i filles.

La responsabilitat i la funció dels pares i mares, en el procés maduratiu dels fills i filles comença amb el naixement, s'expressa i realitza de diverses maneres. Les emocions, afectes i la sexualitat també evolucionen al llarg de la infància, motivant creences, actituds, comunicació i conductes. Les pares i les mares amb vincles positius no ho poden ignorar.

Ja que pares i mares pensen en l'adolescència com l'etapa clau per a les relacions, es recomanable recordar que en l'adolescència es produeix una sèrie de canvis evolutius importants tant en l'àmbit psicosexual com socioafectiu. Entre ells el desenvolupament de la pròpia identitat en termes d'autoconcepte i autoestima, i la redefinició de les vinculacions afectives (mares, pares, iguals, persones significatives) ocupen un lloc rellevant. En aquest context, les relacions afectives i també el desig sexual poden respondre a processos definits de manera autònoma, per part de les i els adolescents, o expressar necessitats com l'afirmació personal o la recerca d'experiències afectives intenses.

4

El professorat
i l'Educació
Afectiu-Sexual
de l'alumnat

L'educació afectiva i sexual que es desenvolupa en el sistema educatiu és escassa, puntual, de caràcter preventiu de diversos riscos (embaràs, infeccions de transmissió sexual, assetjament i altres), sense continuïtat i aliena a el currículum formal. Una situació que es podria millorar si s'acaben de concretar els projectes estatals d'introduir l'educació afectiva i sexual, de manera transversal, en totes les etapes educatives, en els propers cursos.

Suècia va ser el primer a introduir una assignatura obligatòria en 1955 i, des d'aleshores, s'han sumat altres, inclosos els més propers a Espanya, com Portugal i França. Segons l'últim estudi de la Federació Internacional de Planificació Familiar, en 21 de 25 països analitzats existia al 2016 un marc legal que empara l'educació sexual. I en 11 de 25 països és obligatòria, encara que la radiografia no és completa perquè no han participat tots i en els últims anys s'han sumat més territoris, com el Regne Unit.

Segons la UNESCO (2018) i l'OMS (2019), l'educació afectiva i sexual no pot ser un tema estrany, singular, o una matèria aïllada, és a dir, segurament s'ha de plantejar com una temàtica a desenvolupar des d'una perspectiva integral, des dels primers anys de l'escolarització, compartint responsabilitats i reflexions amb les famílies i la resta de la comunitat educativa.

Per conèixer si aquest plantejament els sembla adequat i, en qualsevol cas, quin és l'enfocament del professorat de Calvià, se'ls va convidar a participar mitjançant una enquesta específica.

4.1. Mostra de professorat

Varen participar 55 professors i professores dels diversos nivells educatius obligatoris i postobligatoris, sempre amb docència a Calvià. Per tal de mantenir l'anonimat, es va decidir no donar les dades de cursos i centres educatius. A una entrevista específica, presentada en el proper capítol, sí es va demanar l'autorització per informar dels noms i llinatges, així com dels llocs de feina de professionals expertes i experts.

La distribució per sexe mostra una major presència de dones (taula 1), similar a la distribució per sexe del conjunt del professorat que imparteix docència a les Illes Balears (no hi ha dades per Calvià). Segons l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT), al llarg del curs 2018-19, el 26,8% de tot el professorat de centres públics i concertats eren homes i el 73,2% dones.

Taula 1. *Sexe del professorat i professionals*

	Nbre	%
Home	16	29,1
Dona	39	70,9
Total	55	100,0

Un altre criteri per a considerar la validesa de la mostra, és que el professorat participant tingués un criteri format i contrastat amb l'experiència docent. Les dades, presentades en la taula 2, acrediten que s'ha assolit aquest criteri, ja que el 72,7% té 10 o més anys d'experiència.

Taula 2. Anys d'experiència a la professió

	Nbre	%
Fins a 9 anys	15	27,3
10 o més anys	40	72,7
Total	55	100,0

La distribució segons experiència i sexe mostra un equilibri bàsic en la mostra, tot i que professors més joves n'hi ha menys dels que esperàvem. En qualsevol cas, domina el criteri de l'experiència contrastada. Per aquest motiu no s'ha forçat la incorporació d'altres participants.

Taula 3. Anys d'experiència a la professió. SEXE

		Sexe del professional		Total
		Dona	Home	
Fins a 9 anys	Nbre	2	13	15
	% fila	13,3%	86,7%	100,0%
	% columna	12,5%	33,3%	27,3%
10 o més anys	Nbre	14	26	40
	% fila	35,0%	65,0%	100,0%
	% columna	87,5%	66,7%	72,7%
Total	Nbre	16	39	55
	% fila	29,1%	70,9%	100,0%
	% columna	100,0%	100,0%	100,0%

La mostra empírica, no la que es cercava inicialment, però sí l'aconseguida, acredita els equilibris definits com a criteris bàsics. No es tracta d'una mostra probabilística, per tant, els resultats són analitzats amb descripcions de freqüències i amb estadística no paramètrica. Malgrat aquesta limitació, es pot considerar com a una mostra qualitativa de persones amb opinió autoritzada. Aquest capítol té l'objectiu d'identificar els factors i criteris prioritaris pel que fa a les necessitats o a les propostes d'educació afectiva i sexual; precisant la naturalesa de la problemàtica, així com de les orientacions tècniques i polítiques que ja estan en marxa. Segurament, la reflexió sobre aquestes qüestions pot millorar amb les aportacions que es troben a continuació.

4.2. La implicació del professorat en l'educació afectiva-sexual

La primera qüestió, al marge de les definicions estàndard de les grans organitzacions internacionals, va ser la delimitació dels conceptes i orientacions generals de l'Educació Afectiva i Sexual. Les aportacions, fetes com a resposta a una pregunta oberta, es poden estructurar en cinc grans blocs d'importància diversa (taula 4).

El tractament de la informació aportada ha estat tractat amb procediments d'anàlisi de contingut, amb el programa NVIVO12, facilitant la reducció de les 107 aportacions diverses a 18 enunciats diferents.

Hi ha dues persones que no s'han atrevit a fer una definició pròpia, ni tan sols amb una frase genèrica. Per tant, en aquest cas es compta amb 53 persones.

Els cinc blocs, per ordre d'importància són els següents:

PRIMER BLOC: FORMACIÓ INTEGRAL

Inclou 10 aportacions diverses i complementàries, amb participació de totes les persones enquestades, de tal manera que és el bloc principal. S'enfoca com a formació que cal integrar en el currículum, amb continguts diversos, però entesos sempre des de la perspectiva formativa, preocupada pels efectes, però sobretot pel contingut de la formació, és a dir, a aconseguir una bona regulació cognitiva.

Les cinc aportacions amb més suport són les següents:

- Formació de competències i habilitats d'autoconeixement, emocions, relacions, el cos (8 persones: 14,5%).
- Formació per al reconeixement i gestió dels sentiments i les emocions (7 persones: 12,7%).

- Formació per a l'autocontrol responsable de la seva sexualitat (7 persones: 12,7%).
- Formació per al reconeixement i gestió dels sentiments i les emocions (7 persones: 12,7%).
- Formació sobre qüestions biològiques i psicològiques relatives a les emocions i la sexualitat (7 persones: 12,7%).

SEGON BLOC: DRET EDUCATIU

Inclou 2 aportacions, amb participació de 16 persones enquestades (les respostes no són excloents), de tal manera que es el segon bloc en importància. L'enfocament d'aquestes aportacions es centren en el dret que representa l'EAS per als infants i els i les adolescents.

Les aportacions són:

- Procés educatiu clau en la formació integral a la infància (12 persones: 21,8%).
- És un dret de l'alumnat a ser informats/tenir informació sobre emocions, relacions, sexualitat (6 persones: 10,9%).

TERCER BLOC: CREIXEMENT PERSONAL

Inclou 2 aportacions, amb participació de 12 persones enquestades. A aquest bloc hi ha una clara preocupació pels efectes que ha de generar l'EAS: s'han d'aconseguir millores a l'autoestima i a altres components de la vida personal i de les relacions.

Les aportacions són:

- S'orienta a millorar l'autoestima, els afectes, la igualtat i el respecte (8 persones: 14,5%).
- S'orienta a superar mites i a evitar conductes negatives (8 persones: 14,5%).

QUART BLOC: PREVENCIÓ DEL RISC

Inclou 2 aportacions, amb participació de 9 persones enquestades. A aquest bloc s'insisteix en el component de prevenció del risc, característic de bona part de la formació que s'ha fet tradicionalment en relació a l'EAS.

Les aportacions són:

- Prevenció dels maltractaments i abusos sexuals (7 persones: 12,7%).
- Prevenció de situacions de risc (2 persones: 3,6%).

CINQUÈ BLOC: EDUCACIÓ EMOCIONAL I EN VALORS

Inclou 2 aportacions, amb participació de 8 persones enquestades. Es centra en el contingut relatiu a components ètics igualitaris, així com en la regulació emocional que implica l'EAS.

Les aportacions són:

- Educació en valors, en igualtat, sense discriminació (7 persones: 12,7%).
- Educació emocional, regulació emocional (4 persones: 7,3%).

El nombre de professorat masculí bastant limitat, per aquest motiu no es pot calcular la diferència amb les aportacions de les professores. Quan es fragmenten molt les aportacions, com passa sovint en preguntes obertes, no es pot fer aquest tipus de comparacions més acurades. No obstant, homes i dones contesten amb aportacions als cinc blocs que s'han identificat.

Taula 4. Com definiríeu l'Educació Afectiva i Sexual (EAS)?

No excloents	Anys d'experiència docent			Total
		Fins a 9 anys	10 o més anys	
Procés educatiu clau en la formació integral a la infància	Nbre	2	10	12
	%	13,3	25,0	21,8
És un dret de l'alumnat a ser informats sobre emocions, relacions, sexualitat	Nbre	3	3	6
	%	20,0	7,5	10,9
Educació emocional, regulació emocional	Nbre	1	3	4
	%	6,7	7,5	7,3
Educació en valors, en igualtat, sense discriminació	Nbre	2	5	7
	%	13,3	12,5	12,7
Formació de la pròpia identitat, d'actituds, creences i valors	Nbre	1	5	6
	%	6,7	12,5	10,9
Formació d'hàbits de salut emocional, afectiva i sexual	Nbre		4	4
	%		10,0	7,3
Formació de competències i habilitats autoconeixement, emocions, relacions, el cos	Nbre	2	6	8
	%	13,3	15,0	14,5
Formació de les habilitats comunicatives, les relacions afectives	Nbre	1	3	4
	%	6,7	7,5	7,3
Formació per al reconeixement i gestió dels sentiments i les emocions	Nbre	4	3	7
	%	26,7	7,5	12,7
Formació per a l'autocontrol responsable de la seva sexualitat	Nbre	3	4	7
	%	20,0	10,0	12,7
Formació que els fa conscients de la seva sexualitat de manera natural	Nbre	1	2	3
	%	6,7	5,0	5,5
Formació sobre autoconceptius, malalties de transmissió sexual	Nbre	1	2	3
	%	6,7	5,0	5,5
Formació sobre coeducació i diversitat sexual (LGTBI)	Nbre	1	3	4
	%	6,7	7,5	7,3
Formació sobre qüestions biològiques i psicològiques relatives a les emocions i la sexualitat	Nbre		7	7
	%		17,5	12,7
Prevenició de situacions de risc	Nbre	1	1	2
	%	6,7	2,5	3,6
Prevenició dels maltractaments i abusos sexuals	Nbre	4	3	7
	%	26,7	7,5	12,7
S'orienta a millorar l'autoestima, els afectes, la igualtat i el respecte	Nbre	1	7	8
	%	6,7	17,5	14,5
S'orienta a superar mites i a evitar conductes negatives	Nbre	2	6	8
	%	13,3	15,0	14,5
No la sé definir	Nbre		2	2
	%		5,0	3,6
Total		15	40	55
%		100,0	100,0	100,0

Després de les respostes aportades, és necessari aclarir si aquesta formació tan important, que és un dret i que ha de permetre canvis positius molt rellevants, s'ha de desenvolupar als centres educatius. Les taules 5a i 5b inclouen les respostes. Ja gran majoria s'expressa amb claredat: un 60,1% està "completament d'acord" i un altra 27,3% està d'acord. Per tant un 87,4% dels enquestats estan d'acord. No hi ha diferències significatives ni per sexe ni per anys d'experiència docent, com es pot comprovar a les dues taules.

Taula 5.a. Creieu que l'EAS s'ha d'integrar a l'oferta educativa dels centres? SEXE

	Sexe del professorat			Total
	Home	Dona		
Completament d'acord	Nbre	13	25	38
	%	81,3%	64,1%	69,1%
D'acord	Nbre	3	12	15
	%	18,8%	30,8%	27,3%
No ho tenc clar	Nbre	0	2	2
	%	0,0%	5,1%	3,6%
Total		16	39	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,904		
Significació (bilateral)		0,388		

Taula 5.b. Creieu que l'EAS s'ha d'integrar a l'oferta educativa dels centres? ANYS A LA PROFESSION

	Anys d'experiència docent			Total
	Fins a 9 anys	10 o més anys		
Completament d'acord	Nbre	9	29	38
	%	60,0%	72,5%	69,1%
D'acord	Nbre	6	9	15
	%	40,0%	22,5%	27,3%
No ho tenc clar	Nbre	0	2	2
	%	0,0%	5,0%	3,6%
Total		15	40	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		2,222		
Significació (bilateral)		0,329		

Per tal d'aclarir com es pot fer aquesta Educació Afectiva i Sexual, els referents de les experiències desenvolupades pot aportar criteri. Se'ls hi va demanar si coneixien programes d'EAS (taules 6a i 6b). La majoria o no els coneix o no té clar si el que ha conegut era un programa estructurat (63,6%). Com que la majoria de les intervencions es redueixen a xerrades i tallers puntuals, aquest desconcert té fonament.

Taula 6.a. Coneixeu programes per millorar l'educació afectiva i sexual dels nins, les nines i adolescents? SEXE

	Sexe del professorat			Total
	Home	Dona		
Completament d'acord	Nbre	7	13	20
	%	43,8%	33,3%	36,4%
No ho tenc clar	Nbre	9	26	35
	%	56,3%	66,7%	63,6%
Total		16	39	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		0,532		
Significació (bilateral)		0,466		

Taula 6.b. Coneixeu programes per millorar l'educació afectiva i sexual dels nins, les nines i adolescents? ANYS A LA PROFESSIÓ

	Anys d'experiència docent			Total
	Fins a 9 anys	10 o més anys		
Completament d'acord	Nbre	5	15	20
	%	33,3%	37,5%	36,4%
No ho tenc clar	Nbre	10	25	35
	%	66,7%	62,5%	63,6%
Total		15	40	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		0,082		
Significació (bilateral)		0,775		

Pel que fa als programes d'EAS més estructurats i als recursos didàctics que els acompanyen (manuals detallats, instruments d'avaluació, material audiovisual, etc.), tot i que una bona part del professorat reconeix que no els coneix, segurament es pot considerar que es tracta d'un dels nivells en què

més i millor s'ha treballat. De fet, en el conjunt de l'Estat es compta amb alguns programes prometedors, la majoria dirigits especialment a adolescents i joves, i gairebé tots ells accessibles i públics (Lameiras y Carrera, 2009; Martínez, 2019; SIDA STUDI, 2019).

Concretant més el coneixement que té el professorat que ha contestat afirmativament la qüestió anterior, se'ls va demanar que identifiquessin els programes que més valoraven. Es varen identificar cinc programes desenvolupats a les Illes Balears, així com altres 3 a altres comunitats autònomes de l'Estat. De fet, els dos programes estructurats que identificaren amb més freqüència varen ser el programa de Coeducació de la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca (4 persones, 20,0%) i el Programa desenvolupat per l'organització del tercer sector: Red de Ayuda a Niños Abusados (RANA) (4 persones, 20,0%).

Taula 7.a. Quins programes d'EAS coneixeu i valoreu més? SEXE

		Sexe del professorat		
		Home	Dona	Total
Programa EAS als centres de Cons. de Salut	Nbre	0	2	2
	%	0,0%	15,4%	10,0%
Programa Coeducació als centres de Cons. d'Educació	Nbre	1	3	4
	%	14,3%	23,1%	20,0%
Iniciatives de l'Ajunt. de Calvià	Nbre	0	3	3
	%	0,0%	23,1%	15,0%
Programes de RANA	Nbre	2	2	4
	%	28,6%	15,4%	20,0%
Altres activitats singulars (Creu Roja, Ben Amics. xerrades porno UIB...)	Nbre	2	2	4
	%	28,6%	15,4%	20,0%
Programes a altres CC AA	Nbre	2	1	3
	%	28,6%	7,7%	15,0%
Total		7	13	20
%		100,0%	100,0%	100,0%

Taula 7.b. Quins programes d'EAS coneixeu i valoreu més? ANYS A LA PROFESSIÓ

		Anys d'experiència docent		Total
		Fins a 9 anys	10 o més anys	
Programa EAS als centres de Cons. de Salut	Nbre	1	1	2
	%	20,0%	6,7%	10,0%
Programa Coeducació als centres de Cons. d'Educació	Nbre	0	4	4
	%	0,0%	26,7%	20,0%
Iniciatives de l'Ajunt de Calvià	Nbre	0	3	3
	%	0,0%	20,0%	15,0%
Programes de RANA	Nbre	0	4	4
	%	0,0%	26,7%	20,0%
Altres activitats singulars (Creu Roja, Ben Amics. xerrades porno UIB...)	Nbre	3	1	4
	%	60,0%	6,7%	20,0%
Programes a altres CC AA	Nbre	1	2	3
	%	20,0%	13,3%	15,0%
Total		7	13	20
%		100,0%	100,0%	100,0%

Una de les qüestions més discutides, pel que fa als programes d'EAS, és la de l'edat a la qual s'hauria de començar a parlar d'afectivitat, sexualitat amb l'alumnat (taules 8a i 8b). La gran majoria no en té cap dubte i diu que s'hauria de començar des dels primers anys (69,0%). Un altra 18,2% considera que es pot fer coincidint amb l'Educació Primària, finalment, el 21,8% creu que cal esperar a l'Educació Secundària Obligatoria.

S'observa una diferència entre homes i dones, són les professores les que opten per començar a edats més baixes amb un enfocament d'educació primerenca (69,2%, per un 37,5% dels homes). Aquesta diferència no és estadísticament significativa, com tampoc ho és la diferència en funció de l'experiència professional. Cal considerar que no hi ha ningú que s'exclouï de donar una resposta.

Taula 8.a. A quina edat ha de començar l'EAS? SEXE

		Sexe del professorat		Total
		Home	Dona	
Des dels primers anys	Nbre	6	27	33
	%	37,5%	69,2%	60,0%
Coincidint amb l'educació Primària	Nbre	5	5	10
	%	31,3%	12,8%	18,2%
A l'ESO	Nbre	5	7	12
	%	31,3%	17,9%	21,8%
Total		16	39	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		4,943		
Significació (bilateral)		0,084		

Taula 8.b. A quina edat ha de començar l'EAS? ANYS A LA PROFESSIÓ

		Anys d'experiència docent		Total
		Fins a 9 anys	10 o més anys	
Des dels primers anys	Nbre	8	25	33
	%	53,3%	62,5%	60,0%
Coincidint amb l'educació Primària	Nbre	2	8	10
	%	13,3%	20,0%	18,2%
A l'ESO	Nbre	5	7	12
	%	33,3%	17,5%	21,8%
Total		15	40	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-quadrat de Pearson		1,673		
Significació (bilateral)		0,433		

Després de les primeres taules ja es pot confirmar què ha d'incloure l'EAS, que s'ha d'integrar en les ofertes del sistema educatiu i que s'ha d'iniciar en els primers anys. El repte didàctic de com s'ha d'enfocar aquesta educació s'ha plantejat també de manera oberta, perquè el professorat pogués fer aportacions sense sentir-se limitat per opcions predefinides.

A la taula 9 es troben les respostes. S'ha tornat a fer l'anàlisi de contingut, amb el programa NVIVO12, facilitant la reducció de les 112 aportacions diverses a 17 enunciats diferents. Hi ha quatre persones que no s'han compromès amb indicacions concretes, 3 són homes i una dona. Per tant, en aquest cas es compta amb 51 persones. Els tres blocs, per ordre d'importància són els següents:

PRIMER BLOC: METODOLOGIA BASADA EN CENTRES D'INTERÈS

Inclou 9 aportacions, amb participació de 38 persones enquestades, de tal manera que es el bloc principal. S'enfoca amb diversos criteris metodològics, els tres més rellevants són:

- Tractar els temes amb normalitat, naturalitat, des dels coneixements i els sentiments bàsics (21 persones: 38,2%).
- Centres d'interès. Partir del més concret, del que coneixen; jocs de preguntes-respostes (13 persones: 23,6%).
- Des d'una didàctica molt comprensible, lúdica i empàtica (8 persones: 14,5%).

SEGON BLOC: METODOLOGIA CIENTÍFICA I INTEGRAL

Inclou 6 aportacions, amb participació de 23 persones enquestades. Les aportacions coincideixen amb els plantejaments de l'UNESCO (2018): integral, basada en evidències, adaptada a moments evolutius i adaptada culturalment. S'enfoca amb diversos criteris metodològics, els dos més rellevants són:

- De manera integral, global: científica i humana (19 persones: 34,5%).
- Inclouent coneixements, emocions i valors (9 persones: 16,4%).

TERCER BLOC: COM LES ALTRES ASSIGNATURES

Inclou 3 aportacions, amb participació de 14 persones enquestades. Les aportacions coincideixen en la normalització com a assignatures, amb un currículum i el mateix règim docent que les altres matèries. Els dos criteris més rellevants són:

- Com una activitat més del currículum escolar (7 persones: 12,7%).
- Com una assignatura més, generant un context relaxat i de confiança (5 persones: 9,1%).

El plantejament metodològic queda bastant definit, perfilant els trets característics de l'EAS, pel que fa a la seva integració al sistema educatiu.

Taula 9.a. Quin és enfocament més adequat? Com Creieu que cal enfocar l'EAS? SEXE

		Sexe del professorat		
		Home	Dona	Total
De manera integral, global: científica i humana	Nbre	6	13	19
	%	37,5	33,3	34,5
Incoent coneixements, emocions i valors	Nbre	3	6	9
	%	18,8	15,4	16,4
Des d'una perspectiva igualitària, feminista	Nbre		1	1
	%		2,6	1,8
Des de la llibertat d'expressió, el respecte, el consentiment i la no discriminació	Nbre	1	4	5
	%	6,3	10,3	9,1
Des de la coeducació, com un tema transversal	Nbre		3	3
	%		7,7	5,5
Sense tabús, parlar a partir de les seves preguntes	Nbre		4	4
	%		10,3	7,3
Com una activitat més del currículum escolar	Nbre	1	6	7
	%	6,3	15,4	12,7
Com una assignatura més, generant un context relaxat i de confiança	Nbre	1	4	5
	%	6,25	10,3	9,1
Amb l'ajuda de professionals externs	Nbre	1	1	2
	%	6,25	2,6	3,6
Tractar els temes amb normalitat, naturalitat, des dels coneixements i els sentiments bàsics	Nbre	6	15	21
	%	37,5	38,5	38,2
Centres d'interès. Partir del més concret, del que coneixen; jocs de preguntes-respostes	Nbre	4	9	13
	%	25,0	23,1	23,6
Incloure l'anàlisi de casos, de situacions properes	Nbre	2	2	4
	%	12,5	5,1	7,3
Des d'una didàctica molt comprensible, lúdica i empàtica	Nbre	4	4	8
	%	25,0	10,3	14,5
Mitjançant aprenentatge cooperatiu i grups de treball	Nbre	1	3	4
	%	6,3	7,7	7,3
Adaptant continguts i didàctica a cada etapa educativa, a les edats	Nbre	2	1	3
	%	12,5	2,6	5,5
Establint una bona comunicació. Qui ho faci ha de saber connectar i comunicar	Nbre		3	3
	%		7,7	5,5
Amb la col·laboració de les famílies	Nbre		1	1
	%		2,6	1,8
No sé com enfocar-la	Nbre	3	1	4
	%	18,75	2,6	7,3
Total		16	39	55
%		100,0	100,0	100,0

El repte de desenvolupar l'EAS es podrà realitzar sempre que el personal educatiu estigui suficientment preparat. Se'ls ha demanat quina és la seva opinió sobre la preparació del conjunt del personal educatiu (taules 10a i 10b). La majoria dubten (45,5%), però sembla que la valoració que té més pes és que la formació no és suficient, en total un 47,3% opina d'aquesta manera (sumant les dues opinions en aquest sentit). El patró de resposta és similar per sexe i també per experiència professional.

Taula 10.a. Creieu que la formació del personal educatiu, sobre EAS, és suficient? SEXE

		Sexe del professorat		Total
		Home	Dona	
Completament d'acord	Nbre	1	0	1
	%	6,3%	0,0%	1,8%
D'acord	Nbre	0	3	3
	%	0,0%	7,7%	5,5%
No ho tenc clar	Nbre	7	18	25
	%	43,8%	46,2%	45,5%
En desacord	Nbre	6	14	20
	%	37,5%	35,9%	36,4%
Molt en desacord	Nbre	2	4	6
	%	12,5%	10,3%	10,9%
Total		16	39	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-cadrat de Pearson		3,743		
Significació (bilateral)		0,442		

Taula 10.b. Creieu que la formació del personal educatiu, sobre EAS, és suficient? ANYS A LA PROFESSIÓ

		Anys d'experiència docent		Total
		Fins a 9 anys	10 o més anys	
Completament d'acord	Nbre	0	1	1
	%	0,0%	2,5%	1,8%
D'acord	Nbre	0	3	3
	%	0,0%	7,5%	5,5%
No ho tenc clar	Nbre	8	17	25
	%	53,3%	42,5%	45,5%
En desacord	Nbre	4	16	20
	%	26,7%	40,0%	36,4%
Molt en desacord	Nbre	3	3	6
	%	20,0%	7,5%	10,9%
Total		15	40	55
%		100,0%	100,0%	100,0%
Chi-cadrat de Pearson		3,878		
Significació (bilateral)		0,423		

A continuació, s'ha confrontat al professorat amb un conjunt de 13 afirmacions sobre el contingut de l'EAS. S'ha començat l'enquesta donant opció de que, sense cap restricció, fessin aportacions sobre el contingut de l'EAS. Per tal de completar aquestes aportacions, s'han preparat aquestes frases, a partir de la revisió narrativa d'articles sobre EAS (taula 11). Quasi totes han obtingut graus molt importants d'acord, però les sis més destacades són:

- 8. Formar la **capacitat crítica dels i les adolescents i joves** és fonamental per fer front a la nova pornografia on line: 98,2% d'acord.
- 5. S'han de desenvolupar programes de **competència familiar** per començar a tractar l'EAS en família: 96,4% d'acord.
- 3. S'ha d'actualitzar l'EAS, incloent **l'impacte de les tecnologies de la comunicació** (pantalles): 94,5% d'acord.
- 6. S'ha **d'incorporar als pares i les mares** a l'EAS, per permetre que disposin de criteri format: 94,5% d'acord.
- 7. Cal que els **mitjans de comunicació** es plantegin el seu paper en relació a la sexualització i tractament de temes sexuals: 94,5% d'acord.
- 12. Han de desenvolupar-se controls per evitar els aspectes més negatius de la **nova pornografia on line** pel que fa a EVITAR EL TRACTAMENT denigrant DE LES DONES: 94,5% d'acord.

Aquestes sis frases parlen de cinc temes:

1. la capacitat crítica dels adolescents és el principal factor de protecció;
2. s'ha de comptar amb els pares i les mares, si és necessari, aportant formació per fer-los competents;
3. s'ha de tenir present l'impacte de les tecnologies de la comunicació a l'EAS;
4. s'ha de fer responsables els mitjans de comunicació;
5. s'han de tenir presents els controls pel que fa a la nova pornografia on line.

Es pot observar que aquest consens permet completar les aportacions fetes a les pàgines anteriors. Com que el grau d'acord és tan alt, no hi ha diferències significatives per sexe i per experiència professional.

Taula 11. Grau d'acord amb afirmacions sobre **contingut** de l'EAS. **SEXE**

D'ACORD o COMPLETAMENT D'ACORD	Sexe del professorat			Total
	Home	Dona		
1. Cal millorar la investigació sobre els impactes de la pornografia on line sobre les relacions interpersonals d'adolescents i joves.	Nbre.	15	36	51
	%	93,8%	92,3%	92,7%
2. S'han de crear vídeos educatius per millorar l'educació sexual dels adolescents.	Nbre.	14	35	49
	%	87,5%	89,7%	89,1%
3. S'ha d'actualitzar l'EAS, incloent l'impacte de les tecnologies de la comunicació (pantalles).	Nbre.	15	37	52
	%	93,8%	94,9%	94,5%
4. S'ha d'actualitzar l'EAS incloent l'impacte de la nova pornografia on line.	Nbre.	15	34	49
	%	93,8%	87,2%	89,1%
5. S'han de desenvolupar programes de competència familiar per començar a tractar l'EAS en família.	Nbre.	16	37	53
	%	100,0%	94,9%	96,4%
6. S'ha d'incorporar als pares i les mares a l'EAS, per permetre que disposin de criteri format.	Nbre.	15	37	52
	%	93,8%	94,9%	94,5%
7. Cal que els mitjans de comunicació es plantegin el seu paper en relació a la sexualització i tractament de temes sexuals.	Nbre.	15	37	52
	%	93,8%	94,9%	94,5%
8. Formar la capacitat crítica dels i les adolescents i joves és fonamental per fer front a la nova pornografia on line.	Nbre.	16	38	54
	%	100,0%	97,4%	98,2%
9. S'han de desenvolupar controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a la PORNOGRAFIA INFANTIL.	Nbre.	16	35	51
	%	100,0%	89,7%	92,7%
10. S'han de desenvolupar controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a l'OBLIGATORIETAT DE L'ÚS DE PRESERVATIUS.	Nbre.	13	34	47
	%	81,3%	87,2%	85,5%
11. Han de desenvolupar-se controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a la LIMITACIÓ DE LA VIOLÈNCIA.	Nbre.	15	36	51
	%	93,8%	92,3%	92,7%
12. Han de desenvolupar-se controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a EVITAR EL TRACTAMENT denigrant DE LES DONES.	Nbre.	16	36	52
	%	100,0%	92,3%	94,5%
13. Hi ha una relació entre la nova pornografia on line i la PROSTITUCIÓ.	Nbre.	9	22	31
	%	56,3%	56,4%	56,4%
TOTAL	Nbre.	16	39	55
	%	100,0%	100,0%	100,0%

A les taules 7a i 7b s'inclou informació sobre els programes d'EAS implementats a les Illes Balears. A la taula 12 s'inclouen les valoracions dels programes de referència internacionals i d'altres comunitats autònomes. S'ha fet, fins aquí, un esforç per a concretar les característiques de l'EAS, ara interessa conèixer quins són els referents, els models d'implementació més propers als plantejaments identificats i, a més, amb millors resultats. De manera explícita es demanava per "efectes que han demostrat" els programes.

Els programes més valorats (>=20% de coincidència) són tres:

- El programa "**Coeducat** (Catalunya)", amb 47 persones (85,5%) que l'identifiquen com a un bona referència obligada. Es tracta d'un programa de la Generalitat de Catalunya, encara en fase de prova, sobre educació afectiva i sexual que apliquen centenars de centres públics de Catalunya, des de l'Educació Infantil fins 4t d'Educació Secundària Obligatòria (ESO). L'objectiu és avançar cap a un model de sistema educatiu inclusiu, que incorpori la **perspectiva de gènere** i la **coeducació** per tal que contribueixin a la millora de les relacions interpersonals, on no tinguin cabuda la discriminació per raó de gènere, d'estereotips i doni eines per desenvolupar l'educació afectiva i sexual per gaudir de les relacions amb el propi cos i en les relacions, a més de prevenir la violència masclista i altres riscos.
- Programa **Amb tots els sentits** (Illes Balears), amb 19 valoracions positives (34,5%). Des de l'any 2011, la Direcció General de Salut Pública, del Govern de les Illes Balears, aplica diversos programes ("Sexe segur i responsable" o els cursos en línia sobre educació afectiva i sexual). Amb el programa "Amb tots els sentits" amplien el suport al professorat per abordar les necessitats dels infants i del jovent en cada etapa educativa, integrant l'educació afectiva i sexual en el pla educatiu dels centres, per superar accions puntuals i garantir-ne així la continuïtat.
- El tercer no és pròpiament un programa, sinó un document amb criteris i estratègies, es tracta de les **Orientaciones internacionales sobre educación en sexualidad**. El document de l'UNESCO, en castellà, s'ha convertit en un dels referents internacionals. Ha estat distingit per 11 persones (20,0%).

Com es pot observar, en total s'han plantejat 14 opcions, però les preferències majoritàriament es centren en programes bastant coneguts, aplicats a Balears o en comunitats properes, de tal manera que es coneixen bé els fonaments, els continguts i les metodologies. Només s'afegeixen les recomanacions de la UNESCO, molt aplicables i viables en el context de Calvià, Mallorca, Balears.

Taula 12. Valoració dels efectes que han demostrat dels programes d'EAS en relació a la millora de l'educació dels i les adolescents. SEXE

VALORATS COM A SIGNIFICATIUS O MOLT SIGNIFICATIUS (recomanables)	Sexe del professorat			Total
	Home	Dona		
1. Programa Educatiu de DINAMARCA	Nbre.	0	3	3
	%	0,0%	7,7%	5,5%
2. Programa Educatiu d'ALEMÀNIA. Central Federal de Educació en Matèria de Salut	Nbre.	1	1	2
	%	6,3%	2,6%	3,6%
3. Programa Educatiu: HOLANDA, "Educació sexual completa"	Nbre.	1	1	2
	%	6,3%	2,6%	3,6%
4. Programa Educatiu: HOLANDA, "Que viva el amor"	Nbre.	1	4	5
	%	6,3%	10,3%	9,1%
5. Patrons per a l'Educació Sexual en Europa	Nbre.	0	4	4
	%	0,0%	10,3%	7,3%
6. "Orientaciones internacionales sobre educación en sexualidad". UNESCO	Nbre.	0	11	11
	%	0,0%	28,2%	20,0%
7. "Ni ogros ni princesas". Programa per a l'educació afectiva i sexual en ESO (Astúrias)	Nbre.	1	7	8
	%	6,3%	17,9%	14,5%
8. "Yo cuento, tú pintas, ella suma" (Astúrias)	Nbre.	0	4	4
	%	0,0%	10,3%	7,3%
9. Programa "Amb tots els sentits" (Illes Balears)	Nbre.	6	13	19
	%	37,5%	33,3%	34,5%
10. Coeducat (Catalunya)	Nbre.	13	34	47
	%	81,3%	87,2%	85,5%
11. Programa PIES Secundaria (València)	Nbre.	1	1	2
	%	6,3%	2,6%	3,6%
12. Programa SKOLAE, "Itinerario para aprender a vivir en igualdad" (Navarra)	Nbre.	1	5	6
	%	6,3%	12,8%	10,9%
13. Programa Nahiko Primaria (País Vasco)	Nbre.	0	2	2
	%	0,0%	5,1%	3,6%
14. Programa INTERCAMBIA (Ministerio de Educación España)	Nbre.	1	4	5
	%	6,3%	10,3%	9,1%
TOTAL	Nbre.	16	39	55
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Finalment, se va convidar el professorat enquestat a identificar els efectes considerats com a més clars, sigui a partir de l'aplicació dels programes apuntats abans o de diverses accions (xerrades, tallers, intervencions transversals de diversos tipus) (taula 13). Els resultats també mostren un ampli consens (>90%) en relació a una sèrie de resultats:

Hi ha quatre blocs de resultats, d'elevada elecció, que ja s'aconsegueixen o s'han d'aconseguir mitjançant EAS:

BLOC 1: RESULTATS DE MILLORA PERSONAL I DE LES RELACIONS INTERPERSONALS

- 1. L'EAS ajuda a que els i les joves assoleixin una actitud i un comportament més responsable en matèria de salut sexual (94,5% d'acord).
- 9. Els programes d'EAS han d'informar i orientar els i les joves respecte a la transició de la infància a l'edat adulta i els canvis físics, socials i emocionals que aquesta comporta (90,9% d'acord).

BLOC 2: RESULTATS EN RELACIÓ ALS EFECTES NEGATIUS D'INTERNET

- 12. Han de desenvolupar-se controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a EVITAR EL TRACTAMENT denigrant DE LES DONES (94,5% d'acord).
- 13. L'EAS és urgent per complementar i contrarestar el gran nombre de material de diversa qualitat a què tenen accés els i les joves a Internet (90,9% d'acord).

BLOC 3: RESULTATS EN PREVENCIÓ DE RISCS

- 11. L'EAS és urgent per informar els i les joves sobre la prevenció i la transmissió de les ITS i el VIH, ja que només una part tenen coneixements necessaris al respecte (90,9% d'acord).
- 2. L'EAS és essencial per combatre els embarassos adolescents o altres efectes de risc relacionats amb la sexualitat i la salut reproductiva (90,9% d'acord).
- 7. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir el nombre de contagis d'infeccions de transmissió sexual, com la sida (90,9% d'acord).

BLOC 4: RESULTATS EN RELACIONS IGUALITÀRIES I EN REDUCCIÓ DE LA VIOLÈNCIA SEXUAL

- 5. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir el masclisme a les relacions interpersonals (90,9% d'acord).
- 6. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir la violència sexual (90,9% d'acord).

Els consensos són molt importants, per tant no s'haurien d'observar grans diferències per sexe. A més, el nombre d'homes és reduït. No obstant això hi ha diferències significatives en alguns efectes: (2) sobre embarassos; (3) sobre la pornografia; (5) sobre el masclisme; (6) sobre la violència sexual; (9) sobre les transicions evolutives; (10) reptes pel que fa a la salut sexual i algunes més.

Taula 13. Grau d'acord amb afirmacions sobre els efectes de l'EAS. SEXE

D'ACORD o COMPLETAMENT D'ACORD	Sexe del professorat			Total
	Home	Dona		
1. L'EAS ajuda a que els i les joves assoleixin una actitud i un comportament més responsable en matèria de salut sexual.	Nbre.	13	39	52
	%	81,3%	100,0%	94,5%
2. L'EAS és essencial per combatre els embarassos adolescents o altres efectes de risc relacionats amb la sexualitat i la salut reproductiva.	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
3. L'EAS és necessària, atès que la pornografia és l'educació sexual de molts i moltes adolescents.	Nbre.	13	36	49
	%	81,3%	92,3%	89,1%
4. L'EAS dins o fora de l'escola, no augmenta els comportaments sexuals considerats de risc.	Nbre.	11	27	38
	%	68,8%	69,2%	69,1%
5. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir el masclisme a les relacions interpersonals.	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
6. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir la violència sexual.	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
7. L'EAS dins o fora de l'escola, pot ajudar a reduir el nombre de contagis d'infeccions de transmissió sexual, com la sida.	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
8. Els programes d'abstinència no eviten la precocitat sexual entre joves i tampoc redueixen la freqüència de les relacions sexuals ni el nombre de parelles.	Nbre.	11	30	41
	%	68,8%	76,9%	74,5%
9. Els programes d'EAS han d'informar i orientar els i les joves respecte a la transició de la infància a l'edat adulta i els canvis físics, socials i emocionals que aquesta comporta	Nbre.	12	38	50
	%	75,0%	97,4%	90,9%
10. L'EAS és urgent per afrontar el repte que representen per a la salut els temes sexuals i reproductius en l'adolescència.	Nbre.	12	37	49
	%	75,0%	94,9%	89,1%
11. L'EAS és urgent per informar els i les joves sobre la prevenció i la transmissió de les ITS i el VIH, ja que només una part tenen coneixements necessaris al respecte	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
12. Han de desenvolupar-se controls per evitar els aspectes més negatius de la nova pornografia on line pel que fa a EVITAR EL TRACTAMENT denigrant DE LES DONES.	Nbre.	16	36	52
	%	100,0%	92,3%	94,5%
13. L'EAS és urgent per complementar i contrarestar el gran nombre de material de diversa qualitat a què tenen accés els i les joves a Internet	Nbre.	13	37	50
	%	81,3%	94,9%	90,9%
TOTAL	Nbre	16	39	55
	%	100,0%	100,0%	100,0%

5

Entrevistes
a experts
i expertes

Es realitzà una selecció de persones, **experts i expertes**, basada en un mostreig intencional o per judici. En aquesta tècnica de mostreig no probabilístic, les mostres es seleccionen basant-se en el coneixement de l'equip d'investigació i de l'equip del Servei d'Igualtat de l'Ajuntament de Calvià. Es tracta d'un procediment habitual quan el que es pretén és realitzar una consulta a personal expert. Es varen triar 20 persones, totes varen ser convidades en funció de la seva experiència i formació en els temes objecte de consulta, per participar a l'estudi. Finalment, es va poder comptar amb **14 persones**.

La idea de fer grups de discussió tant amb persones expertes com amb grup de joves que queda truncada per la situació d'emergència sanitària i les seves conseqüents mesures restrictives, per la qual cosa es realitzen entrevistes focals de forma telemàtica al grup d'experts i expertes i joves que han estat seleccionats.

Les entrevistes consistien en una enquesta semiestructurada que incloïa preguntes obertes que es van dissenyar d'acord amb els primers resultats de les enquestes realitzades a l'alumnat i segons els objectius relacionats amb el disseny de l'estudi.

Aquest capítol té com a objectius identificar les prioritats pel que fa a les necessitats de l'educació afectiu i sexual, precisar la naturalització de la problemàtica i les orientacions tècniques i polítiques de les mesures que ja estan en marxa.

Es comença l'entrevista emmarcant el concepte d'educació afectiu sexual pregunta davant la qual el grup d'experts i expertes defineixen com una cosa necessària dins de l'educació que ens orienta cap a una vida tant sexual com emocional més plena i cap a una societat més igualitària. És important incidir en la majoria d'experts i expertes a les quals se li pregunta per aquest tema fa gran èmfasi en el tema de les emocions i els valors que anirien de la mà en aquesta educació; com un conjunt de qüestions que han de ser tractades de forma natural, ja que aquest tema és part inherent a l'ésser humà. L'educació afectiu sexual donaria més eines per al coneixement tant propi com dels altres i per al coneixement relacional, de manera que es podrien desenvolupar les relacions interpersonals d'una forma més saludable, satisfactòria i igualitària. No es deixa de banda el coneixement d'infeccions de transmissió sexual ni embarassos, temes que es consideren habituals dins de l'educació que rep el jovent dins d'aquest àmbit, però es considera molt destacable la inclusió de temes relacionats amb l'afectivitat i les emocions.

A l'hora de plantejar-se l'enfocament, es torna a incidir en la naturalitat, la normalitat, llevant els estigmes que l'envolten i els tabús en relació als temes que es tracten, en l'enfocament es consideren els valors com a eix fonamental. Se li dóna gran importància a les sinergies que s'han de produir entre les famílies i les escoles per traçar una trajectòria educativa conjunta, en què l'escola seria el lloc on es donaria gran part de la informació i la família facilitaria l'accés a ella i reforçarien el s'hagués après als centres educatius. En aquest

sentit es veu com a necessari que, tant les famílies com les escoles, comptin amb les eines necessàries que permetin donar resposta a les necessitats que es presentin.

Quan es pregunta per la influència que té la cultura de pantalles en la percepció, valors i conducta afectiva i sexual s'observa un ampli consens dins del grup en el que es refereix a les conseqüències negatives que tenen; les expertes de l'àrea de joventut parlen, en aquest sentit, d'un arma de doble tall i incideixen en l'impacte que té en la sexualització de les dones i nenes, creant estereotips relacionats amb el cos de les dones, amb unes mesures perfectes i inabastables i les conseqüències relacionades amb la idealització de les relacions que es dona en les xarxes socials.

El grup d'experts i expertes parla també de la hipersexualització, de la distorsió en la percepció de la realitat i dels models de bellesa que es delimiten a causa dels continguts que es visualitzen, la importància de l'impacte de l'ús de la pornografia des d'edats cada vegada més primerenques sense un filtre ni una reflexió adequats a la informació que els està arribant. Es destaca internet com la font d'informació actual que s'utilitza per a consulta de tots els temes d'interès, on es troben continguts de tot tipus molts d'ells no fiables ni desitjables.

Per fer atractius cap a la joventut els valors de la igualtat de gènere, els experts i expertes recomanen que es comenci l'educació afectiva i sexual des de petits a través d'explicacions senzilles, fent servir vídeos, jocs i experiments a través dels quals aprendrien des de la pròpia percepció. També recorden la importància d'utilitzar un llenguatge inclusiu i de posar atenció en les conductes anomenades micromasclistes. Pel que fa al grup d'experts i expertes parlen de la difusió a través de formats afins, amb suport de mitjans visuals i l'ús de situacions reals que puguin ser impactants i que els faci reflexionar sobre determinats temes de la realitat com la bretxa salarial, el sostre de vidre i l'anàlisi dels rols que s'estableixen en les relacions de parella, convidant en tot moment al debat. Es destaca la importància d'escoltar les necessitats reals de la joventut i el que hagin de dir al respecte, de manera que els continguts s'adaptin a això. També es valoren els seus referents, entesos com a figures destacades que utilitzarien un llenguatge comú al de nins i nines, així com adolescents.

Quan es pregunta per l'edat en la qual s'ha de començar a fer educació afectiva i sexual el grup d'experts i expertes considera que des de l'etapa infantil, entre els 4-5 anys se situa l'edat de l'inici, per a transmetre coneixements relacionats amb el respecte, les emocions i els límits, adaptant sempre el llenguatge i els continguts. El grup d'expertes consultades més vinculades a la feina amb jovent, destaquen la importància a l'hora d'incidir en determinats continguts de l'adolescència, ja que és quan es comencen a donar les primeres relacions i per tant hi ha més riscos.

En parlar de la construcció de l'afectivitat i la sexualitat saludable des de la joventut, es considera recomanable que es faci des d'un ambient segur i sa, on es pugui parlar de manera natural dels problemes i les preocupacions; parlen també de la importància d'entendre els sentiments que s'experimenten cap a les altres persones com a primer pas per iniciar una relació sana. El grup d'experts i expertes destaca la importància de no transmetre por en relació a la sexualitat ni evitar certs temes com el descobriment del plaer i l'autoconeixement; consideren també d'importància el fet de sentir-se acceptat en relació a temes d'identitat de gènere. Consideren que, a la joventut, els marquen principalment les sèries i concretament els actors i les actrius de les sèries del moment, pel que serien clau a l'hora de posar exemples a l'hora d'educar.

El paper de l'escola per al grup d'expertes consultades més vinculades a la feina amb jovent, seria el de ser guia i donar tota la informació necessària, consideren que s'ha de donar més pes a el tema de les relacions i a la feina des de la infància. Pel que fa a la resta del grup d'experts i expertes consultats, estan d'acord en la importància del paper de l'escola, de vegades integrador i amortidor i, en ocasions, equilibrador dels missatges sexistes que es reben diàriament. Es destaca la importància de la família, entesa com a facilitadora de la feina que es realitzi a l'escola encara que en aquest sentit, s'ha de reconèixer com a destacable la influència que tindrien avui en dia els "influencers" amb més seguidors sobre la joventut, els missatges tindrien més pes sobre la joventut que qualsevol missatge donat per adults, ja sigui a l'escola, família o centres d'informació.

La valoració de l'educació de l'afectivitat i la sexualitat que s'està donant en els centres educatius de Calvià és percebuda com a bona, amb activitats molt enriquidores en temes d'igualtat, sentiments, emocions i es reconeix l'avenç que s'ha fet en els últims anys, passant d'un model educatiu més superficial i centrat només en la part sexual incloent ara la part afectiva, les emocions, la forma d'expressar-les i canalitzar-les, etc. Es troba a faltar començar en edats més primerenques i amb més profunditat, que són les queixes fonamentals també del grup de joves.

Tot el grup d'expertes, experts i joventut estan d'acord en què es pot educar la maduració afectiva i sexual.

Els efectes positius assenyalats que té una maduració afectiva i sexual equilibrada serien, viure la sexualitat de manera satisfactòria, amb responsabilitat, respecte i cura de les persones amb les quals s'estableix una relació més de l'acceptació d'un mateix, coneixent les pròpies emocions i afavorint l'autocura; aquests processos influeixen en la maduració psico-social, com a persones sanes que viurien la sexualitat amb plenitud, amb més i millor autoestima i salut, amb més i millors relacions interpersonals i inclusió social.

Les actituds dels pares i mares, assenyalades com a necessàries perquè els nins i les nines creixin amb una maduració afectiva i sexual sana, serien l'obertura a

parlar de tots els temes, incloent qüestions de sexualitat i sense oblidar la part emocional, afavorint un clima de confiança i seguretat, responent a les preguntes a mesura que vagin sorgint, no jutjant i legitimant les eleccions de les nines i nins. Els i les joves ens parlen d'actituds que s'aprenen dins la llar com un equilibri a l'hora de realitzar les tasques domèstiques i una bona comunicació.

Altres factors que influeixen en la maduració afectiva i sexual sanes serien un bon entorn familiar i una bona informació per poder viure la sexualitat amb plaer i de forma saludable. Les famílies dels altres també es destaquen com a factor important a més dels mitjans de comunicació, la publicitat i l'oci "ben entès", referint-se a més a pel·lícules i sèries adaptades a l'edat. Uns bons vincles amb el grup d'iguals en què hi hagi acceptació i uns models corporals amb una imatge més àmplia del cànon de bellesa imposat actualment. Entre els factors que assenyalen la joventut entrevistada, estan principalment el que es tingui un bon suport d'ajuda i escolta emocional ja sigui d'amics i / o de familiars i l'acceptació del grup social de pertinença.

Entre les prioritats actuals de l'educació afectiva i sexual, tant la joventut com el grup d'experts i expertes, destaquen l'atenció a la diversitat i als temes relacionats amb el plaer. El grup d'experts i expertes segueixen incidint en la importància de la part afectiva, els valors, l'empatia i el respecte per a la construcció d'unes relacions sanes.

Per tractar de pal·liar la gran presència de sexe que ens envolta, els dos grups entrevistats, coincideixen en l'educació en valors i des de ben joves, com l'eina més efectiva per a la creació d'un punt de vista crític que sàpiga evidenciar els estereotips, la hipersexualització i la violència simbòlica. Des del grup d'experts i expertes s'aspira a una regulació al respecte, amb normatives governamentals, incloent la publicitat i campanyes de sensibilització per a contrarestar la sobreexposició.

Pel que fa al fre de l'assetjament de la pornografia, en ambdós grups, s'aposta per la sensibilització i la informació, al mateix temps que es promou entre les famílies un ús responsable de les xarxes socials. La persecució i denúncia d'aquest tipus de filmacions també s'assenyalen com a mesures a prendre. El grup d'experts i expertes assenyalen la necessitat que hi hagi més restriccions a nivell legal, que posin límits a la indústria pornogràfica i límits perquè no es pugui accedir d'una manera tan senzilla.

Les conseqüències que preocupen, pel que fa al descontrol de les relacions afectives i sexuals entre adolescents i joves, en el grup d'experts i expertes troben que algunes d'elles serien que s'iniciïn cada vegada abans en les relacions sexuals, les infeccions de transmissió sexual, els embarassos no desitjats, però sobretot els temes que apareixen amb més freqüència són els relacionats amb la igualtat i les relacions disfuncionals, centrades en el plaer de l'home que arriben a indicar certa involució en matèries d'igualtat. Entre

la joventut entrevistada parlen de la inclinació emocional, de problemes de comunicació associats a estereotips de gènere i de temes relacionats amb la idealització de les relacions.

Quan se li demana, al grup d'expertes i experts i al grup de joves, que imaginin el disseny d'un programa d'educació afectiu sexual i es separen els objectius per etapes, el resultat queda estructurat de la següent manera:

- En educació infantil el grup de joves indiquen la identificació per sexes i l'ensenyament en valors i emocions. En el grup d'expertes i experts també coincideixen amb el tema del coneixement del cos i de les emocions i en com relacionar-se, començant ja a trencar els rols de gènere.
- En educació primària, el grup de joves, aposten per seguir amb el tema afectiu i el treball emocional aprofundint una mica més en el tema afectiu en relació a les atraccions i les relacions amoroses i, en el grup d'expertes i experts, a més dels temes d'emocions, coneixement dels cossos, igualtat i rols de gènere començarien a treballar amb temes de diversitat familiar, prevenció de la violència de gènere, pressions entre grups d'iguals i les influències de la societat mitjançant els mitjans de comunicació i la tecnologia de comunicació (cultura de pantalles).
- En educació secundària, el grup de joves està d'acord en continuar aprofundint més, tant a nivell emocional com pel que fa als tipus de relacions i mètodes anticonceptius. En el grup d'expertes i experts, començarien a tractar temes d'igualtat, autoestima, diferència entre gènere i sexe, canvis de la pubertat, desig, zones sexuals, erotisme i pornografia. Les relacions sanes i els temes de violència de gènere i igualtat tindrien un gran pes, segons gran part dels experts i expertes consultades.
- En estudis superiors (batxillerat, cicles formatius, etc.), el jovent consultat considera que se'ls ha de parlar de tot de manera global amb especial interès en els temes de gènere i diversitat sexual (LGTBI). En el grup d'expertes i experts consideren que s'ha de seguir aprofundint en els continguts que s'han anat estudiant a l'ESO, aprofundint en la prevenció d'actituds que puguin desembocar en violència masclista, incidint també en la identitat de gènere, orientació sexual fent sempre que participin dels continguts i informació; ajudant-los a descartar la informació que trobin i que pugui estar equivocada o mal enfocada. També han de saber on acudir, en cas de tenir una infecció de transmissió sexual o tenir dubtes al respecte. En aquesta etapa educativa es recomana fomentar el debat i la mirada crítica.

A més, de fer formació als centres educatius i les famílies, el jovent consultat considera que s'hauria de fer EAS en els centres de joventut i centres d'acollida (acolliments residencials de Protecció a la Infància i Adolescència). En el grup d'expertes i experts amplien el ventall a tots els llocs on es tingui contacte

amb la joventut i tots i totes les professionals que estiguin en contactes amb ells i elles, des d'entrenadors o entrenadores d'esports fins bidells de centres on hi hagi jovent, incloent també casals de barri, centres culturals i sanitaris, a més dels centres d'oci i esportius.

Per millorar la participació de les persones adultes, en la correcta maduració afectiva, el grup d'expertes i experts consultats aposten per trencar la barrera entre les famílies i els centres educatius, treballant en col·laboració per donar millor resposta a les necessitats que es presentin. Es considera la possibilitat que se'ls formi en afectivitat i sexualitat per a ser capaços de cobrir la responsabilitat educativa que tenen respecte a les seves filles i fills. Aprofitar les possibilitats que dóna la tecnologia i possibilitar l'accés mitjançant reunions virtuals podria suposar una gran ajuda per a la conciliació familiar i horària.

La majoria d'experts i expertes desconeixen els programes més destacats, pel que fa a EAS, tot i que sí s'esmenta el programa Coeduca't i Skolae. Un dels joves consultats esmenta la tasca de Noemi Casquet, com divulgadora web amb vídeos divulgatius en forma de cursos de pagament.

Com a aportacions extra del grup d'experts i expertes, consideren que en el màster de professorat, s'hauria d'incloure assignatures que tractessin la coeducació de forma més global i extensa, a més es considera que l'EAS hauria de ser una matèria obligatòria al llarg de tot l'ensenyament.

Per concloure i com a visió global de les aportacions dels dos grups consultats, es veuen com elements prioritaris la necessitat d'una educació afectiva i sexual que s'iniciï en la infància i que inclogui, com a part important, tot el relatiu a les emocions, les relacions sanes, la igualtat i la diversitat. Té especial rellevància la cultura de pantalles i la seva influència sobre els estereotips i sobre les relacions afectives, tema que requereix formació específica tant al jovent com a les famílies.

6

Conclusions

S'ha decidit estructurar les conclusions en dos blocs. El primer, inclou un resum dels principals resultats de l'anàlisi de necessitats de l'alumnat, infants i adolescents, de Calvià. El segon, inclou els plantejaments més rellevants per a estructurar les propostes d'actuació.

1. Principals resultats.

1.1. Alumnat de Primària

Hi ha Educació Afectiva i Sexual a Calvià, però només per a una part de l'alumnat; es manté un nivell important de dubtes i necessitats formatives. Es confia en les mares i amestats, però la comunicació efectiva poques vegades inclou aquests temes. Les dades més bàsiques donen suport a aquest diagnòstic molt resumit:

- Pel que fa a l'alumnat de primària de Calvià, es pot comprovar que **l'EAS encara només ha arribat a un 35,5%**. A l'educació primària encara l'EAS més estructurada no s'ha desenvolupat.
- L'EAS, a la qual han participat, **en un 61,5% ha contestat als seus dubtes, curiositat o interessos**, front a un 25,6% que no ha quedat satisfet.
- Encara que hagin quedat satisfets amb l'EAS, l'alumnat vol conèixer més coses, té nous dubtes, etc. per tant s'ha preguntat com resolen aquests dubtes. Els procediments majoritaris són: la consulta als pares, les mares i els adults educatius de referència, amb un 59%; seguida de la consulta al professorat (44,9%)
- Pel que fa a les **persones properes més valorades**, amb les quals es té una bona comunicació, les mares són les més valorades, juntament amb les amestats. Al llarg dels anys de la pubertat i l'adolescència, la importància dels pares i les mares es redueix, en favor de la progressiva influència dels iguals.
- Com es concreta la comunicació? Lamentablement, **per a un 40,5% no hi ha cap comunicació sobre aquests temes** amb la seva mare, el seu pare o les persones amb funcions de tutoria. Això significa que per a 4 de cada 10 no hi ha possibilitat d'elaborar, amb els adults de referència, els canvis i les emocions més importants que experimenten. Un altre 23,6% només en parla quan hi ha qualche problema, per tant no en té una comunicació preparatòria, la qual li permeti fer front a les seves experiències amb criteri.
- Encara s'observa la presència d'un cert **biaix de gènere** entre les opcions valoratives, incloent opinions i estereotips que mereixen la reflexió educativa. Per exemple, només un 50,9% considera poc o gens normal

la gelosia a les parelles; un 18,1% de tot l'alumnat considera bastant normal o molt normal la gelosia. També s'expressen diverses "creences tòxiques", com per exemple: Pensar en la parella com una possessió (37,3% a favor).

- Fent una **escala del nivell de sexisme**, a partir dels posicionaments a les creences, es pot observar com les puntuacions es troben en nivells inferiors a la meitat del recorregut (0 a 7), però els valors són preocupants per a una part de l'alumnat.

1.2. Alumnat de Secundària

Els resultats, pel que fa a l'alumnat més major, són clarament diferents. Pel que fa a l'alumnat adolescent de Calvià, es pot comprovar que **l'EAS ha arribat a un 66,2%**. A l'Educació Secundària (obligatòria o post-obligatòria), l'EAS és més present que a l'Educació Primària. En els darrers anys s'ha incrementat significativament l'oferta d'EAS entre els adolescents.

La qualitat de l'EAS és millorable, ja que s'identifiquen durades d'entre 1 i 3 hores en un 94,9% dels qui sí han rebut EAS. Per tant la intensitat ha estat molt baixa, amb un impacte probablement també reduït. Encara queda molt per fer per aconseguir la intensitat adequada, així com la qualitat que només una durada superior pot garantir (tractar els diversos temes clau, debatre amb l'alumnat, pensar a partir de les seves experiències, etc.).

L'alumnat que ha participat a EAS en aquesta enquesta no està massa satisfet amb el que han fet. Un 44,2% considera que l'EAS ha contestat als seus dubtes, curiositat o interessos, front a un 48,8% que no ha quedat satisfet. Encara que hagin quedat satisfets amb l'EAS, l'alumnat vol conèixer més coses, té nous dubtes, etc. per tant s'ha preguntat com resolen aquests dubtes. El procediment majoritari són els amics i amigues (52,5%); aquesta opció guanya importància amb l'edat i als 16-18 anys és l'opció del 61,9%. A l'adolescència, en la seva definició més ample (12-18), el referent principal són les amistats.

L'anàlisi del nivell d'experiència sexual, només per als adolescents de 16 o més anys, és la següent:

- Nivell 1. Poca o cap experiència sexual. En aquesta situació es troben el 37,8% dels adolescents i el 31,9% de les adolescents enquestades.
- Nivell 2. Petons als llavis, amb contacte lingual. Carícies més profundes, amb més intenció eròtica, però sempre per sobre de la roba. Un 58,3% dels adolescents i un 68,1% de les adolescents.
- Nivell 3. Intimitats sexuals. Implica carícies i tocaments directes en el cos, activació eròtica i excitació sexual. Un 62,2% dels adolescents i un 56,5% de les adolescents.

- Nivell 4. Experiències sexuals més intenses, diferents al coit. Implica activació eròtica i excitació sexual intenses: masturbació en parella, fel·lació, cunnilingus. Un 33,0% dels adolescents i un 32,8% de les adolescents. S'experimenta majoritàriament a partir del 15 anys.
- Nivell 5. Integra tota l'experiència de nivells anteriors i inclou l'experiència coital. Aquest nivell inclou a les persones que han tingut aquesta experiència coital amb una o més persones al llarg de la seva història sexual. Un 26,2% dels adolescents i un 27,0% de les adolescents, amb una diferència poc rellevant. S'experimenta únicament a partir del 15 anys.

Hi ha un nivell de relacions significatives (sexuals i emocionals) important. Per tal de comprovar el nivell de formació i la consciència de prevenció amb el qual s'enfronten a les relacions, a tota la mostra d'adolescents de 14 i més anys, se'ls han preguntat una sèrie de qüestions clau. La majoria d'adolescents de Calvià estan correctament informats, ja que un 63,7% considera que sí hi ha risc, des de la primera relació sexual, d'embaràs o ITS. El més preocupant és que un 36,3% o creu que no hi ha risc o no ho sap. Són més conscients del risc els i les més majors (69,7%).

La pressió d'altres persones és un dels fenòmens més negatius en les relacions interpersonals, en especial quan tenen a veure amb la conducta sexual. Les dades més recents sobre la seva incidència a Espanya (Fernández-Fuertes, Carcedo, Orgaz i Fuertes, 2018), parlen de que aproximadament un 43% dels i les adolescents (48,1% homes i 37,6% dones), admet haver utilitzat estratègies per forçar la llibertat sexual d'una altra persona, d'un o una igual, en almenys una ocasió (pressió verbal, força física, amenaces, aprofitar-se que la persona estava sota els efectes de l'alcohol i altres drogues, etc.). Pel que fa a la mostra d'alumnat adolescent de Calvià, les autodeclaracions moderen molt les xifres tan elevades citades als estudis estatals. Un 13,7% de l'alumnat reconeix que s'ha sentit pressionat a mantenir relacions sexuals. Un 21,5% de les adolescents declara haver experimentat aquesta pressió, mentre que només ho declara el 7,8% dels adolescents.

Un dels temes que és més rellevant de l'EAS és el respecte de la diferència. Les respostes dels adolescents de Calvià (nivell de resposta, normalitat en la resposta) indiquen un nivell de coneixement i normalització avançat de les diverses orientacions sexuals.

La formació en EAS i la maduració reflexiva, pel que fa a l'acceptació de la diferència, és també necessària si s'estudien les situacions d'agressió física vinculades a l'orientació sexual i/o la identitat de gènere (taules 27a i 27b). Un 69,4% no ha tingut cap experiència d'aquest tipus de violència, però un 30% ha estat implicat d'una o altra manera. Un 5,5% ha patit aquesta violència i un 3,0% ha exercit violència. Un 13,9% declaren haver defensat algú que patia aquesta violència. Aquestes dimensions mostren que el volum de persones

afectades és considerable. L'educació sexual és un dels recursos per a la detecció i prevenció d'aquest tipus d'agressions.

Pel que fa als posicionaments que mostren la maduració emocional, les creences, opinions i actituds més rellevants aplicades a les seves relacions personals, cal dir que els resultats són positius. La primera qüestió directament incideix sobre el consentiment en les relacions sexuals. El 96,2%, sense diferències per edat o gènere (els dos gèneres més representatius), estan d'acord en que és necessari l'acord. La segona qüestió, es refereix a l'acceptació de les discussions a les parelles. La gran majoria, un 94,5%, sense diferències per edat ni per gènere, consideren normal la presència de discussions, és a dir, almenys en part no tenen una visió il·lusòria de les relacions de parella.

Pel que fa a les creences directament tòxiques, la gelosia és una de les més significatives, incloent la possibilitat de conductes de vigilància i assetjament, així com conductes destructives cap als altres o cap a si mateixos (Fisher et al., 2016). Un 39,8% considera la gelosia com a normal, bastant normal o molt normal. Aquest resultat no és positiu, amb freqüència, les actituds i conductes de control no es perceben com a negatives entre adolescents dels dos sexes, però són més freqüents i més preocupants entre els adolescents. Lluny de ser una qüestió superada, algunes les creences tòxiques també estan presents entre l'alumnat adolescent. Apareixen, en ocasions, disfressades dels mites de l'amor romàntic, que justifiquen que el control és normal fins a cert límit, que si es sent gelosia és perquè hi ha amor.

A l'escala de sexisme, en conjunt, les puntuacions dels dos grups d'edat superiors (14 i més anys) es troben en nivells molt inferiors a la meitat del recorregut (per a aquestes edats: 0 a 10), però els valors són preocupants per a una part de l'alumnat, en especial entre els més joves.

Pel que fa a la prevenció, la gran majoria dels adolescents reconeix que el preservatiu és una bona mesura de protecció (73,5%), que protegeix d'embarassos (58,2%) i de la majoria de les infeccions (71,5%). Només li troben inconvenients un percentatge reduït de les i els adolescents: un 17,1% considera que és car, mentre un 4,4% diu que "talla el rotllo". Com es pot observar, la majoria de les valoracions són positives.

Per tal de poder determinar la importància de les persones properes, com a persones de confiança amb les quals parlar de sexualitat, s'han considerat vuit perfils: la família, les amistats, el professorat, els educadors/es, els entrenadors/es, gent de les xarxes socials i persones desconegudes. Es confirma com a aquestes edats de l'adolescència les figures parentals han perdut bona part de la seva capacitat d'influència, però encara la família és un context de confiança, el segon en importància, per a un 45,1%. El primer context de confiança són les amistats, ho són per al 85,7% i hi ha una diferència clara amb la resta d'opcions aportades.

Internet i les xarxes socials s'han convertit en els mitjans més influents per a la construcció de l'imaginari sexual; sense control, entrant a la intimitat dels infants

i adolescents sense considerar les etapes de desenvolupament maduratiu, sense una informació científica, eliminant la capacitat de les famílies i el sistema educatiu per educar des de la responsabilitat, l'afectivitat, el respecte i la consideració de les conseqüències de les pràctiques sexuals; es generen i fomenten pràctiques d'assetjament, violació de la intimitat de les persones, com el ciberbullying, el sexting i altres (Ballester, Orte i Red Jóvenes e Inclusión, 2019). A la pregunta directa sobre el consum de pornografia, el 56,4% de tota la mostra confirma que sí ha consumit. Hi ha una clara diferència per edats, amb un progressiu increment, des del 44,7% entre els més joves (12-13 anys) fins el 61,8% entre els majors (61,8%). Hi ha una important diferència per gènere en el consum: el 82,4% dels adolescents la freqüenten, mentre només ho fa el 31,1% de les adolescents.

1.3. Les famílies

Els pares i les mares que han participat a l'estudi mostren una gran varietat de situacions, però amb la característica com a mostra de disposar d'elevats nivells d'implicació. Aquest compromís de pares i mares en els processos educatius és un factor clau de la qualitat educativa, així com un predictor de bona vinculació als processos formatius, reducció de les conductes risc i altres efectes positius.

Dominen les actituds positives: reconeixement de la importància de la sexualitat, disponibilitat a parlar-ne i actituds protectores, pel que fa a les xarxes socials.

Els dubtes són minoritaris, amb tres excepcions: la incomoditat de la situació de comunicació, així com els inicis de les relacions sexuals dels fills i les filles. Hi ha una certa tendència sexista, molt moderada, però present entre aproximadament un 20% de pares i mares (més per part dels pares).

Les conductes efectives, en la mostra de pares i mares participants, impliquen a un nombre important de persones, tant pel que fa a les conductes d'informació, com pel que fa a les conductes de protecció. Les conductes que representen implicació directa, parlant amb fills i filles, es redueixen de manera considerable.

L'enfocament és molt correcte, acceptant el paper dels centres educatius i evitant caure en consideracions sexistes, incoherents amb els plantejaments de la coeducació. Es considera també la necessitat de que l'EAS sigui preventiva, de promoció de recursos protectors.

Com s'ha pogut comprovar, amb l'excepció d'un 15-20% de pares i mares més tradicionals o amb més dubtes, el plantejament és molt coherent amb les recomanacions de la UNESCO (2018).

Un aspecte que cal tenir present és la diferència entre pares i mares, pel que fa a la mostra. En general hi ha una coherència i, per tant, una potencial coparentalitat positiva. No obstant, s'observen discrepàncies importants a algunes qüestions d'enfocament de gènere.

2. Propostes rellevants per a les intervencions i els programes.

La definició de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) sobre la salut sexual proposa una visió àmplia de la salut i un doble vincle entre salut i sexualitat determinant un desenvolupament ple de la sexualitat en el marc del dret a la salut. L'enfocament integral de l'Educació Sexual que promou la UNESCO (2018), també incideix sobre la perspectiva dels contextos normalitzats de vida dels infants i adolescents. Des d'aquest plantejament, el paper de pares i mares és fonamental. La família, per tant, manté el seu rol de nucli fonamental en l'educació de qualsevol subjecte, la seva influència és decisiva en el desenvolupament psicoafectiu i la conformació de la personalitat d'un individu, per aquest motiu els organismes internacionals esmentats insisteixen que l'educació emocional, afectiva i sexual, constitueix un aspecte central de l'educació integral.

Per al professorat i altres professionals presents al sistema educatiu, *cal parlar de sexualitat de manera positiva*, l'EAS ha de ser entesa des de cinc criteris complementaris:

- **FORMACIÓ INTEGRAL:** Formació de competències i habilitats d'autoconeixement, emocions, relacions, el cos. Formació per al reconeixement i gestió dels sentiments i les emocions...
- **ÉS UN DRET EDUCATIU:** Procés educatiu clau en la formació integral a la infància. És un dret de l'alumnat a ser informats sobre emocions, relacions, sexualitat.
- **ÉS FONAMENTAL PER AL CREIXEMENT PERSONAL.** S'orienta a millorar l'autoestima, els afectes, la igualtat i el respecte. S'orienta a superar mites i a evitar conductes negatives.
- **ÉS CLAU EN LA PREVENCIÓ DEL RISC.** Prevenció dels maltractaments i abusos sexuals.
- **ÉS EDUCACIÓ EMOCIONAL I EN VALORS.** Educació en valors, en igualtat, sense discriminació. Educació emocional, regulació emocional.

L'EAS ha d'implicar, de manera preferent les famílies i el sistema educatiu; amb la col·laboració de la comunitat. Encara que l'educació emocional, afectiva i sexual és part important de les funcions dels pares i les mares, aquesta no sempre és assumida adequada i efectivament, ja que una proporció de pares i mares deixen a l'atzar aquesta part de l'educació dels seus fills, evitant assumir una posició proactiva i intencional, delegant de manera incerta a l'escola, els mitjans de comunicació, les xarxes socials o altres productes d'internet aquesta responsabilitat.

Els fills i filles han de poder comptar amb el suport, la confiança i la comprensió per al seu desenvolupament maduratiu, per afrontar els seus dubtes i conflictes,

que només un canal de comunicació afectiva, en els contextos de confiança entre pares i fills, pot aconseguir.

La promoció d'hàbits positius de salut integral es reconeix per la UNESCO (2018) i l'OMS (2019) com una forma efectiva de millora i protecció dels processos de maduració de fills i filles, i precisa la col·laboració de les famílies, els centres educatius i els serveis de salut. A més de l'educació afectiva i sexual, la promoció de la salut emocional i sexual inclou altres accions com el desenvolupament de polítiques de suport al benestar individual i col·lectiu, la reducció dels factors de risc i altres.

Cal treballar amb criteris coeducatius sòlids, per ajudar els pares i mares a educar d'una manera igualitària pel que fa al gènere. Aquest plantejament es pot desenvolupar a les famílies i el sistema educatiu, des dels primers anys de vida.

Pel que se sap de la pubertat i l'adolescència, en especial a partir de les dades de l'escalada de conducta, similar per gènere i progressiva, es pot dir que a partir dels 15 anys es comencen a experimentar una important varietat de pràctiques sexuals, de tal manera que sembla necessari plantejar-se programes estructurats des dels primers moments de l'acció educativa per a formar criteris i actituds consistents. L'oportunitat educativa i la vertadera funció preventiva i de millora de l'experiència personal (evitació de les experiències sexuals forçades, evitació de la violència i de les conductes de risc, control de les ITS, presència de les emocions positives...), justifiquen que es pensi en l'EAS molt abans dels 15 anys, sense cap dubte.

És esperable que els i les adolescents amb major coneixement sobre ITS i la seva transmissió, així com sobre els processos que comporten un embaràs, tinguin una actitud més favorable cap a l'ús del preservatiu i major capacitat d'evitar els problemes. Per tant, l'estratègia educativa basada en la transmissió d'informació adequada és un component indispensable per a la prevenció de conductes risc.

No obstant això, encara que la informació afavoreix l'evitació del risc sexual, no és suficient per si sola per prevenir conductes sexuals de risc (Romero, Galbraith, Wilson-Williams i Gloppen, 2011). És fonamental desenvolupar les actituds protectores de la pròpia salut i desenvolupar la percepció del risc, entenent el risc com un enemic de les emocions positives.

Estructurant més aquests plantejaments, es poden identificar cinc qüestions clau: edat d'inici, continguts.

Edat d'inici

- PARES I MARES. La majoria no es compromet amb cap edat, no sap què contestar, perquè encara que es tracti de pares i mares motivats i

implicats, no han format un criteri amb fonament científic que els aportí seguretat. Les mares dubten més que els pares, un 44, % de les mares prefereix no contestar, mentre només ho deixen de fer un 23,3% dels pares. La majoria dels que sí es comprometen amb una resposta identifica l'Educació Primària com el període més adequat per a desenvolupar aquesta educació, seguits dels qui consideren que el període de plena adolescència (coincidint amb l'ESO), és el més adequat. Per tant, entre pares i mares, hi ha molta cautela, però entre la infància escolaritzada sembla que hi ha un cert consens que s'hauria de començar.

- PROFESSORAT I ALTRES PROFESSIONALS. Una de les qüestions que més discutides, pel que fa als programes d'EAS, és la de l'edat a la qual s'hauria de començar a parlar d'afectivitat, sexualitat amb l'alumnat (taules 8a i 8b). La gran majoria no en té cap dubte i diu que s'hauria de començar des dels primers anys (69,0%). Un altra 18,2% considera que es pot fer coincidint amb l'Educació Primària, finalment, el 21,8% creu que cal esperar a l'Educació Secundària Obligatoria.

Continguts (estructurats amb adaptació per edats)

- PARES I MARES. Els temes més importants, per al conjunt de la mostra, per ordre de freqüència han sigut els cinc següents: Ús d'anticonceptius (**76,8%**). Infeccions de transmissió sexual (**68,7%**). Consentiment (**67,3%**). Embaràs (**61,1%**) Afectivitat (**59,7%**). La selecció combina prevenció i formació.
- PROFESSORAT I ALTRES PROFESSIONALS. El procés comença per les emocions i actituds relatives a les pròpies experiències evolutives. Posteriorment es poden introduir plantejaments relatius a les relacions interpersonals, els afectes i la sexualitat. Amb el desenvolupament de l'EAS s'han d'aconseguir quatre conjunts de resultats que orientaran el contingut i estructuració del currículum. Aquests resultats són: (1) la millora personal i de les relacions interpersonals; (2) l'aportació d'orientació suficient com per a aconseguir la prevenció dels efectes negatius d'internet, (3) la prevenció dels riscos; i, (4) el desenvolupament de relacions igualitàries i la reducció de la violència sexual.

Enfocament

- PARES I MARES. La maduració i l'aprenentatge de la sexualitat no requereix de sessions formatives, sinó de la comunicació quotidiana i a través de la família, intercanviant missatges explícits, verbals o no verbals, a través dels quals van conformant una actitud negativa o positiva sobre el seu cos, les emocions, els afectes, la sexualitat i les relacions amb altres persones.
- PROFESSORAT I ALTRES PROFESSIONALS. Consideren que cal enfocar-la amb tres eixos: (1) des d'una metodologia basada en centres d'interès; (2)

que tingui fonamentació científica i sigui integral; (3) que es desenvolupi de manera normalitzada en el currículum, com qualsevol altra assignatura.

Implicació dels pares i les mares

- Una part apreciable (en torn al 25%) dels pares i les mares no saben què estan experimentant els seus fills i filles, des de la perspectiva evolutiva de les emocions, afectes i sexualitat.
- La majoria dels pares i les mares consideren que s'han d'implicar en l'EAS dels seus fills i filles. Quasi la meitat han parlat i han observat reaccions positives en els fills i filles.
- També la majoria sap que necessitarà ajuda per millorar les capacitats que ja en tenen.
- El 94,5% del professorat creu que s'ha **d'incorporar als pares i les mares** a l'EAS, per permetre que disposin de criteri format.
- El 96,4% creu també que cal desenvolupar programes de **competència familiar** per començar a tractar l'EAS en família.

Quan es parla d'EAS, el professorat més format pensa en els models que coneix. Els referents de programes per a disposar de models d'actuació, són tres:

El programa "**Coeducat** (Catalunya)", Es tracta d'un programa de la Generalitat de Catalunya, encara en fase de prova, sobre educació afectiva i sexual que apliquen centenars de centres públics de Catalunya, des de l'Educació Infantil fins 4t d'Educació Secundària Obligatòria (ESO).

Programa **Amb tots els sentits** (Illes Balears). Des de l'any 2011, la Direcció General de Salut Pública, del Govern de les Illes Balears. Amb el programa "Amb tots els sentits" amplien el suport al professorat per abordar les necessitats dels infants i del jovent en cada etapa educativa, integrant l'educació afectiva i sexual en el pla educatiu dels centres, per superar accions puntuals i garantir-ne així la continuïtat.

El tercer no és pròpiament un programa, sinó un document amb criteris i estratègies, es tracta de les **Orientaciones internacionales sobre educación en sexualidad**. El document de l'UNESCO, en castellà, s'ha convertit en un dels referents internacionals.

La revisió dels programes desenvolupats a les diverses comunitats de l'Estat han permès conèixer les experiències més prometedores. A continuació, per acabar, es fa una presentació resumida d'aquests referents.

annex

1

Estudi sobre
educació afectiu
sexual a les CC
AA de l'Estat.
Mapeig de la
situació

Introducció

De tots els drets humans reconeguts per les Nacions Unides, cap és més fràgil i controvertit que els drets sexuals i reproductius. La implementació d'aquests drets s'ha anat fent realitat amb molta lentitud en la majoria dels països, i en alguns, encara és una assignatura pendent. De fet, el 2020 la majoria dels estats no han implementat mecanismes per fer-los efectius, i aquells que ho han fet més o menys tímidament, no ho han desenvolupat de forma integral, reduint els seus esforços als àmbits de la salut i l'educació, deixant de banda tots els altres mecanismes socioculturals a través dels quals es transmet el mandat patriarcal.

A l'Estat Espanyol, durant els 40 anys que va durar la Dictadura, la sexualitat era oficialment -que no en la realitat, especialment per a les capes dirigents- un tema tabú, i el seu control operatiu deixat fonamentalment en mans de l'Església i la Secció Femenina. Les joves parelles eren adoctrinades en els cursos prematrimonials impartits per capellans, molt dirigit a la procreació dins el matrimoni. Tota la resta era pecat.

Amb la instauració de l'estat democràtic a finals de la dècada dels 70, i molt especialment des de la creació el 1983 de l'Institut de la Dona, es va anar introduint, de forma més o menys tímida, projectes coeducatius i de prevenció de la violència de gènere en els centres educatius el que portava, a la pràctica, a fomentar una reflexió de la vivència de la sexualitat. En els últims anys es va impulsar el programa INTERCANVIA, que coordina les iniciatives dels Departaments d'Educació de les diferents comunitats autònomes per a la implementació de el model coeducatiu en els centres.

Actualment, la situació és molt variada entre les diferents comunitats autònomes, en ocasions liderat per Educació i altres per Sanitat, sota el lideratge dels organismes d'igualtat autonòmics. En algunes s'aprecia un mínim desenvolupament de la matèria, escassament articulat i recolzat en l'empenta i compromís del professorat d'alguns centres educatius o de tècnica de l'Administració autonòmica. A la majoria s'han centrat en adolescents, no abans dels 13-14 anys, a causa de les pressions de grups i partits conservadors. La EAS a Primària està tot just iniciant-se, amb no poques dificultats. Igualment es pot comprovar un desenvolupament poc transversalitzat en els diferents nivells de l'administració pública -Governs autonòmics, diputacions, ajuntaments- i les diferents conselleries que conformen els governs autonòmics, sent el més comú una tènue coordinació entre Educació i Salut. La fermesa i major compromís es deuen més a les professionals i tècniques que en el moment aposten per l'educació afectiu sexual, amb l'enorme perill que retrocedeixi quant aquestes persones, tècniques o polítiques, són desplaçades.

D'altra banda, hi ha hagut una intensa activitat de persones expertes escrivint assajos, manuals, guies i recomanacions, tot això a la calor de les lleis que

promouen la igualtat de gènere, contra la violència cap a les dones i la discriminació per orientació i identitat de gènere. Aquests treballs tenen el gran perill de quedar-se en l'àmbit de l'Acadèmia, sense que permès a la societat. La responsabilitat d'evitar-és de les administracions, tant central com autonòmics i locals, una vegada que les àrees d'Educació i de Salut van ser transferides.

S'ha comprovat que, tant en el sector públic com la iniciativa privada, el major esforç se centra en l'àmbit de l'ensenyament formal, sent molt més escassa en l'àmbit no formal (temps lliure, esport, etc.)

INICIATIVES DES D'ORGANISMES ESTATALS.

Instituto de la Mujer

Ha anat impulsant campanyes i programes des de la seva fundació el 1983. A l'àrea d'Educació, va encoratjar projectes coeducatius, en els quals s'ha abordat la temàtica afectiva sexual, tot i que no ha llançat cap programa específic sobre educació afectiu sexual.

Programa RELACIONA, el 1999 de formació de professorat. A través d'ell, es van iniciar tallers sobre abordatge de la sexualitat.

<http://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/educacion/programasdocs/2014/Relaciona/InformacionRelaciona2014.pdf>

El Programa IRENE, iniciat el 2007, se centra en la conscienciació de joves i adolescents sobre les agressions sexuals, el per què es produeix, l'actitud davant aquest tipus de delictes i el coneixement dels recursos amb s'explica i com utilitzar-los. En col·laboració voluntària amb administracions locals. <http://www.inmujer.gob.es/actualidad/NovedadesNuevas/docs/2014/notaInformativaIrene.pdf>

El projecte INTERCANVIA, es va iniciar el 2005 amb l'objectiu de compartir experiències, projectes, materials educatius i accions destacades i innovadores sobre igualtat d'oportunitats, desenvolupats pels organismes d'igualtat i les Conselleries d'Educació de les diferents Comunitats Autònomes. <http://www.educacionyfp.gob.es/educacion/mc/intercambia/coeducacion-ccaa.html>

Instituto de la Juventud INJUVE

Al llarg dels anys d'existència d'aquest organisme, ha editat 3 documents sobre sexualitat:

- Encuesta 2003. Sondeo de opinión: Ocio y Tiempo Libre, Noche y Fin de Semana Salud y Sexualidad. PRINCIPALES CONCLUSIONES <http://www.injuve.es/sites/default/files/sondeo%202003-4a.pdf>

- Encuesta 2008. Sondeo de opinión: JÓVENES, SALUD Y SEXUALIDAD. CONCLUSIONES. <http://www.injuve.es/sites/default/files/SondeoSalud%202008-1a%20%281%29.pdf>
- REVISTA DE ESTUDIOS DE JUVENTUD. La salud afectivo-sexual de la juventud en España marzo 2019. <http://www.injuve.es/observatorio/salud-y-sexualidad/revista-de-estudios-de-juventud-123-la-salud-afectivo-sexual-de-la-juventud-en-espana>

SITUACIÓ D'EAS PER COMUNITATS.

De les 17 comunitats i dues ciutats autònomes, Ceuta i Melilla, hem pogut recollir informació de 12 més la Ciutat Autònoma de Melilla. Ha estat impossible recollir informació fiable de les següents comunitats autònomes: Andalusia, Castella-la Manxa, Extremadura, Comunitat de Madrid, Múrcia, i la ciutat de Ceuta.

La metodologia seguida ha consistit en identificar i entrevistar persones clau en EAS de les diferents Comunitats qui ens han facilitat altres contactes i la informació pertinent. Així mateix, hem recollit documentació sobre documents, guies i manuals publicats. Ens hem centrat en programes impulsats per l'Administració autonòmica, considerant que és la major garantia d'aconseguir una estratègia definida i explícita i d'arribar a la majoria dels centres educatius.

Resultats obtinguts a través d'aquestes entrevistes en relació situació de les comunitats consultades i a les seves característiques:

Aragó.

A partir de la Llei d'igualtat d'oportunitats entre dones i homes aprovada pel Parlament el 2018 i de la Llei d'igualtat i protecció integral contra la discriminació per raó d'orientació sexual, expressió i identitat de gènere igualment aprovada el 2018, aquest any han realitzat unes jornades de Promoció de la Salut, dedicada a EAS, impulsada per conselleria de Sanitat i Educació dirigit a professionals de la comunitat educativa i la sanitària.

Pretenen iniciar un programa afectiu sexual, integrant un programa EAS en els currículums de centres educatius.

Fins ara han estat iniciatives privades les que s'han encarregat, fent tallers a diferents municipis, finançats per AMIPA o ajuntaments.

Pel que fa a programes, persones destinatàries i materials impulsats.

Programa "Retomemos... Una propuesta sextimental". www.retomemos.org	Educadores i educadors que treballen amb adolescents de 14-16 anys	No consten materials a l'abast
Programa Educación para todos	Joves, famílies, professorat	No consten materials a l'abast
Programa "Contra la intolerancia" aborda la violència sexual. (Dpt Joventut)	Adolescents de 14-30 anys. Professionals de educació no formal.	No consten materials a l'abast
Iniciativa privada. Cooperativa Desmuntant la Pili (www.desmontandoalapili.com) Dedicada a treballar la sexualitat a través de xerrades i tallers amb tot tipus de col·lectius (joves, dones, migrants, etc.) Tallers per a joves: · "Sexualitats: més enllà de la heteronorma", dirigit a joves d'ambdós sexes. · "Gènere i relacions de bon tracte", adreçat a joves d'ambdós sexes. AMALTEA (www.amaltea.org) centre especialitzat en sexologia. Són un equip multidisciplinari i especialitzat en l'abordatge científic de el sexe i la sexualitat humanes.	Primària i Secundària Secundària	No consten materials a l'abast No consten materials a l'abast.

Asturies

A partir de la Llei per a la igualtat de dones i homes i l'eradicació de la violència de gènere aprovada el 2011 i la Llei d'igualtat de les persones LGTBI de 2018, intenten una aproximació integral a la EAS, amb materials i programes dirigits a Primària i Secundària. Són els propis centres educatius els que ho coordinen i gestionen amb el suport dels materials (disponibles en web) i dels recursos que ofereix la Conselleria d'Educació i Cultura en altres programes (com a formació de professorat, mitjançant el Pla de Formació Permanent de l' professorat, de les famílies, a través de el programa Espais de Participació. <https://www.astursalud.es/en/noticias/-/noticias/yo-cuento-tu-pintas-ella-suma>

Secundària: Es van crear quatre matèries (una per a cada nivell de l'ESO), que s'han ofert com a matèries de lliure configuració de centre. Aquest és el primer curs, hi ha 6 centres (de 80 públics) que tenen alguna d'aquestes matèries. La informació es pot consultar aquí: <https://www.astursalud.es/en/noticias/-/noticias/sexualidades-una-propuesta-para-la-educacion-secundaria-obligatoria>

Pel que fa a programes, persones destinatàries i materials impulsats

<p>Programa Ni ogros ni princesas Aborda de manera curricular diferents continguts amb perspectiva promotora de salut i de gènere. Les matèries en què es desenvolupen aquests continguts, que van des de l'alimentació saludable fins a l'educació afectiu-sexual, són: Coneixement de l'Mitjà, Educació Física, Educació Artística, Llengua i Literatura, i Matemàtiques. A través de diferents propostes didàctiques, es plantegen les diferents activitats per al desenvolupament curricular. En l'actualitat, el programa és autònom i són els propis centres educatius els que ho coordinen i gestionen amb el suport dels materials.</p>	<p>ESO Professorat</p>	<p>Guia didàctica</p>
<p>Programa Espacios de Participación. Oferta la Conselleria d'Educació i Cultura a través de el Pla de Formació Permanent de l'Professorat, i de les famílies. https://www.educastur.es/-/espacios-de-participacion-escuela-de-familias</p>	<p>Professorat, famílies.</p>	<p>No consten materials a l'abast.</p>
<p>Yo cuento, tú pintas, ella suma Material curricular amb activitats per a incorporar en les matèries. Es va oferir als centres com un programa durant 6 anys, en els quals es va fer seguiment i coordinació, també formació per al professorat. Després d'aquest període, es va considerar que el programa ja estava prou conegut i se li va donar autonomia als centres perquè ho treballassin. Es va deixar de fer seguiment i coordinació. https://www.astursalud.es/en/noticias/-/noticias/yo-cuento-tu-pintas-ella-suma</p>	<p>Primària Professorat</p>	<p>Guia didàctica Evaluacions y seguiment del programa</p>
<p>Materias Sexualidades (para la ESO) Se crearon así cuatro materias (una para cada nivel de la ESO), que se han ofertado como materias de libre configuración de centro. Este es el primer curso, hay 6 centros (de 80 públicos) que tienen alguna de estas materias. La información se puede consultar aquí: https://www.astursalud.es/en/noticias/-/noticias/sexualidades-una-propuesta-para-la-educacion-secundaria-obligatoria</p>	<p>ESO</p>	<p>Guia didàctica.</p>

<p>Programa ESO por la Salud</p> <p>Seguint el model de Jo conte, es va realitzar un altre material curricular amb activitats per a incorporar en les matèries, i amb cinc temes: alimentació, exercici, benestar emocional, drogues i educació sexual. Es va oferir als centres durant 4 anys, en els quals es va fer seguiment i coordinació, també formació per al professorat. Després d'aquest període, es va considerar que el programa ja estava prou conegut i se li va donar autonomia als centres perquè ho treballessin. Es va deixar de fer seguiment i coordinació. https://www.astursalud.es/en/noticias/-/noticias/eso-por-la-salud</p>	ESO	Guia didàctica.
<p>Guía Didáctica 'Nuevos Espacios de Seducción' El <i>Conseyu de la Moçada del Principáu d'Asturies</i> (CMPA) edita aquesta guia amb l'objectiu que s'utilitzi com una eina reflexiva que, sent adaptada a la diversitat de l'alumnat i les persones joves, serveixi per abordar conjuntament les nostres actituds i comportaments en les Apps de cites i per assumir el nostre grau de responsabilitat quan establim relacions i vincles, tant digitals com analògics, perquè es basin en l'empatia, el respecte i les cures mutus. La guia consta d'una part teòrica i divulgativa, una unitat didàctica dividida en 4 activitats, un glossari per aclarir termes que poden resultar confusos o desconeguts i un apartat d'informació sobre els serveis d'assessorament sexual gratuït per a joves a Astúries.</p>	Joves Professorat Institucions	Guia didàctica.
<p>Guía Nuevos modelos de comunicación en parejas jóvenes. Propuesta para la intervención en entornos socioeducativos. Editat per CMPA Consejo Juventud del ayuntamiento de Gijón.</p>	Joves Professorat Institucions	Guia didàctica.
<p>Asociación asturiana para la educación sexual Astursex També desenvolupa tallers en centres educatius.</p>	ESO Professorat	No consten materials a l'abast.

Illes Balears

Recolzat en Llei 5/2003, de salut de les Illes Balears, Llei 11/2016, d'igualtat de dones i homes, Llei 8/2016, per garantir els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals i per eradicar l'LGTBI fòbia,

Així mateix, des de L'Institut per a la Convivència i Èxit Escolar, de la Conselleria d'Educació, Universitat i Recerca. Direcció General de Primera Infància, Innovació i Comunitat Educativa. https://intranet.caib.es/sites/convivexit/ca/igualtat_i_dona/archivopub.do?ctrl=MCRST8146ZI306051&id=306051

El Pla de Coeducació de les Illes Balears 2019-2022 contempla, en l'objectiu 4, "Ofertir una educació afectiva i sexual integral, amb perspectiva de gènere, que atengui la diversitat sexual, les diferents identitats de gènere i la diversitat familiar i promoure l'establiment de relacions positives, saludables i igualitàries". Així mateix, estableix incorporar el programa d'educació afectiva i sexual "Amb tots els sentit" al projecte educatiu de centre i a la programació general anual.

Seguint aquestes directives, s'han desenvolupat programes com *Sextima* als Consells insulars d'Eivissa i Formentera, implementat per Centre d'Estudis i Prevenció de Conductes Addictives (CEPCA), 2016. *Amb tots els sentits* des de l'educació infantil fins a l'educació secundària obligatòria impulsat per la Conselleria de Salut i Consum. Direcció General de Salut Pública i Participació. Coordinació de Sida i Sexualitat, 2017, i la Consulta Jove en la que professionals sanitaris es traslladen al centre educatiu, un cop per setmana, per resoldre dubtes de l'alumnat sobre temes relacionats amb la salut, fer activitats de promoció i educació de salut i derivar els casos patològics que trobin on correspongui. Així mateix, el Curs de formació en línia, sobre Educació afectiva y sexual, per al professorat. Es realitza una edició anual des de 2012.

Programes, persones destinatàries i materials impulsats

Projecte "Sexe segur i responsable". Projecte de prevenció de VIH, altres ITS i embarassos no desitjats, impulsat per.. Conselleria de Salut i Consum. Direcció General de Salut Pública i Participació. Coordinació de Sida i Sexualitat, 2011.	Tercer i quart cursos d'educació secundària obligatòria, formació professional bàsica, batxillerat i cicles formatius	No consten materials a l'abast.
<p>Programa d'EAS en l'àmbit educatiu "Amb tots els sentits". Aborda integralment el que significa la sexualitat, seqüencial, continuada. És un ambiciós projecte amb molt acompanyament al professorat i les famílies, amb formació en línia, curs presencial d'EAS adreçada a professionals sanitaris i altres agents dels centres educatius, assessorament personalitzat (presencial, telefònic i per via telemàtica). S'envia formulari d'avaluació als centres, tot i que són encara pocs els que els han emplenat ja que es deixa a la voluntarietat el professorat. Aquest any 2020 estan desenvolupant materials per a Primària.</p>	Secundària. professorat famílies.	Guia didàctica Guia d'utilització del material pedagògic Material per a l'alumnat. Document per a les famílies. Formació en afectivitat i sexualitat. Avaluacions
Formació en línia d'educació afectiva i sexual de 20 hores de durada, a través de la plataforma de formació en línia de la Conselleria d'Educació i Universitat.	Professorat	No consten materials a l'abast.

Curs de formació en línia, sobre Educació afectiva y sexual, per al professorat. Es realitza una edició anual des de 2012.	Professionals sanitaris en centres educatius.	No consten materials a l'abast.
Programa "Sextima". Programa d'educació afectiva i sexual a Eivissa i a Formentera.	Secundària	No consten materials a l'abast.

Illes Canàries

Recolzat en la Llei Canària d'Igualtat entre Dones i Homes 2010, i la Llei de no discriminació per motius d'identitat de gènere i de reconeixement dels drets de les persones transsexuals 2014.

El 1982, Harimaguada, col·lectiu d'ensenyants, va començar a treballar EAS, col·laborant la conselleria d'Educació de Govern canari.

El 1997 es va signar un conveni entre Sanitat, Educació i Serveis Socials per iniciar programes d'EAS.

Es va impulsar el I Pla Canari d'Atenció a la Sexualitat, i un Màster universitari específic de 2 anys per a professionals. Es van implementar plans municipals d'Atenció a la sexualitat Juvenil.

A la dècada dels noranta el Govern de Canàries va posar en marxa el Pla Integral per a l'Atenció a la sexualitat dels i les joves de Canàries, sota la coordinació de les Conselleries d'Educació, Sanitat i Serveis Socials. Es van triar dues zones d'experimentació i es va implementar el programa Harimaguada a les escoles de les zones previstes, els serveis sanitaris van obrir serveis específics per als i les joves, i els ajuntaments van crear centres d'informació sexual.

A el fil d'aquesta experiència es va crear un màster universitari com a dispositiu per a la formació dels professionals. L'experiència va ser excel·lent, però va durar el mateix que l'impuls polític que el va crear.

També van impulsar Consultes joves des de Sanitat.

Hi va haver un II Pla i el 2008 el III Pla no es va arribar a aprovar (canvi de govern). La majoria de les iniciatives van desaparèixer. Els centres educatius presenten molta variabilitat en EAS, depèn del compromís de professorat. A partir de les últimes eleccions s'està relançant la EAS, anomenada Unitat d'Atenció a la Sexualitat, coordinant-les institucions implicades.

La conselleria de Sanitat ja ha decidit que les Consultes per a Joves es donin en els centres educatius, en comptes de fer centres específics, implicant per a això a professorat i AMIPAS.

Programes, persones destinatàries i materials impulsats

Programa de educació afectivo sexual "Harimaguada" Un grup de persones expertes en la matèria van desenvolupar una sèrie de materials didàctics per a centres educatius de les illes, a petició de govern canari. A partir de les últimes eleccions s'està rellançant la EAS, anomenada Unitat d'Atenció a la Sexualitat, intenten coordinar-les institucions implicades.	Etapa infantil	Carpeta didàctica en Infantil
	Etapa Primària	Carpeta didàctica en Primària
	Etapa Secundària	Carpeta didàctica en Secundària

Cantàbria

Recolzat en la llei per a la igualtat efectiva entre Homes i Dones de 2019, es desenvolupen tallers per a Secundària i Primària, per a alumnat, professorat i AMIPA a través d'un conveni amb l'entitat CAVES. La llei contra la discriminació LGTBI ha estat vetada a Parlament.

Pel que fa a programes, persones destinatàries i materials impulsats

L'entitat CAVES, en conveni amb el Govern de Cantàbria, porta a terme tallers en centres educatius.	Primària, Secundària. alumnat, professorat i AMIPAS.	No consten materials a l'abast.
---	--	---------------------------------

Castella i Lleó

Recolzat en la llei d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes de 2003.

En aquests moments a Castella i Lleó l'educació afectiu sexual no s'està abordant mitjançant un programa estructurat. Esperen disposar d'un programa de promoció per a la salut a l'escola. Des de la conselleria de Salut es disposa d'un telèfon d'informació sobre sexualitat per a joves a Castella i Lleó (<https://www.saludcastillayleon.es/es/salud-estilos-vida/telefono-informacion-sexualidad-vih-sida-its>) que a més es recolza en informació en xarxes socials (Facebook i Twitter).

Els aspectes d'educació afectiu sexual són actuacions que es realitzen amb voluntariat ja sigui per personal sanitari de centres de salut o per entitats no lucratives com el Comitè Ciutadà Antisida de Zamora o pels propis centres, però no són estructurades i no tenen avaluació.

Es vol abordar el tema de la sexualitat en una pàgina web destinada a famílies (Finestra Oberta a la Família) dins d'un projecte INTERREG, però no està disponible en obert.

Fins a l'any 2011 es va disposar d'una línia d'actuacions sobre educació afectiu sexual en centres escolars es finançava mitjançant subvencions als centres escolars que tenien la voluntat de realitzar activitats d'aquest tipus. La informació sobre el programa: <https://www.saludcastillayleon.es/es/protege-salud/salud-infantil/salud-escuela/guia-promocion-salud-centros-docentes-castilla-leon>

Catalunya

Recolzat en la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Llei 11/2014 per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia. Protocol per a l'abordatge dels matrimonis forçats 2014. Llei 17/2015 d'igualtat efectiva de dones i homes. Pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu 2015. Protocol de prevenció, detecció i intervenció Davant la violència masclista entre l'Alumnat. 2019.

A Catalunya, l'educació sexual té un llarg camí, especialment des dels temps de la II República. Gaudeix d'un gran desenvolupament tant a nivell de programes com d'assajos i publicacions. Hi ha nombroses entitats privades molt actives en aquest tema. La EAS s'ha treballat de forma més o menys directa a través de programes contra la violència masclista, la coeducació, la discriminació per orientació i identitat de gènere, etc., però no va ser fins al curs 2017-2018 que es va començar a treballar EAS com àrea específica.

El resultat és el programa COEDUCA'T impulsat des del Departament d'Educació en coordinació amb l'ICD i altres àrees de la Generalitat i que s'implementarà a tot el territori dins de 3 cursos. Per ara estan elaborant els materials i els continguts per inserir en els currículums escolars de tots els centres educatius i en tots els nivells.

Iniciatives privades

Centre Jove d'Atenció a les Sexualitats (CJAS) és un Servei de l'Associació de Drets sexuals i Reproductius, per a l'atenció específica ALS adolescents i joves i sempre gratuït, confidencial i preservant la màxima anonimat, obert al públic des de l'any 1992. Des de la seva posada en marxa, s'ha anat convertint en un espai Referent d'atenció afectivosexual i psicològica para los joves. L'educació per a la prevenció, la formació a professionals i la recerca sobre els seus necessitats, tot observant a els seus hàbits, actituds, entorn social i problemàtica associada, són activitats indispensables per la finalitat del Servei. El CJAS és un centre acreditat pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya i Compta amb Finançament majoritàriament públic per oferir a els seus serveis, col·laborant activament amb l'Ajuntament de Barcelona en aquest àrea educativa.

És considera un Servei de Referència, complementari ALS serveis sanitaris, psicològics i socials, i actua des d' 'una perspectiva d'Optimització dels recursos existents a la xarxa sociosanitària normalitzada. L'Objectiu Fonamental de l'SERVEI, Basat a els Drets sexuals i Reproductius i la seva defensa, és el acompanyar a els joves i el seu entorn, al procés de creixement per afavorir la vivència d'1 sexualitat positiva i responsable. Els Drets sexuals, la mirada biogràfica i el feminisme són les tres bases de la nostra intervenció. Rep 5.000 visites cada any. S'atenen els demandes i consultes fetes personalment, i va seguir de manera presencial, per telèfon, WhatsApp o e-mail. Aquest Servei està federat amb la Federació de Planificació Familiar estatal, però sense relació de dependència.

IDA STUDI, és una associació sense ànim de lucre declarada d'Utilitat pública, funcionant des de 1987 primer centrada en VIH SIDA i actualment, des d' 'una perspectiva feminista i de drets, perquè assegurui que Totes les persones puguin Gaudir de la seva sexualitat de manera plaent, saludable i lliure de violències masclistes, Fomentant l'apoderament de les persones i comunitats que estan vaig sentir vulnerabilitzades (a través de la penalització de la sexualitat de les dones, de la diversitat cultural, corporal, funcional, sexual i de gènere) i l' 'autodeterminació de les persones amb relació al seu cos, al plaer, als afectes i als possibles cingles (violències masclistes, VIH i ALTRES ITS i embarassos no planificats).

Ho fan a través de tallers per a infants i joves, de la formació i assessorament a professionals. Compta amb 1 dels Millors centres de documentació de temàtica sexualitat i EAS.

Quant a programes, persones destinatàries i materials impulsats

Coeduca't

Actualment, el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya impulsa el programa COEDUCA'T. L'Associació de Drets Sexuals i Reproductius, l'associació Drac Magic i El Grup IREF treballen els continguts curriculars.

L'objectiu d'aquest programa és ajudar els centres a treballar aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat de forma explícita, sistemàtica, rigorosa i respectuosa. El programa compta amb el suport de diferents departaments de la Generalitat de Catalunya, ajuntaments, universitats i diverses entitats expertes i de referència.

El Departament posarà a disposició dels centres criteris i materials que han de servir d'ajuda als docents per incorporar aquests aspectes als diferents àmbits del currículum, a les sessions de tutoria –tant individual com grupal– i a les qüestions generals d'organització del centre, com les festes, les sortides o les activitats de migdia i extraescolars. El programa també inclourà recursos per compartir i treballar conjuntament amb les famílies.

"Coeduca't" està adreçat a totes les etapes educatives tenint en compte les característiques, necessitats i edat dels alumnes de cadascuna d'elles. A nivell curricular incidirà en diversos aspectes: a l'educació infantil, en les situacions quotidianes, els jocs i joguines, el llenguatge, els contes, les cançons, les imatges...; a primària, entre d'altres, cal desenvolupar les habilitats personals i socials des del treball per projectes, el llenguatge, l'aprenentatge basat en el joc, o en l'ús de les xarxes socials i de la tecnologia, a més de l'autoconeixement, la identitat personal i l'autoestima; a l'ESO, serà necessari impulsar l'educació emocional i la reflexió ètica, mitjançant, per exemple, l'aprenentatge basat en situacions-problema, l'estudi de casos, la resolució de conflictes, l'assertivitat o l'ús de les xarxes socials. D'aquesta manera, es vol preparar les noies i els nois per a la vida afectiva i sexual fonamentada en la igualtat de gènere i els drets humans, i col·laborar en la construcció d'un model integral de persona, sense estereotips sexistes.

Aquesta perspectiva s'ha d'incorporar al projecte de direcció, al projecte educatiu de centre i a l'aula. Es donarà impuls al fet que tots els centres tinguin una persona de referència per a això i es treballarà estretament amb ella des dels serveis territorials i el Consorci d'Educació de Barcelona amb la implicació de la Inspecció d'Educació. Així mateix, es durà a terme una formació específica per al professorat, que tindrà en compte tant la formació permanent com la formació inicial que reben els futurs docents a les universitats. L'objectiu final del programa és que, després de tres fases, el curs 2021-2022, tots els centres educatius de Catalunya incorporin de forma explícita, en el seu Projecte Educatiu de Centre, aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat.

Primària,
Secundària,

Alumnat,
professorat
AMIPAS.

En procés de redacció.

Es penjarà un Bloc amb tots els materials al llarg de 2020.

País Valencià

Recolzada en la Llei per a la igualtat entre dones i homes de 2003 i la Llei d'igualtat de les persones LGTBI de 2018.

En el curs 2009-2010, a iniciativa de l'àmbit sanitari, es va llançar una primera coordinació amb la conselleria d'Educació, Cultura i Esport. Actualment la EAS es desenvolupa en els cursos de 2n i 3r d'ESO dels centres que ho sol·liciten.

En el curs 2016-2017 s'aprova la Instrucció 15/2016, per la qual s'estableix el protocol d'acompanyament per a garantir el dret a la identitat de gènere, l'expressió de gènere i la intersexualitat, que també contempla accions formatives en els centres educatius en què s'activi dit protocol.

Des del curs 2018-2019 s'incorpora, en les instruccions d'inici de curs per als diferents nivells, el pla d'acció tutorial dels centres educatius no universitaris que inclourà programes d'educació sexual, seqüenciats per etapes i cursos, elaborats des d'un punt de vista racional, científic i no doctrinal i que incorporin el respecte a la diversitat sexual, familiar i de gènere.

Pel que fa a programes, persones destinatàries i materials impulsats

<p>Programa PIES Des del curs 2009-2010, a iniciativa de l'àmbit sanitari juntament amb la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport. Actualment es desenvolupa en els cursos dels centres que ho sol·liciten.</p>	2º y 3º de ESO	Guia didàctica
<p>Els nostres cossos, els nostres drets. En el curs 2016-2017 s'estableix el protocol d'acompanyament per a garantir el dret a la identitat de gènere, l'expressió de gènere i la intersexualitat, que també contempla accions formatives en els centres educatius en què s'activi dit protocol.</p>	secundària, batxillerat i cicles formatius.	Guia didàctica
<p>Guia per a la prevenció de l'abús sexual en xiquetes i xiquets. Materials d'educació infantil i primària. Aquesta guia inclou propostes didàctiques, guies d'educació sexual per a educació infantil, educació primària, així com propostes didàctiques d'aplicació de la guia Els nostres cossos, els nostres drets per a les etapes de secundària i batxillerat, i Formació Professional.</p>	Infantil i Primària	Guia didàctica

Galícia

Recolzat en la Llei gallega per a la igualtat de dones i homes de 2004 i la Llei per la igualtat de tracte i la no discriminació de lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals i intersexuals a Galícia de 2014.

Els Centres “Querote” van ser un referent en EAS impulsat per la Xunta de Galícia durant l'etapa de l'bipartit PSOE_BNG, fa uns dotze anys, (el 2009 va guanyar PP i va acabar aquesta iniciativa) el BNG va posar en marxa una xarxa de centres d'atenció sexològica per a la joventut.

Van ser creats 5 centres en ciutats gallegues, amb pretensió d'ampliar la xarxa. Estaven dotats de professionals de la feina social, psicologia i medicina. Atenció presencial, online, tlf, i donaven xerrades als centres d'ensenyament.

Quan va canviar el color de govern, es va reduir el personal al mínims (1), i els van dotar d'altres continguts a més de l'educació sexual (tractament anorèxia, bulímia, seguretat viària ...). Segueixen estant aquí, però d'alguna manera invisibilitzats. Aquest projecte va suposar un avanç tremend en el tema de l'educació sexual; hi va haver una quantitat de gent jove formant-se, fent Màsters ... en matèria sexològica ... En els centres les demandes creixien, els IES sol·licitaven tallers.

En l'actualitat, no hi ha res específic sobre Coeducació o Sexual. Hi ha un Protocol, que és una mena de desideratum més que una realitat.

De el pressupost del Pacte social contra la violència de gènere rebut a Galícia, la Xunta ho ha distribuït a centres educatius i Concellos, perquè facin el que vulguin, no hi ha un pla a desenvolupar, poc control, no es demana avaluació ni memòries del que implementat. Hi ha bastants equips professionals especialitzats en EAS i els centres educatius els contracten i paguen tallers amb aquests diners.

Iniciatives privades i equips professionals:

Sociedade Galega de Sexoloxía, des de la seva fundació l'any 1986, es porten impartint xerrades i tallers puntuals, sobre educació sexual, dirigits a professorat i alumnat, personal sanitari ... en centres escolars, associacions culturals, centres sociosanitaris, etc. Unes vegades organitzats per la pròpia Societat i, altres vegades a demanda. La majoria de les demandes són cobertes per les persones de la mateixa directiva i algunes sòcies que es dediquen a donar tallers. Alguna vegada es deriven a altres associacions.

A més de les jornades que fan periòdicament, en les quals sempre hi ha taules rodones sobre educació sexual, actualment organitzen tallers costat de ASEIA sobre aquesta matèria.

Associació per a la Salut Emocional en la Infància i l'Adolescència ASEIA. Especialitzada en l'atenció integral a la salut emocional i mental de la comunitat 2 nens, adolescents i famílies. Va néixer a Ourense el març del 2012 motivat per la creixent preocupació d'un grup de professionals davant la complexa realitat de la infància i l'adolescència en el temps que vivim. Està format per un equip de

treball interdisciplinari de diferents branques del coneixement com Psicologia, Pedagogia i Educació amb més de 10 anys d'experiència en el camp.

Pel que fa a programes, persones destinatàries i materials impulsats

Universidad de Vigo

Blog sorgit d'un projecte universitari creat pel grup de recerca "Salut, sexualitat i gènere" (PT1) que busca satisfer la necessitat d'informació i formació dels estudiants, i específicament dels estudiants de l'assignatura de Salut i Sexualitat de la Facultat de Ciències de l'Educació.

Adolescents joventut.
Educatadors de tots els camps d'educació formal i no formal i / o informal.
Estudiants universitaris.

Guia didàctica no consta

Projecte YOIYO & LA SEXUALIDAD: MISIÓN EN ULTREIA

El programa multimèdia YOIYO & SEXUALITY: MISSION IN ULTREIA es va concebre com un recurs educatiu que facilita el desenvolupament d'experiències i processos d'educació sexual, tant a través d'aprenentatges autònoms com dirigits.

Adolescents i famílies

Guia didàctica no consta

Navarra

Amb el suport de la Llei provincial de promoció de la igualtat d'oportunitats entre dones i homes de Navarra del 2002 i la Llei provincial d'igualtat social de persones LGTBI + de 2017.

Anteriorment, a Navarra hi havia un altre programa coeducatiu anomenat Coeducando (2008), un programa coeducatiu pioner, llançat pel Govern de Navarra.

El PLA DE COEDUCACIÓ 2017-2021 està vigent per a les escoles i comunitats educatives de Navarra Skolae s'inicia oficialment el curs 2017-2018 amb el pilotatge de 16 escoles públiques de tots els nivells, des de les llars d'infants fins a la Formació Professional.

Quant a programes, destinataris i materials impulsats

Programa SKOLAE

Infantil
Primària
Secundària

Guia didàctica

Skolae va néixer amb l'objectiu d'acompanyar cada comunitat escolar com a facilitadora del procés d'aprenentatge de les nenes des del naixement i durant totes les etapes de la seva educació en l'adquisició de les habilitats necessàries que els permetin triar el seu propi projecte de vida, des de llibertat i diversitat d'opcions, sense restriccions de gènere independentment de la seva raça, religió, nivell econòmic, cultural, origen, etc. Concep l'educació en igualtat com l'eix d'un programa transversal que travessa totes les disciplines i totes les etapes de l'educació.

Skolae ha rebut diversos premis, inclosa la UNESCO 2019. Va ser denunciat per associacions de pares ultra catòlics.

El programa SKOLAE, Itinerari per aprendre a viure en igualtat, consta de 4 eixos:

EIX 1. Crítica i responsabilitat davant la desigualtat

EIX 2. Autonomia i independència personal

EIX 3. Lideratge, apoderament i participació social

EIX 4. Sexualitat i bon tracte

Eix SKOLAE 4 Sexualitat i bon tracte (pàgines 43 a 55)

L'objectiu d'aquest eix és conèixer i acceptar la capacitat personal d'expressar o establir relacions afectives, sexuals i de convivència que afavoreixin el respecte, el creixement personal en igualtat. Es promou una educació afectivo-sexual clara, sana, igualitària i diversa.

Comença el curs 2017-2018 amb el pilotatge de 16 centres públics de tots els nivells, des de llars d'infants fins a la Formació Professional.

El Pla d'acció contempla una segona fase de generalització a tots els centres de Navarra que accedeixen a assessorar la formació i la qualificació. Es calcula que serà durant tres anys escolars 2018-2019, 2019-2020 i 2020-2021, en una progressió d'aproximadament 150 centres.

El Pla d'acció 2017-2021 en les seves diferents fases s'avaluarà per verificar el seu impacte a mig termini i identificar les tendències de canvi, incorporar correccions si cal.

Euskadi

Recolzat a la Llei per a la Igualtat de Dones i Homes del 2005 i a la Política Social. El Pla de coeducació del sistema educatiu basc en el camí cap a la igualtat i el bon tracte. 2019-2023.

L'any 1996, el Ministeri d'Educació del Govern basc va convocar diverses institucions per desenvolupar un programa d'educació sexual en l'àmbit de la comissió d'educació sanitària, en el qual va participar el pla de prevenció de la sida dependent de la sida. Ministeri de Salut i Consum. La comanda va recaure en la Universitat del País Basc. El resultat va ser el programa Uhin Bare, publicat el 2000 (Gómez-Zapiain, Ibaceta i Pinedo, 2000). Aquest programa es va inspirar en el Programa Harimaguada del Govern de les Illes Canàries i, seguint les seves directrius, va proposar la integració de l'educació sexual en el sistema educatiu.

D'altra banda, Emakunde acompanya i assessora el Departament d'Ensenyament del Govern basc en la implementació del II Pla de coeducació del Sistema d'Educació Basc en el camí cap a la igualtat i el bon tracte 2019-2023. Aquest pla inclou un dels seus pilars de la coeducació educació afectiva i sexual en igualtat. Disponible aquí: https://www.euskadi.eus/contenidos/plan_departamental/40_plandep_xileg/es_def/Plan%20coeducaci%C3%B3n%20sist.%20educativo.pdf.

Finalment, des de Berdindu del Departament d'Ocupació i polítiques Socials, Servei d'Informació i Atenció del Govern basc per a temes relacionats amb la diversitat sexual i de gènere, es promou Berdindu Eskolak. Més informació: <https://www.euskadi.eus/informacion/berdindu-eskolak/web01-a2berdin/es/>

A través del II Pla educatiu (un dels eixos és l'afectivitat sexual) hi ha 300.000 euros el 2020 per a polítiques relacionades amb aquesta qüestió.

Quant a programes, destinataris i materials impulsats

<p>Programa Uhin Bare. Aquest programa es va inspirar en el Programa Harimaguada del Govern de les Illes Canàries i, seguint les seves directrius, va proposar la integració de l'educació sexual al sistema. Consta de tres grups de continguts.</p>	<p>Primària Professorat</p>	<p>Guia didàctica i altres materials.</p>
<p>Programa Nahiko. El Programa coeducatiu d'Igualtat, Respecte i No Violència utilitzat i avaluat per més de 90 centres i més de 4.000 estudiants. És un programa de convivència en igualtat, mitjançant l'educació en valors, basada en els drets humans i l'anàlisi dels rols de gènere. http://www.emakunde.euskadi.eus/nahiko/-/informacion/nahiko/.</p>	<p>Tercer i quart ESO. Professorat i famílies.</p>	<p>Guies didàctiques</p>

Programa SEXUMUXU

És una proposta interactiva basada en les noves tecnologies. L'objectiu principal és fomentar l'adquisició d'habilitats que ajudin els adolescents a gestionar les seves necessitats emocionals i sexuals. És un projecte per integrar l'educació sexual al sistema educatiu que conté la base teòrica, els continguts, la metodologia i les habilitats que s'han d'assolir al final de l'educació secundària obligatòria. Això marca un full de ruta que pot desenvolupar l'administració. Per als estudiants conté un joc interactiu, una aventura gràfica en què han de superar una sèrie de reptes que els permetran aprendre i aprofundir en el camp de l'educació afectivo-sexual. A cada activitat, a més del joc, es proposen altres recursos per aprofundir en els temes tractats: enllaços d'interès, documents relacionats i autoavaluacions. Per als professors, disposa dels recursos necessaris per integrar l'educació sexual en el desenvolupament del currículum, inclosa a la "Guia del professor" i als "Quaderns de Sexumuxu".

Per a mares i pares, "Cuadernos sexumuxu" proporciona alguns recursos útils per a l'educació sexual de les seves filles i fills.

https://www.euskadi.eus/web01-a3infan/es/contenidos/informacion/sexu_muxu/es_def/index.shtml.

Alumnat
Professorat
Famílies

Guies didàctiques.
Material audiovisual basat en noves tecnologies al servei del professorat i de la autoformació del alumnat.

La Rioja

Actualment, aquesta Comunitat no disposa de cap llei específica d'Igualtat ni LGTBI. Les seves activitats estan recalçades per leis estatals. Des d'Educació es fan tallers de sexualitat a les escoles d'acord amb l'entitat privada SERISE Sexologia. L'Ajuntament té el programa "Quiéreme", per a la prevenció de la violència de gènere.

Quant a programes, destinataris i materials impulsats

SERISE Sexologia fa anys que fa petició de tallers de sexualitat a les escoles a petició. S'organitza en 1 sessió amb famílies, introductòria, 4 sessions amb estudiants i 1 final amb famílies i amb els professors si volen.	Primària ESO Famílies	No consten materials.
--	-----------------------------	-----------------------

Melilla

No compten amb una Llei d'Igualtat específica, estan governades per l'estat. Hi ha un protocol d'acompanyament d'estudiants trans i atenció a la diversitat de gènere als centres educatius de Melilla.

Des del 2008 organitzen tallers sobre diversitat sexual i EAS, primer com a iniciativa privada i després recolzats per la Direcció Provincial de Melilla a través de la Unitat de Programes Educatius.

Quant a programes, destinataris i materials impulsats

Projecte Pilot de Xerrades d'Educació i Salut Sexual per als centres educatius 2019-20	ESO Professorat	No consten materials didàctics a l'abast
Projecte Xerrades sobre Diversitat Afectiva-sexual, Familiar i de Gènere. En col·laboració amb les AMPAS dels centres.	Professorat	
Curs "Escoles per a la Igualtat i sense violències masclistes" en col·laboració amb la Unitat de Violència de Gènere de la Delegació de Govern.	Responsables de Igualtat i equips directius. Al llarg de tot el curs.	guia didàctica amb suggeriments i enllaços d'interès didàctic
La "Maleta violeta" amb contes i llibres per a totes les edats que aniran recorrent els diferents centres educatius. S'inclouen llibres sobre EAS i diversitat familiar com "Les coses que li agraden a Fran", "Pirates i formatgets". "El diari vermell de la Carlota", "El diari vermell del Flanagan", "1, 2, 3, 4 Historietes diverses.	Alumnat	Guia sobre diversitat afectiu sexual i identitats de gènere per a adolescents
Tallers coeducatius que inclouen xerrades, contes, exposicions, jocs ... molts d'ells sobre educació afectiu sexual i en tots els nivells i etapes educatives.	professorat	No consten materials didàctics a l'abast.

INICIATIVES PRIVADES. DOS EXEMPLES.

La Federació de Planificació Familiar Estatal FPFE

Organització no governamental que promou el dret de totes les persones a decidir lliurement sobre la seva sexualitat i reproducció i que presta serveis d'atenció de la salut sexual i reproductiva. Porta treballant des de 1987 amb programes d'educació i atenció directa, a el temps que fan pressió que promoguin canvis polítics i legislatius. La FPFE està formada per persones i associacions en diverses comunitats autònomes, i és membre de la Federació Internacional de Planificació Familiar (IPPF).

Ofereixen servei d'atenció directa, especialment a joves a través dels Centres Joves d'Atenció a la Sexualitat (CJAS) que responen a les necessitats específiques de les i els joves que moltes vegades no troben un lloc propi en els serveis sociosanitaris.

En els CJAS l'atenció és gratuïta i sense cita prèvia, amb anonimats i confidencialitat en totes les consultes, i durant el temps que cada persona necessita. La temàtica específica és: problemes i dubtes sobre anticoncepció, parella, infeccions de transmissió sexual, orientació del desig, embaràs i maternitat, i qualsevol altre àmbit relacionat amb la vida sexual. Seus a la Corunya, Albacete, Barcelona (està federat però no hi ha relació de dependència) i Madrid.

Fundació RANA (Xarxa d'Ajuda a Nins Abusats)

Neix de l'interès i la preocupació d'un grup de professionals dedicats a la infància, que valoraven la necessitat d'actuar i eradicar l'abús sexual a menors a les Illes Balears. Constituïda el 2006, té com a missió social donar veu als nens, nenes i joves que pateixen en silenci l'abús sexual. Els adolescents són una població d'alt risc susceptibles de patir o exercir algun tipus de violència sobre altres. Són per tant un col·lectiu vulnerable, amb regs que van en augment, derivats de la proliferació i desenvolupament de les tecnologies i xarxes socials que propicien l'aparició de fenòmens com ara el grooming o el sexting. Promouen tallers, xerrades informatives, contacontes, campanyes de sensibilització, atenció a usuaris i atenció terapèutica a persones adultes que van ser víctimes d'abús en la seva infància.

Activitats:

"Estela, crida molt fort!"

Per mitjà del contacontes Estela, crida molt fort! els nens i nenes d'entre 6 i 11 anys adquireixen les eines necessàries per actuar davant d'un cas d'abús sexual infantil. L'objectiu d'aquesta activitat és que aprenguin a discriminar les situacions de risc, a fer-se respectar i a demanar ajuda.

Xerrada "Ens fas falta"

Es tracta d'una xerrada destinada a alumnes de secundària de 1r a 4t d'ESO en què es treballa a partir de casos pràctics i inclou la projecció d'un vídeo testimonial d'abús sexual. D'aquesta forma els adolescents coneixen què és l'abús sexual, perden la por a parlar de situacions que poden suposar un risc i adquireixen eines d'autoprotecció.

Per a Professionals de l'àmbit educatiu.

"Formació per prevenir l'abús sexual infantil": la formació s'adreça als professionals que treballen en els centres educatius, amb la intenció que aprenguin a prevenir, detectar i actuar davant de situacions d'abús sexual infantil. Es realitza una explicació teòrica intercalada amb dinàmiques i acompanyada d'un vídeo

documental que mostra experiències d'adults que van ser víctimes d'abús sexual durant la seva infància.

Programa Famílies

Xerrada "Prevenició d'abús sexual infantil". Aquesta xerrada permet sensibilitzar els adults sobre la problemàtica de l'abús sexual infantil i donar a conèixer la entitat com a recurs en la comunitat. Es sap que una bona comunicació i un bon vincle entre pares i fills són dos pilars bàsics per a la prevenició de l'abús sexual infantil. El que es ofereix són pautes per potenciar el vincle afectiu amb els fills i per abordar el tema de la sexualitat amb els menors. També tracta els riscos que comporta l'ús d'internet i les tecnologies d'informació i comunicació.

Conclusions sobre l'oferta autonòmica 2019-2020

A tall de conclusió, s'ha de ressaltar

- Les i els menors tenen dret a l'educació. A més de proporcionar-los coneixements acadèmics, tenen el dret a rebre una educació que els ajudi a desenvolupar-se plenament en totes les facetes de la vida i els converteixi en persones plenes, conscients del seu cos i de el dret a viure la seva sexualitat de manera segura i plaent.
- La Coeducació i l'ensenyament en valors d'igualtat i respecte a la diversitat són instruments fonamentals per assolir aquests objectius.
- No es pot separar l'educació afectiu sexual d'aquests objectius, ja que és realment complicat desenvolupar una consciència de "bon sexe" i a el temps d'estar imbuïts de masclisme, racisme, o LGTBIfobia.
- Les administracions públiques tenen el deure i la responsabilitat d'articular lleis i normatives que propicien aquests objectius, i així evitar que sigui producte de la voluntarietat de les i els professionals l'educació integral de la infància i adolescència durant el seu procés educatiu. Aquesta educació ha de començar en edats molt primerenques.
- En el sistema educatiu ha una excessiva dependència del "factor humà" en l'educació afectiu sexual. Depèn del compromís de professionals determinades i no d'unes directrius clares i estructurades dins de Plans formatius.
- No s'hauria de permetre que els avenços i retrocessos en aquesta matèria tan vital en el desenvolupament de les i els ciutadans futurs tinguin a veure amb l'esdevenir de la política, segons qui governa.

- En una època on ens trobem amb una reacció dels segments més conservadors els drets sexuals i reproductius i de l'educació sexual, és fonamental introduir aquesta matèria de forma transversal en el currículum escolar, que no sigui un seguit de tallers, programes ni assignatura determinada, sinó que estigui inclosa en totes les matèries.
- Si les i els adolescents no troben respostes clares i satisfactòries en la família o els centres educatius, seguiran buscant-, i les trobaran, en altres canals clarament misògins i violents cap a les dones, com la pornografia i la prostitució, perpetuant la violència cap a les dones.
- I sempre, l'objectiu ha de ser apostar perquè el sistema s'adapti a les i els joves, no que les i els joves s'adaptin a el sistema.

En aquests anys, hi ha hagut un continu vaivé, amb moments d'avanç i sonats retrocessos, sent el cas de les illes Canàries, potser el més cridaner.

Hi ha unes pautes comunes que han seguit tots:

- Aproximació biologicista, centrat en reconèixer els òrgans reproductors.
- Aproximació a la sexualitat des de la por (a embarassos no desitjats, a ETS).
- En els últims anys, la causa de la pressió del Feminisme institucional, s'ha donat una aproximació que cerca visibilitzar i evitar la violència de gènere.

Recentment, en els darrers anys, s'aposta per canalitzar l'educació afectiu sexual des de la perspectiva coeducativa i de valors. No sembla fàcil aconseguir que la població gaudeixi d'unes relacions sexuals sanes si es tenen comportaments masclistes, racistes, homòfobs, etc. Perquè han de sentir tots i totes incloses, escoltats/es, mitjançant la creació d'espais de reflexió on es coneixin i valori les aportacions de les dones a el coneixement, on ningú se senti discriminat o marginada, on les relacions que es generin estiguin basades en la confiança i el respecte, on les relacions sexuals afectives estiguin associades a la sensació de benestar.

Referències bibliogràfiques

- Albanese, A. M., Russo, G. R., & Geller, P. A. (2019). The role of parental self-efficacy in parent and child well-being: A systematic review of associated outcomes. *Child: care, health and development*, 45(3), 333-363.
- APA (2015). Resolution on Violent VideoGames. American Psychological Association. Recuperat: l'1 de Juliol de 2020. <http://www.apa.org/about/policy/violent-video-games.aspx>
- Ballester, L., Nadal, A. & Amer, J. (2017). *Métodos y técnicas de investigación educativa*. Palma, Edicions UIB.
- Ballester, L., Orte, C. i Pozo, R. (2015). Estudio de la nueva pornografía y relación sexual en jóvenes. *ANDULI, Revista Andaluza de Ciencias Sociales* (13), 165-178.
- Ballester, L., Orte, C. i Pozo, R. (2019). Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales de adolescentes y jóvenes, en: Ballester, Orte, Pozo: *Vulnerabilidad y resistencia: experiencias de investigación*. Pp 249-284. Palma: Universitat de les Illes Balears-Institut Balear de la Dona.
- Ballester, L., Orte, C., Red Jóvenes e Inclusión (2019). *Nueva pornografía y cambios en las relaciones interpersonales*. Barcelona: Octaedro.
- Ballesteros, J.C, Rubio, A., Sanmartín, A. y Tudela, P. (2019). *Barómetro Juventud y Género 2019*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud.
- Birkelund, G.E.; Heldal, J. (2003). "Who Marries whom? Educational Homogamy in Norway". *A Demographic Research*, Max Plank Institute, núm. 8 (1).
- Blanc, A. (2020). *Educar contra el machismo*. Barcelona: Roca Editorial.
- Blossfeld, H-P; Timm, A. (ed.). *Who Marries Whom? Educational Systems as Marriage Markets in Modern Societies*, vol. 12, p. 57-78. Holanda: Kluwer Academic Publishers.
- Boira, S. (coord.) (2018). *Violencias, lenguaje y comportamiento en redes en las relaciones de pareja de la juventud en Aragón*. Zaragoza: Instituto Aragonés de la Juventud y Universidad de Zaragoza.
- Breuner, C. C., Mattson, G., & Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2016). Sexuality education for children and adolescents. *Pediatrics*, 138(2), e20161348.
- Carrasco, R. (ed.) (2019). La salud afectivo-sexual de la juventud en España. *Revista de Estudios de Juventud*, 123.

- Carrión, J. R. y Blanco, C. I. T. (2012). Conductas sexuales en adolescentes de 12 a 17 años de Andalucía. *Gaceta Sanitaria*, 26(6), 519-524.
- Claramunt, M., Bertran, R., Garcia, E., Sayago, S., Susin, E., & Toledo, P. (2013). Drets de les dones adolescents davant la violència masclista en les relacions de parella i situacions anàlogues. Barcelona: Institut català de les Dones
- Cortina, C. (2004). *Nivell educatiu, origen geogràfic i nacionalitat en la composició de les parelles a Espanya. Una aproximació a l'estudi de l'homogàmia i l'endogàmia*. Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Geografia, Memòria de Recerca, Doctoral dissertation.
- Espada, J. P., Escribano, S., Orgilés, M., Morales, A. i Guillén-Riquelme, A. (2015). Sexual risk behaviors increasing among adolescents over time: Comparison of two cohorts in Spain. *AIDS Care*, 27(6), 783-788.
- Espada, J. P., i Morales, A. (2019). Comportamientos sexuales en nuestros jóvenes: de la salud al riesgo. *Revista de Estudios de Juventud*, (123), 31-45.
- Fashion, C. (2016). *Esto no es un libro de sexo*. Barcelona: RBA.
- Fernández-Fuertes, A. A., Carcedo, R. J., Orgaz, B., & Fuertes, A. (2018). Sexual coercion, perpetration and victimization: gender similarities and differences in adolescence. *Journal of interpersonal violence*, 33(16), 2467-2485.
- Fisher, H. E. (2004). *Why we love: the nature and chemistry of romantic love*. New York: Henry Holt.
- Flaquer, L., Navarro-Varas, L., Alonso, F. A., Forès, N. R., & Cónsola, A. (2019). La implicación paterna en el cuidado de los hijos en España antes y durante la recesión económica. *RES. Revista Española de Sociología*, 28(2), 249-268.
- González, M.J. (2003). "Who Marries Whom in Spain?". A Blossfeld, H-P.; Timm, A. (ed.). *Who Marries Whom? Educational Systems as Marriage Markets in Modern Societies*, vol. 12, p. 57-78. Holanda: Kluwer Academic Publishers.
- Haus, K. R., & Thompson, A. E. (2020). An examination of the sexual double standard pertaining to masturbation and the impact of assumed motives. *Sexuality & Culture*, 24(3), 809-834.
- Healty Children (2020). Etapas de la adolescencia. <https://www.healthychildren.org>
- Hernández, G. y Jaramillo, C. (2006). *La Educación sexual de niñas y niños de 6 a 12 años*. Madrid: Secretaría General de Educación. Ministerio de Educación.

- INJUVE (2008). *Sondeo de opinión. Conclusiones temáticas 1. Jóvenes, salud y sexualidad*. Madrid, Ministerio de Igualdad, Injuve.
- INJUVE (2017). Informe Juventud en España 2016. Recuperado de <http://www.injuve.es/sites/default/files/2017/24/publicaciones/informe-juventud-2016.pdf>
- Jensen, F.E. i Nutt, A.E. (2015). *El cerebro adolescente*. Barcelona: RBA.
- Krahé, B., Berger, A., Vanwesenbeeck, I., Bianchi, G., Chliaoutakis, J., Fernández-Fuertes, A. A., Fuertes, A., Gaspar de Matos, M., Haller, B., Hellemans, S., Izdebski, Z., Kouta, C., Meijnckens, D.,... Zygadlo, A. (2015). Prevalence and correlates of young people's sexual aggression perpetration and victimisation in 10 European countries: a multi-level analysis. *Culture, Health & Sexuality*, 17(6), 682-699.
- Lameiras, M. y Carrera, MV (2009). *Educación sexual: De la teoría a la práctica*. Madrid: Pirámide.
- Lameiras, M., Carrera, M. V., & Rodríguez, Y. (2016). Caso abierto: la educación sexual en España, una asignatura pendiente. En *Gavidia (Comp.), Los ocho ámbitos de la Educación para la Salud en la escuela*, 197-210.
- Lucke, S. (2020). Researching Childhood Sexuality. En: Davy, Santos, Bertone, Thoreson, & Wieringa (Eds.). (2020). *The SAGE Handbook of Global Sexualities*, pp. 99-118. London: SAGE Publications Limited.
- Mallants, C. i Casteels, K. (2008). Practical approach to childhood masturbation. A review. *European Journal of Pediatrics*, 167, 1111-1117.
- Martínez, J.L (2019). Educación de la sexualidad: Estado actual y propuestas de futuro. *Revista de estudios de Juventud*, 123, 191-201.
- Martínez, J.L (coord.) (2011). Educación sexual y formación del profesorado en España: diferencias por sexo, edad, etapa educativa y comunidad autónoma. Oviedo. *Magister. Revista de investigación*, 24.
- Martínez, J.L. y Escapa, R. (2016). *Cómo compartir la vida en igualdad, guía práctica para chicas y chicos*. Madrid: Consejo de las mujeres del municipio de Madrid.
- Monasterio, M. González, S. y García, A. (2011). *La coeducación en la escuela del siglo XXI*. Madrid: Libros de la Catarata.
- Navarro, D., Montserrat, C., Malo, S., González, M., Casas, F., & Crous, G. (2017). Subjective well-being: what do adolescents say? *Child & Family Social Work*, 22(1), 175-184.

- Nevot, L., Ballester, L. B., Vives, M. (2018). 86. La Implicación Parental en los Programas de Competencia Familiar: Una Revisión Sistemática sobre Técnicas de Implicación. En *El compromiso académico y social a través de la investigación e innovación educativas en la Enseñanza Superior* (pp. 870-881). Octaedro.
- Olid, B. (2019). *Follem? De què (no) parlem quan parlem de sexualitats*. Barcelona: Editorial Bridge.
- Oliveira, C., Traba, A. (2019). *Amarte. Pensar el amor en el siglo XXI*. Madrid: Libros de la Catarata.
- OMS (2010). Documento de estándares de educación sexual para Europa. Oficina Regional de la OMS para Europa y BZgA. Recuperado de: http://www.madridsalud.es/publicaciones/OtrasPublicaciones/standars_de_calidad_de_la_educacion_sexual_en_europa_traducido_12nov.pdf
- OMS (2019). Recomendaciones de la OMS sobre salud y derechos sexuales y reproductivos de los adolescentes [WHO recommendations on adolescent sexual and reproductive health and rights]. Ginebra: Organización Mundial de la Salud.
- OMS (2020). Salud de la madre, el recién nacido, del niño y del adolescente. https://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/es/
- Orte, C., Ballester, L. i Amer, J. (2015). Evaluación de las técnicas de implicación familiar en el desarrollo de programas de competencia familiar. *Investigar con y para la sociedad*, 1, 113-123.
- Orte, C., Ballester, L. i Amer, J. (eds.) (2020). *Educación familiar. Programas e intervenciones basados en la evidencia*. Barcelona: Octaedro.
- Prause, N. (2019). Porn is for masturbation. *Archives of sexual behavior*, 48(8), 2271-2277.
- Rodríguez, J. i Traverso, C.I. (2012). Conductas sexuales en adolescentes de 12 a 17 años de Andalucía. *Gaceta Sanitaria*, 26(6), 519-524.
- Rodríguez, Y., Lameiras, M., Carrera, M. y Vallejo, P. (2013). La fiabilidad y validez de la escala de mitos hacia el amor: las creencias de los y las adolescentes. *Revista de Psicología Social*, 28, 157-168.
- Romero, C. (2013). *Los sentimientos en la sexualidad de los adolescentes: la experiencia del enamoramiento*. Madrid: CSS.

- Romero, L.M., Galbraith, J.S., Wilson-Williams, L. y Gloppen, K.M. (2011). HIV prevention among African American youth: How well have evidence-based interventions addressed key theoretical constructs? *AIDS and Behavior*, 15(5), 976-991.
- Savahl, S., Adams, S., Florence, M., Casas, F., Mpilo, M., Isobell, D., & Manuel, D. (2019). The relation between children's participation in daily activities, their engagement with family and friends, and subjective well-being. *Child Indicators Research*, 1-30.
- Schofield, H. L. T., Bierman, K. L., Heinrichs, B., Nix, R. L., & Conduct Problems Prevention Research Group. (2008). Predicting early sexual activity with behavior problems exhibited at school entry and in early adolescence. *Journal of abnormal child psychology*, 36(8), 1175-1188.
- Sebastiani, A., Guinn, M. (2014). *Educación integral de la sexualidad: conceptos, enfoques y competencias*. Santiago de Chile: UNESCO.
- SIDA STUDI (2019). Recursos y materiales online para abordar la salud afectivo-sexual con jóvenes. *Revista de estudios de Juventud*, 123, 191-201.
- Teva, I., Bermúdez, M. P., & Buela-Casal, G. (2009). Características de la conducta sexual en adolescentes españoles. *Spanish Journal of Psychology*, 12, 471-484.
- Tomlinson, J., Aron, A., y Hatfield, E. (2018). "Romantic Love", en Vangelisti, A. y Perlman, D. (eds.) *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 407-421.
- Tortajada, I., i Araüna, N. (2014). Ser noia a l'era de les xarxes socials. *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura*, 50, 0117-129.
- UNESCO (2009). *Orientaciones Técnicas Internacionales sobre Educación en Sexualidad: un enfoque basado en la evidencia para escuelas, docentes y educadores de la salud. Volúmenes 1 y 2*, París: Unesco. Publicado en colaboración con el Onusida, UNFPA, el UNICEF y la OMS. Recuperado de: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281s.pdf>
- UNESCO. (2018). *Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad: un enfoque basado en la evidencia*. Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265335>
- Walsh, K., Zwi, K., Woolfenden, S., & Shlonsky, A. (2018). School-based education programs for the prevention of child sexual abuse: A Cochrane systematic review and meta-analysis. *Research on social work practice*, 28(1), 33-55.
- Ward, M. R. (2020). Adolescent Video Game Playing And Fighting Over The Long-Term. *Contemporary Economic Policy*, 38(3), 460-473.

G CONSELLERIA
O PRESIDÈNCIA,
I INSTITUT
B BALEAR DONA

Universitat
de les Illes Balears

MINISTERIO
DE IGUALDAD

